

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ 2025: ПОГЛЯД ТА ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ

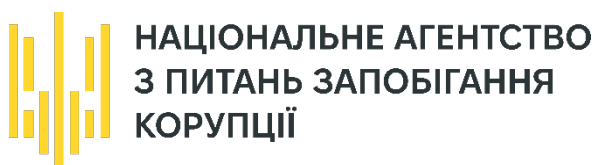
Звіт за результатами експертного опитування
щодо оцінки рівня корупції в Україні

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ 2025: ПОГЛЯД ТА ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ – Київ, 2026.

Цей аналітичний звіт підготовлено за результатами соціологічного дослідження за Методикою експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні, затвердженою наказом Національного агентства з питань запобігання корупції (у 2025 р. до Методики внесено зміни та викладено в редакції наказу НАЗК від 08.12.2025 №362/25).

Опитування проводила група експертів Rating Group за підтримки НАЗК наприкінці 2025 – на початку 2026 року. Інтерпретацію результатів соціологічного дослідження та підготовку цього звіту здійснила команда дослідників Rating Group.

Дослідження проведено в рамках проєкту «Підтримка розробки ефективних інструментів для запобігання корупції та посилення антикорупційного комплаєнсу в Україні», який реалізується Програмою підтримки ОБСЄ для України у співпраці з Національним агентством з питань запобігання корупції (НАЗК). У цій публікації висловлено виключно погляди авторів. Вони не обов'язково відображають офіційну позицію ОБСЄ чи НАЗК.

Дозволено використовувати текст цього документу за умови належного посилання на джерело. Продаж цього документа заборонений. © Всі права захищені.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
РЕЗЮМЕ	5
ВСТУП	8
Передумови	8
Методологія	9
РОЗДІЛ 1. СПРИЙНЯТТЯ ЗМІН РІВНЯ ТА ПОШИРЕНOSTІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В ЦІЛОМУ ТА В ОКРЕМИХ СФЕРАХ	12
1.1. Оцінка типів корупції як проблеми для України	12
1.2. Сприйняття поширеності корупції в Україні.....	13
1.3. Оцінка динаміки рівня корупції.....	15
1.4. Очікування щодо змін рівня корупції (на основі поточних тенденцій).....	17
1.5. Обізнаність щодо корупції в групах сфер.....	18
1.6. Оцінки поширеності корупції у сферах	19
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ	26
2.1. Відповідальність за подолання корупції.....	26
2.2. Ефективність (результативність) державної антикорупційної політики та антикорупційної діяльності державних органів	28
2.3. Незалежність діяльності антикорупційних органів.....	33
2.4. Пріоритети антикорупційної політики	36
2.5. Події, пов'язані з корупцією, що справили враження на експертів	38
ДОДАТОК 1. ПЕРЕЛІК СФЕР ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ПОШИРЕНOSTІ КОРУПЦІЇ.....	40
ДОДАТОК 2. АНАЛІЗ КОМЕНТАРІВ ЕКСПЕРТІВ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАКТИКИ У СФЕРАХ	46
ДОДАТОК 3. ПЕРЕЛІК ЕКСПЕРТІВ, ЯКІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ В ОПИТУВАННІ	99

ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

БЕБ - Бюро економічної безпеки України

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВРУ – Верховна Рада України

ДБР – Державне бюро розслідувань

ДП – державне підприємство

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

КП – комунальне підприємство

МВС – Міністерство внутрішніх справ України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

ОДА – обласна державна адміністрація

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОПУ – Офіс Президента України

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ – Служба безпеки України

ФОП – фізична особа – підприємець

ЦООВ – центральний орган виконавчої влади

Держфінмоніторинг – Державна служба фінансового моніторингу України

РЕЗЮМЕ

Соціологічна компанія Rating Group за підтримки НАЗК наприкінці 2025 – на початку 2026 року провела другу хвилю експертного опитування щодо оцінки рівня корупції в Україні. Метою дослідження було визначення оцінок представників антикорупційного експертного сектору України щодо реалізації державної антикорупційної політики, динаміки рівня та поширеності корупції в державі, а також поширеності корупції у 48 визначених сферах.

Результати зрізу думок фахівців, обізнаних із питаннями формування, реалізації та аналізу антикорупційної політики, надають достатньо релевантну оцінку стану ситуації з корупцією в Україні, а також змін порівняно з даними 2023 року, і можуть бути використані при подальшому впровадженні загальнодержавних та галузевих антикорупційних реформ.

Окремим завданням було отримання інформації щодо існуючих поширених корупційних практик у визначених сферах. Аналіз відкритих відповідей респондентів про корупційні практики у сферах, щодо яких їхня обізнаність має експертний рівень, дозволив виокремити та описати стан і особливості таких практик, що має надати можливість антикорупційним органам враховувати ці відомості у своїй діяльності з метою підвищення ефективності боротьби з корупцією. Детальніше результати аналізу відкритих відповідей наведено у додатку 2.

У межах дослідження було важливо отримати експертну оцінку загальних показників сприйняття корупції станом на кінець 2025 року (рівень поширеності, динаміка змін рівня корупції, оцінка діяльності антикорупційних інституцій), а також зіставити їх із результатами стандартного опитування щодо корупції в Україні (репрезентативні опитування населення та представників бізнесу) за 2025 рік.

Основні результати дослідження

У дослідженні експертів умовно поділено на дві основні групи – «теоретиків» (представники недержавного аналітичного та громадського сектору) та «практиків» (представники публічних інституцій, залучені до формування і реалізації антикорупційної політики, а також до правосуддя і правозастосування). Детальніше про склад вибірки див. у розділі «Методологія». У подальшому викладі, де це релевантно, наведено порівняння оцінок між цими групами експертів.

- **Політична корупція на найвищому рівні** (наприклад, в Уряді або у Верховній Раді **України**) залишається найбільш серйозною проблемою для України, що визнає **87%** експертів. Про серйозність корупції у бізнесі зазначили 76% експертів, повсякденної побутової корупції – 43%.

За останні два роки показник оцінки серйозності *політичної корупції на найвищому рівні* серед «теоретиків» зріс з 4,4 бала у 2023 році до 4,6 бала¹ у 2025 році. Натомість показник серйозності *корупції в бізнесі* серед «практиків» демонструє зниження – з 4,3 до 4,1 бала.

- Дві третини експертів (**65%**) зазначають про суттєву **поширеність** корупції в Україні (дуже поширена або дещо поширена). При цьому експерти-«практики» дещо частіше вказують на те, що корупція є *дуже поширеною* (31% проти 21% серед «теоретиків»). Індекс сприйняття поширеності корупції (за 5-бальною шкалою²) становить 3,9 бала і відповідає показнику попередньої хвилі (3,9 у 2023 р.).

Антикорупційні експерти сприймають поширеність корупції в державі станом на кінець 2025 року менш песимістично, ніж респонденти стандартного опитування (65% проти 90% серед населення та 76% серед бізнесу).

¹ За шкалою від 1 до 5, де «1» – зовсім не серйозна проблема, «5» – дуже серйозна.

² За шкалою від 1 до 5, де «1» – корупція відсутня, «5» – дуже поширена.

- В експертному середовищі переважають оцінки відсутності **змін рівня корупції** в Україні за останні 12 місяців: **41%** вважають, що рівень корупції не зазнав змін, **33%** – що відбулося **зростання**, **21%** відзначають ознаки **зниження**.

Порівняно з даними 2023 року, коли 30% експертів зазначали про зниження рівня корупції, відбувся певний *зсув у бік негативних оцінок*, що є більш помітним серед експертів-«практиків».

- Близько половини опитаних експертів (**53%**), оцінюючи наявні тенденції, демонструють стриманий оптимізм та **очікують зниження рівня корупції**, водночас 30% прогнозують її зростання.

У розрізі експертних груп спостерігаються відмінності: серед *«практиків»* частка оптимістичних очікувань зменшилася порівняно з 2023 роком (з 56% до 51%), що супроводжується зростанням невизначеності. Натомість *«теоретики»* демонструють дещо більш позитивні очікування (з 52% до 56%) за рахунок скорочення частки тих, хто вагається.

- У рамках дослідження було розраховано **індекс сприйняття поширеності корупції у сферах** (за 5-бальною шкалою)¹ та сформовано загальний рейтинг 48 сфер. За оцінками експертів антикорупційного сектору, виокремлюється група з **11** сфер-лідерів із найвищим рівнем поширеності корупції (понад 4 бали), що свідчить про її стійке сприйняття як поширеного явища в цих сферах. Зокрема:

- ✓ Митна справа – **4,4**;
- ✓ Будівництво та інфраструктура – **4,3**;
- ✓ Безпека та оборона – **4,2**;
- ✓ Управління об'єктами державної власності – **4,1**;
- ✓ Енергетика – **4,0**;
- ✓ Земельні відносини – **4,0**;
- ✓ Лісове та мисливське господарство – **4,0**;
- ✓ Забезпечення правопорядку та протидія злочинності – **4,0**;
- ✓ Публічні закупівлі – **4,0**;
- ✓ Державне регулювання азартних ігор і лотерей – **4,0**;
- ✓ Надрокористування – **4,0**.

У більшості сфер дещо вищі оцінки поширеності корупції надають «теоретики».

- Рейтинг інституцій, **відповідальних за подолання корупції** в Україні очолили **НАБУ (45%)**, **НАЗК (39%)** та **Верховна Рада України (34%)**.

Порівняно з 2023 роком відбулося переформатування лідерів у сприйнятті відповідальності за подолання корупції: показник Президента України / його Офісу продемонстрував зниження (з 43% до 30%), натомість *зросла* вага *антикорупційних органів* – **НАЗК** (з 35% до **39%**), **САП** (з 21% до **27%**) та **ВАКС** (з 11% до **17%**).

- **28%** експертів вважають що державна антикорупційна політика за останні два роки була **ефективною** (дуже або дещо), 23% – мало або зовсім неефективною, 45% схильються до невизначеності щодо цього питання.

Інтегральна оцінка ефективності за 5-бальною шкалою у 2025 році становить **3,0 бала**² проти 3,1 бала у 2023 році. Серед «практиків» фіксується більш відчутне зниження оцінок (з 3,3 до 3,1 бала), хоча їхні оцінки залишаються вищими порівняно з «теоретиками».

¹ За шкалою від 1 до 5, де «1» – корупція відсутня, «5» – дуже поширена.

² За шкалою від 1 до 5, де «1» – державна антикорупційна політика зовсім неефективна (нерезультативна), «5» – дуже ефективна (результативна).

- Більше половини експертів вважають **ефективною** (дуже або дещо) діяльність ключових антикорупційних інституцій – **НАБУ** (65%), **САП** (61%), **ВАКС** (57%) та **НАЗК** (51%).

За інтегральною оцінкою за 5-бальною шкалою¹ **НАБУ** і **САП** (по **3,8** бала) поділяють перше місце в рейтингу ефективності антикорупційної діяльності державних органів, за ними – **ВАКС (3,6)** та **НАЗК (3,5)**.

Порівняно з 2023 роком спостерігається відносна стабільність лідерів рейтингу, однак відбулися зміни всередині цієї групи: оцінка САП зросла (з 3,6 до 3,8 бала), тоді як для НАЗК – знизилася (з 3,7 до 3,5).

Водночас більшість інших державних органів отримали скоріше негативні оцінки, зокрема правоохоронні органи (СБУ – 2,8; ДБР, Національна поліція України та прокуратура – по 2,5 бала). Для більшості інституцій, розташованих нижче лідерів рейтингу, у 2025 році фіксується зниження оцінок порівняно з 2023 роком.

- Оцінки **незалежності** ключових антикорупційних інституцій залишаються високими: діяльність **НАБУ (69%)**, **САП (64%)**, **ВАКС (63%)** та **НАЗК (52%)** більшість експертів вважають повністю або переважно незалежною. Водночас для інших державних органів ці оцінки є значно нижчими і не перевищують 20% (ДБР – 20%, Національна поліція України – 14%, АРМА – 11%).

За інтегральною оцінкою (індексом) незалежності за 5-бальною шкалою² найвищі значення мають **НАБУ, САП і ВАКС** (по **3,8** бала), за якими слідує **НАЗК (3,5)**.

У порівнянні з 2023 роком для більшості інституцій фіксується зниження індексу незалежності, зокрема для НАЗК (з 3,8 до 3,5), та незначне – для ВАКС (з 3,9 до 3,8). Найбільш суттєве падіння показників спостерігається для АРМА (з 2,9 до 2,3), ДБР (з 2,8 до 2,4) та Національної поліції України (з 2,8 до 2,4).

Єдиним органом, що продемонстрував зростання індексу незалежності, є САП (з 3,6 до 3,8), тоді як показник НАБУ залишився стабільним (3,8).

- Серед найбільш **ефективних напрямків антикорупційної політики** для зменшення рівня корупції в Україні експерти відзначили:

- ✓ забезпечення **автоматизації процедур** надання державних послуг та регулювання діяльності бізнесу (**51%**);
- ✓ забезпечення **невідворотності відповідальності** за корупцію (**49%**);
- ✓ реформування правосуддя (**37%**);
- ✓ формування суспільної **нетерпимості до корупції**, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права (**36%**);
- ✓ забезпечення **незалежності та ефективної діяльності антикорупційних інституцій** (**30%**).

¹ За шкалою від 1 до 5, де «1» – антикорупційна діяльність зовсім неефективна, «5» – дуже ефективна.

² За шкалою від 1 до 5, де «1» – повністю залежна діяльність, «5» – повністю незалежна.

Передумови

Необхідність розробки та запровадження спеціального соціологічного інструментарію як базового елемента системи оцінювання рівня поширеності корупції обумовлена сучасними вимогами до механізмів розробки та реалізації державної антикорупційної політики. Зокрема, ст. 61 Конвенції ООН проти корупції передбачає, що держава розглядає можливість проведення, консультуючись з експертами, аналізу тенденцій в галузі корупції та умов, в яких здійснюються корупційні правопорушення.

Ці положення конкретизовані в українському законодавстві: відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції» Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) забезпечує організацію проведення соціологічних досліджень з питань вивчення ситуації щодо корупції в Україні.

Процес отримання НАЗК соціологічних даних для дослідження корупції визначає циклічну послідовність відносно самостійних, але взаємопов'язаних між собою організаційних етапів, що передбачають проведення таких соціологічних опитувань: 1) експертне опитування; 2) репрезентативне опитування населення України та представників бізнесу; 3) окремі сферальні (кластерні) опитування.

Відповідно, експертне опитування (опитування представників антикорупційного середовища) спрямоване насамперед на визначення сфер реалізації державної політики та суспільного життя із найбільшим рівнем поширеності корупції. З урахуванням результатів дослідження формується перелік пріоритетних сфер щодо запобігання та протидії корупції в Україні на певний період, ситуація щодо стану та динаміки корупції в яких має стати об'єктом більш глибокого вивчення.

Загалом експертне опитування виконує самостійну аналітичну функцію та є джерелом комплексної оцінки стану корупції, забезпечуючи зріз думок представників антикорупційного середовища за широким колом показників, зокрема щодо сприйняття корупції та оцінки державної антикорупційної політики.

Відповідно до вищенаведеного концептуального підходу проведення НАЗК соціологічних досліджень, головною умовою можливості використання результатів різних (за спрямованістю та охопленням респондентів) видів соціологічних опитувань при аналізі поширеності корупції в Україні та ефективності державної антикорупційної політики є збереження взаємопов'язаності між такими опитуваннями, що забезпечується, зокрема, періодичним отриманням даних за результатами опитування антикорупційних експертів.

Результати зрізу думок фахівців, які є достатньо обізнаними з питань формування, реалізації та аналізу антикорупційної політики, мають надавати релевантну оцінку сприйняття стану корупції в Україні та можуть зумовлювати коригування переліку пріоритетних сфер для подальших досліджень.

Методологія

Метою експертного опитування є отримання інформації, яка містить оцінки антикорупційного середовища України щодо змін рівня та поширеності корупції в державі та визначених сферах, реалізації державної антикорупційної політики.

Основними завданнями дослідження є:

- формування загального рейтингу сфер щодо рівня поширеності корупції;
- визначення експертних оцінок за базовими показниками сприйняття корупції в Україні (щодо поширеності корупції в державі, серйозності проблеми корупції з погляду на різні її типи, зміни рівня корупції тощо);
- визначення експертних оцінок / думок щодо ефективності антикорупційної політики держави (у т.ч., щодо діяльності державних органів) та її пріоритетів;
- отримання даних за певними показниками для їх подальшого порівняння з результатами стандартного опитування щодо корупції в Україні (репрезентативні опитування населення та представників бізнесу).

Вибірка експертів складається з двох основних категорій, які були умовно названі «теоретиками» та «практиками» задля простішого сприйняття в рамках дослідження.

- «теоретики» – науковці, аналітики та незалежні експерти (в тому числі, представники закладів вищої освіти, науково-дослідних установ, аналітичних центрів), які займаються вивченням явища корупції та її форм, теорії та практики запобігання і протидії корупції, пошуком способів удосконалення антикорупційного і пов'язаного з ним законодавства, практики його застосування, а також представники міжнародних організацій та донорів, які протягом останніх двох років надавали Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції, громадських об'єднань, медіа, незалежні експерти та громадські активісти, які опікуються проблемою корупції в Україні;
- «практики» – представники публічних інституцій (зокрема державних органів та органів місцевого самоврядування), які на загальнодержавному та/або місцевому рівні займаються формуванням та/або реалізацією антикорупційної політики, а також здійснюють досудове розслідування та правосуддя у справах про корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення (НАЗК, НАБУ, САП, ДБР, АРМА, ВАКС та інших судів, Верховної Ради України, КМУ, міністерств, інших державних органів або органів місцевого самоврядування, в тому числі уповноважені особи з питань запобігання та виявлення корупції).

Опитування проводилося методом самозаповнення онлайн-анкети за посиланням на платформі Rating Online. Залучення респондентів до опитування здійснювалося за сприяння НАЗК, зокрема шляхом поширення відповідного посилання, тоді як безпосередню організацію та проведення опитування забезпечувала компанія Rating Group. Період проведення польового етапу (збору даних) – з 17 грудня 2025 р. по 7 лютого 2026 р. Збір та обробку даних за результатами дослідження здійснено експертами Rating Group.

Загальна кількість опитаних експертів – 369 осіб. Оскільки генеральна сукупність експертного середовища є обмеженою та важкодосяжною, було неможливим витримати ідеальні параметри вибіркової сукупності. Як і у попередній хвилі дослідження, з метою балансування вибірка була зважена за погодженими параметрами так, щоб частка «теоретиків» та «практиків» становила 50:50 і не було домінування відповідей окремих підкатегорій респондентів.

Табл. 1. Структура експертної вибірки

Категорія / підкатегорія		Незважені дані		Зважені дані**	
		Кількість*	Відсоток	Кількість	Відсоток
«Теоретики»	аналітики, незалежні експерти / активісти, представники ГО	81	22,0%	98	32,5%
	медіа	6	1,6%	15	5,0%
	міжнародні організації / експерти	11	3,0%	15	5,0%
	науковці	31	8,4%	23	7,5%
	Загалом «теоретики»	129	35,0%	150	50,0%
«Практики»	антикорупційні органи ¹	113	30,6%	60	20,0%
	судова влада	18	4,9%	15	5,0%
	ВРУ / парламентський контроль	4	1,1%	8	2,5%
	міністерства та інші ЦООВ	61	16,5%	38	12,5%
	ОДА	25	6,8%	15	5,0%
	обласні ради, Київська міська рада	19	5,1%	15	5,0%
	Загалом «практики»	240	65,0%	150	50,0%
Загалом експерти		369	100%	300	100,0%

* – кількість експертів за категорією / підкатегорією

** – через округлення зважених значень загальна кількість респондентів може незначно відрізнятись від обсягу вибірки.

У звіті відсотки розраховано на основі зважених даних. Через округлення сума значень може не дорівнювати 100%. У питаннях з множинним вибором сума може перевищувати 100%, оскільки респонденти могли обирати кілька варіантів відповіді.

Варто зазначити такий методологічний аспект в контексті проведення дослідження.

Нормативне визначення терміна «корупція» за ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» є розлогим і передбачає перелік низки форм неправомірної поведінки особи. Водночас в експертному опитуванні цієї хвилі застосовано дещо спрощений підхід до тлумачення цього явища, аналогічний підходу, використаному під час попередньої хвилі у 2023 році. Зокрема, одним з учасників корупційних практик завжди визначено публічного службовця (посадову особу органу державної влади / органу місцевого самоврядування) або службову особу підприємства (організації).

Такий підхід також використано при проведенні стандартного опитування щодо корупції в Україні (опитування населення та представників бізнесу), що дає змогу коректно використовувати результати обох досліджень (зокрема, порівнювати показники за подібними питаннями).

На початку опитування експертам з метою забезпечення однакового розуміння терміна «корупція» надавалася для ознайомлення така інформація:

У цьому дослідженні під визначенням «корупція» пропонується розуміти:

1) зловживання публічним службовцем (державним службовцем або службовцем органу місцевого самоврядування) або службовою особою підприємства (організації) своїми службовими повноваженнями з метою одержання хабаря (неправомірної вигоди);

2) надання хабаря (неправомірної вигоди) публічному службовцю (державному службовцю або службовцю органу місцевого самоврядування) або службовій особі

¹ У цьому дослідженні до «антикорупційних органів» віднесені представники НАЗК, НАБУ, Національної поліції України, органів прокуратури (Офісу Генерального прокурора), АРМА, ДБР, СБУ та БЕБ.

підприємства (організації) метою схилити його / її до зловживання своїми службовими повноваженнями.

*Таким чином, корупція завжди пов'язана з **неправомірною вигодою** (гроші, інше майно, переваги, пільги, послуги тощо), яку публічний службовець або службова особа підприємства (організації) фактично отримує чи намагається отримати як плату за зловживання своїми службовими повноваженнями чи пов'язаними з ними можливостями.*

Анкета була структурованою, однак, зважаючи на експертний формат, до неї було додано відкриті запитання та можливість надання розгорнутих коментарів. Респондентам гарантувалася конфіденційність щодо їхніх відповідей, а також зазначалося, що результати опитування будуть використані тільки в узагальненому вигляді. Водночас для публікації даних респондентів (прізвище, власне ім'я, по батькові та місце роботи) щодо їхньої участі в цьому опитуванні необхідною була їхня згода, надана безпосередньо в анкеті. Перелік таких експертів наведено в додатку 3.

РОЗДІЛ 1. СПРИЙНЯТТЯ ЗМІН РІВНЯ ТА ПОШИРНОСТІ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ В ЦІЛОМУ ТА В ОКРЕМИХ СФЕРАХ

1.1. Оцінка типів корупції як проблеми для України

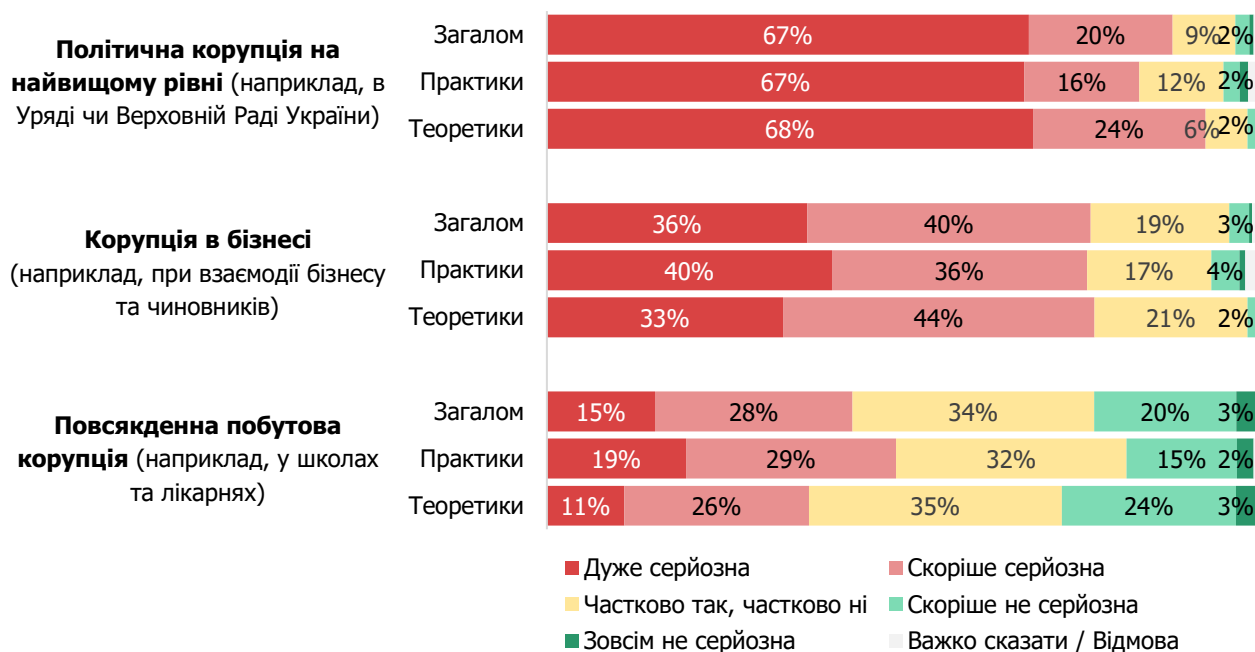
Оцінки різних типів корупції дають змогу визначити, які її прояви експертне середовище вважає найбільш загрозливими та системно небезпечними для держави. Серед наведених різних типів корупції (рис. 1.1) найбільш критичною загрозою експертне середовище визнає **політичну корупцію** на найвищому рівні, прикладами якої є зловживання в уряді чи Верховній Раді України. Серйозність цього типу корупції стверджують **87%** опитаних фахівців.

Різниця в оцінках цього типу корупції як *дуже серйозної* між категоріями «практиків» та «теоретиків» відсутня (67%–68%). Водночас серед представників публічних інституцій («практиків») частка тих, хто вважає її скоріше серйозною, є дещо нижчою порівняно з «теоретиками» і становить 16% проти 24% відповідно.

Друге місце за ступенем негативного впливу посідає **корупція в бізнесі**, зокрема у сфері взаємодії підприємницьких структур із чиновниками, яку вважають серйозною проблемою **76%** експертів. Оцінки «практиків» загалом зміщуються в бік більш категоричних суджень: у цій групі частіше вважають, що корупція в середовищі підприємництва є *дуже серйозною* проблемою – 40% проти 36% серед представників недержавного аналітичного сектору.

Повсякденна побутова корупція оцінюється як менш гостра проблема – її серйозність визнають **43%** респондентів. При цьому спостерігається суттєвий дисонанс в оцінках побутової корупції між різними категоріями експертів: більш серйозною її вважають «практики» (48%), ніж «теоретики» (37%).

Рис. 1.1. Серйозність різних типів корупції для України¹

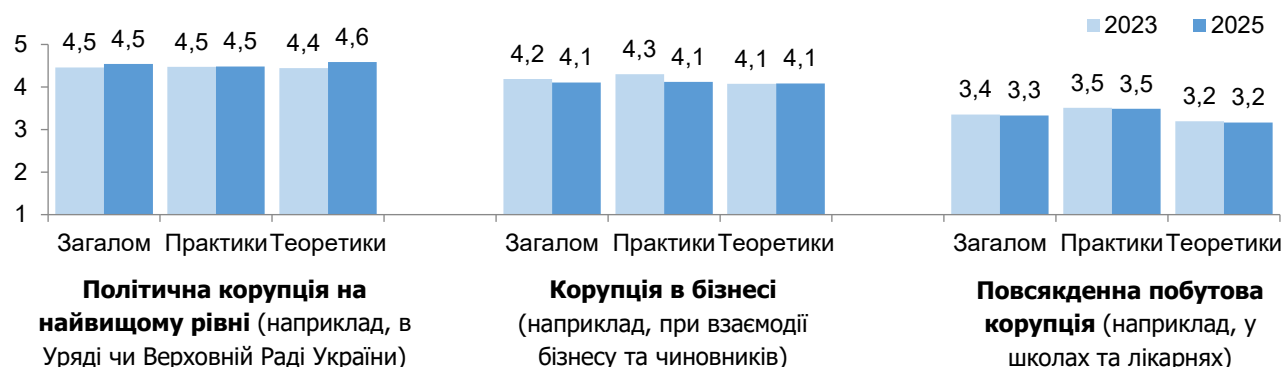
Порівняльний аналіз даних 2023 та 2025 років (рис. 1.2) не виявив суттєвих відмінностей в оцінках серйозності різних типів корупції в Україні. Розраховані на основі відповідей за

¹ Питання: «Наскільки серйозною проблемою для України Ви вважаєте такі типи корупції ...?».

категоріальною шкалою та приведені до 5-бальної шкали¹ показники варіюють у вузькому діапазоні ($\pm 0,1$ бала) для кожного типу корупції.

За останні два роки показник оцінки серйозності *політичної корупції* на найвищому рівні серед «теоретиків» *зріс* з 4,4 у 2023 році до 4,6 бала у 2025 році. Натомість показник серйозності *корупції в бізнесі* серед «практиків» демонструє *зниження*: з 4,3 у 2023 році до 4,1 бала у 2025 році.

Рис. 1.2. Серйозність різних типів корупції для України: динаміка (2023-2025)

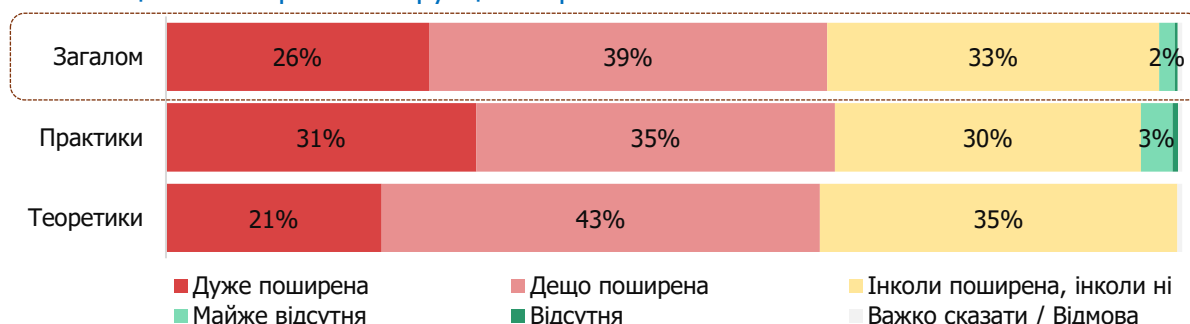

1.2. Сприйняття поширеності корупції в Україні

Більшість опитаних схиляється до думки, що корупція залишається вкоріненою проблемою в Україні: загалом **65%** респондентів визначають її як *дуже або дещо* поширену (26% та 39%, відповідно), що відповідає рівню 2023 року (також 65%), хоча структура оцінок дещо відрізнялася (22% і 43%). Водночас третина експертів (33%) займає поміркованішу позицію і зазначають, що вона «інколи поширена, інколи ні». Частка тих, хто вбачає її майже відсутньою, становить лише 2%.

Показовим є також розподіл оцінок між різними категоріями експертів, де спостерігається певний дисонанс у сприйнятті гостроти проблеми. Зокрема, «практики» виявляють більш критичний погляд на ситуацію: серед них **31%** вважає корупцію «*дуже поширеною*», що перевищує відповідний показник серед «теоретиків» (21%). Натомість останні частіше схильні оцінювати корупцію як «дещо поширену» (43% проти 35% у «практиків») або ж давати нейтральну оцінку (35% проти 30% відповідно).

Рис. 1.3. Оцінки поширеності корупції в Україні²

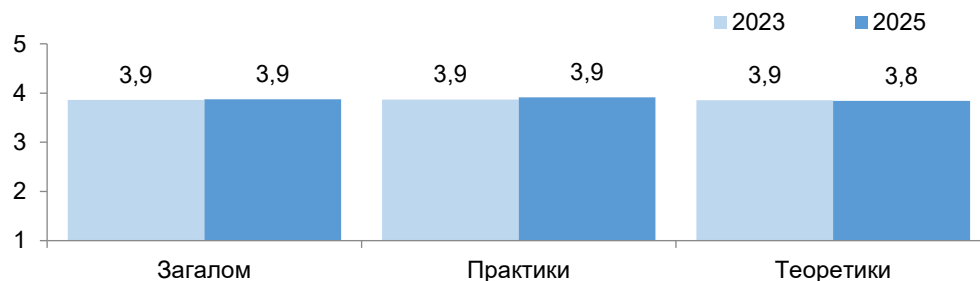

¹ Наведені середні арифметичні значення оцінки серйозності різних типів корупції за шкалою від 1 до 5, де «5» – дуже серйозна, «4» – скоріше серйозна, «3» – частково так, частково ні, «2» – скоріше не серйозна, «1» – зовсім не серйозна, без врахування відповіді «Важко сказати / Відмова».

² Питання: «На Вашу думку, наскільки корупція поширена в Україні загалом?».

Порівняльний аналіз свідчить про сталість сприйняття цієї проблеми у дворічній ретроспективі: загальний **індекс сприйняття поширеності корупції**, розрахований за 5-бальною шкалою¹, залишається незмінно високим і становить **3,9** бала як у 2023, так і у 2025 році. Серед експертів «теоретиків» простежується мінімальна тенденція до зниження показника (з 3,9 до 3,8 бала).

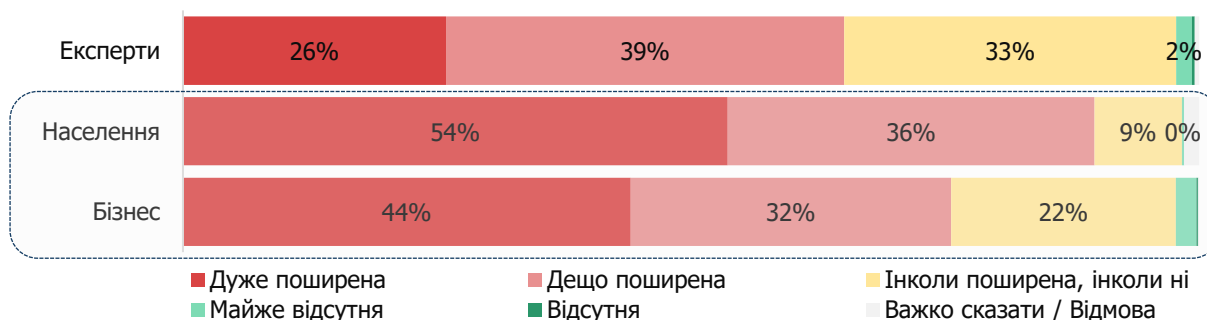
Рис. 1.4. Індекс сприйняття поширеності корупції в Україні: динаміка (2023-2025)

Загалом оцінки експертів доцільно порівняти з результатами опитувань населення та бізнесу, проведених у межах стандартного дослідження корупції в Україні у 2025 році² за аналогічним питанням. Як свідчать дані (рис. 1.5), **експерти** як група, що є більш обізнаною з питаннями запобігання та протидії корупції, оцінюють поширеність цього явища **менш песимістично**, ніж респонденти загальнонаціонального опитування: **65%** проти **90%** серед **населення** та **76%** серед **бізнесу**. Відповідно, індекс сприйняття поширеності корупції за оцінками експертів (3,9 бала) є **нижчим**, ніж за оцінками населення (4,45) та бізнесу (4,17).

Рис. 1.5. Оцінки поширеності корупції в Україні

Порівняння оцінок експертів та результатів опитувань населення і бізнесу

¹ Індекс сприйняття поширеності корупції – середнє арифметичне значення оцінок поширеності корупції за шкалою від 1 до 5, де «5» – дуже поширена, «4» – дещо поширена, «3» – інколи поширена, інколи ні, «2» – майже відсутня, «1» – відсутня, без урахування відповіді «Важко сказати / Відмова».

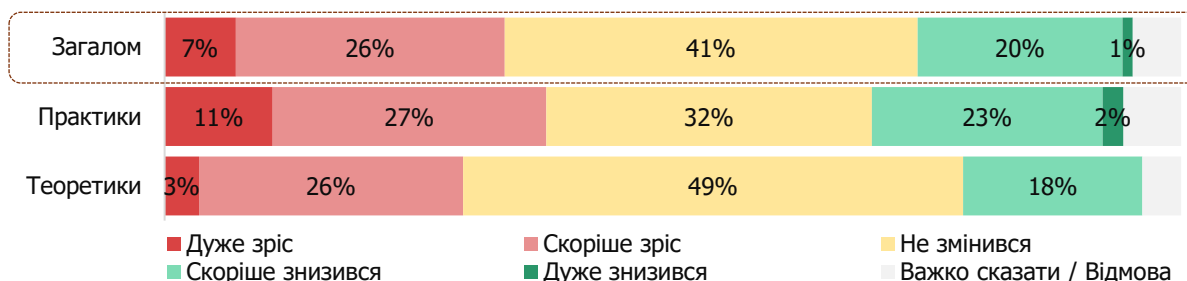
² Результати опитування «Корупція в Україні 2025: розуміння, сприйняття, поширеність». Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження, проведеного за Методикою стандартного опитування щодо корупції в Україні. Дослідження включало опитування населення та представників бізнесу, проведене наприкінці 2025 року – у січні 2026 року соціологічною компанією Info Sapiens за фінансової підтримки Антикоруційної Ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI). URL: <https://cutt.ly/ttA80Po4>.

1.3. Оцінка динаміки рівня корупції

В експертному середовищі спостерігається стриманість та відчутний брак оптимізму в оцінках змін рівня корупції в Україні за останні 12 місяців. Відносна більшість опитаних (**41%**) схильється до думки, що рівень корупції *не зазнав суттєвих змін*. Проте серед тих фахівців, які все ж фіксують певні зрушення, переважає песимістичний погляд: третина респондентів (**33%** сумарно) вказує на *зростання* рівня корупції, причому 7% вважають, що він зріс *дуже сильно*, натомість ознаки зниження корупційних проявів помічає лише кожен п'ятий експерт (21%).

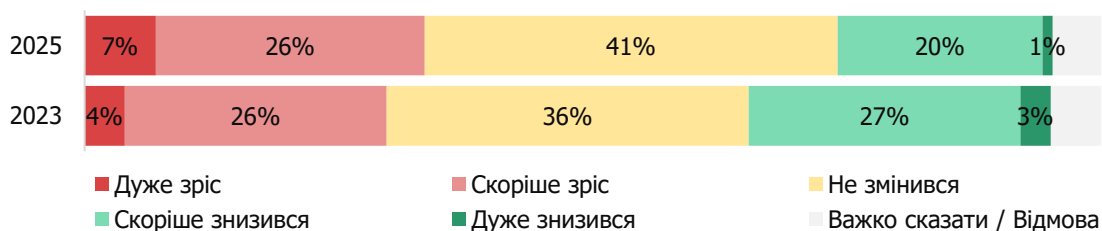
«Практики» демонструють відчутно вищу критичність в оцінках поточних змін: частка тих, хто вказує на *зростання* рівня корупції, сягає 38%, з яких 11% стверджують про її сильне зростання; про відсутність змін зазначають 32%, а про зниження – 20%. Водночас майже половина «теоретиків» (49%) переконана у *незмінності ситуації*, а частка тих, хто фіксує *зростання* рівня корупції, є помітно меншою – 29% (з них лише 3% обирають варіант «дуже зріс»); про зниження повідомляють 18%.

Рис.1.6. Оцінки динаміки рівня корупції в Україні за останні 12 місяців¹

Порівняльний аналіз даних 2023 та 2025 років виявляє певний зсув в оцінках зміни рівня корупції за відповідні роки. Якщо частка тих, хто вказували на *зростання* (дуже або скоріше зріс), залишається співставною (30% у 2023 році та 33% у 2025 році), то частка тих, хто відзначали *зниження*, скоротилася з 30% до 21%. Відповідно зросла частка експертів, які не фіксували змін у рівні корупції: у 2025 році вона становить 41% (+5 в.п. до 2023 року).

Рис.1.7. Оцінки динаміки рівня корупції за останні 12 місяців у 2023 та 2025 роках

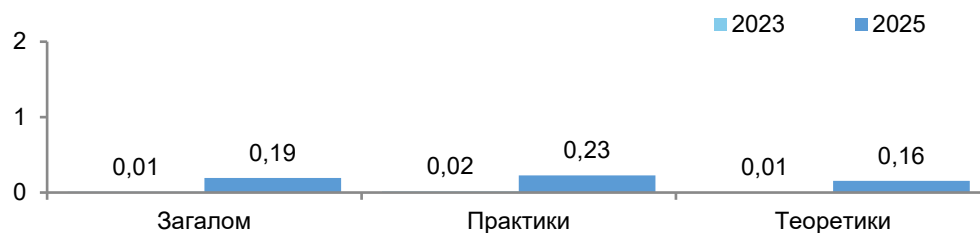
Ці зміни також відображаються в *індексі оцінки динаміки*, розрахованому за шкалою від -2 до +2, де позитивні значення свідчать про переважання оцінок зростання, а від'ємні – зниження рівня корупції.

Якщо у 2023 році цей індекс дорівнював 0,01, що відповідає збереженню статус-кво (баланс оцінок), то у 2025 році він зріс до 0,19 бала. Такий зсув у бік негативної динаміки (тобто переважання оцінок зростання корупції) є характерним для обох груп, однак є більш помітним

¹ Питання «На Вашу думку, як змінився рівень корупції в Україні за останні 12 місяців?».

серед «практиків» (з 0,02 бала у 2023 р. до 0,23 бала у 2025 р.), ніж серед «теоретиків» (з 0,01 до 0,16 бала).

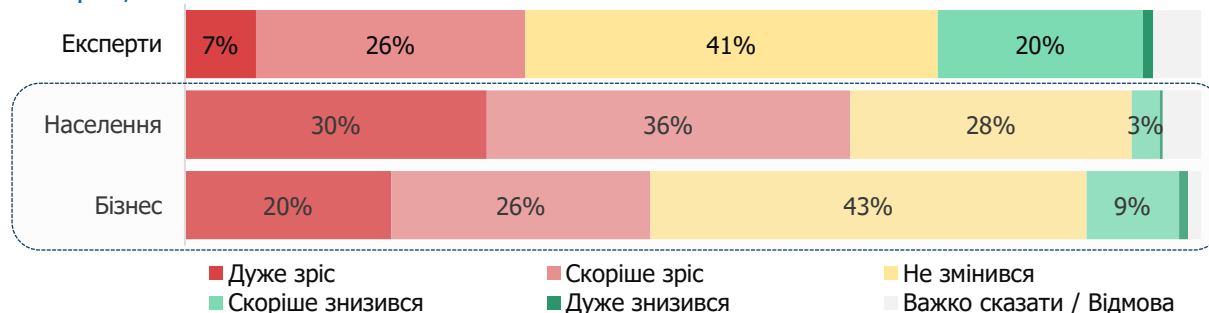
Рис.1.8. Індекс оцінки динаміки рівня корупції у 2023 та 2025 роках¹

Помітно, що оцінки експертів щодо зміни рівня корупції в Україні у 2025 році суттєво відрізняються від результатів опитувань *населення* та бізнесу (рис. 1.9). За даними стандартного опитування², частка тих, хто вказує на *зростання* рівня корупції, серед представників антикорупційного сектору становить **33%**, тоді як серед *підприємців* цей показник є вищим – **46%**, а серед *населення* – значно вищим (**65%**).

Водночас оцінки експертного середовища можна вважати *більш зваженими* у контексті оцінки загальної ситуації з корупцією в Україні. Це пов'язано з їхньою професійною обізнаністю, досвідом роботи та залученістю до процесів запобігання і протидії корупції, а також розумінням галузевих особливостей щодо корупційних практик і ризиків. Натомість населення та бізнес частіше формують уявлення про поширеність корупції на основі власного досвіду або інформаційного фону, який переважає в суспільному дискурсі; при цьому такий досвід зазвичай обмежується окремими сегментами – побутовою корупцією (для населення) або взаємодією з регуляторними та бізнес-процесами (для підприємців).

Рис. 1.9. Порівняння оцінок динаміки рівня корупції в Україні за останні 12 місяців (2025 рік): експерти, населення та бізнес³

¹ Індекс розраховано за шкалою від -2 до +2, де -2 відповідає варіанту «дуже знизився», -1 – «скоріше знизився», 0 – «не змінився», +1 – «скоріше зріс», +2 – «дуже зріс».

² Результати опитування «Корупція в Україні 2025: розуміння, сприйняття, поширеність». Аналітичний звіт за результатами соціологічного дослідження, проведеного за Методикою стандартного опитування щодо корупції в Україні. Дослідження включало опитування населення та представників бізнесу, проведене наприкінці 2025 року – у січні 2026 року соціологічною компанією Info Sapiens за фінансової підтримки Антикорупційної Ініціативи Європейського Союзу в Україні (EUACI). URL: <https://cutt.ly/ttA80Po4>.

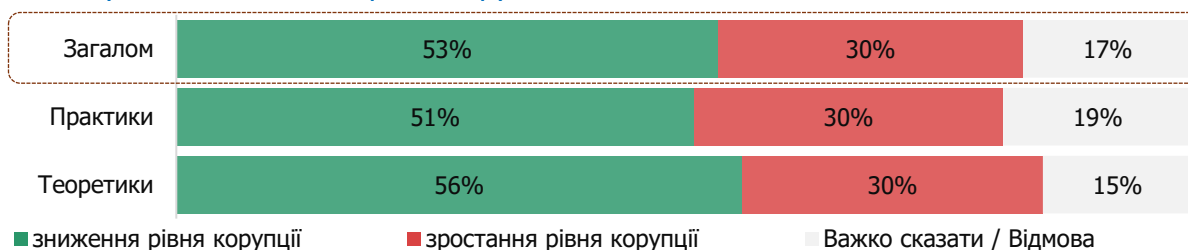
³ Питання «На Вашу думку, як змінився рівень корупції в Україні за останні 12 місяців?».

1.4. Очікування щодо змін рівня корупції (на основі поточних тенденцій)

Попри критичне сприйняття поточного стану поширеності корупції, у поглядах на майбутнє переважає стриманий оптимізм. Оцінюючи наявні тенденції, понад половина опитаних експертів (**53%** загалом) **очікує зниження** її рівня. Водночас частка песимістично налаштованих представників антикорупційного сектору які прогнозують подальше зростання корупційних проявів, становить 30%. Ще 17% респондентів утрималися від однозначних прогнозів.

«Теоретики» демонструють дещо більшу *схильність до позитивних оцінок*: 56% з них очікують зниження рівня корупції порівняно з 51% серед «практиків». Варто зазначити те, що частка експертів, які прогнозують погіршення ситуації, є однаковою для обох груп і становить 30%.

Рис. 1.10. Очікування щодо зміни рівня корупції на основі поточних тенденцій¹

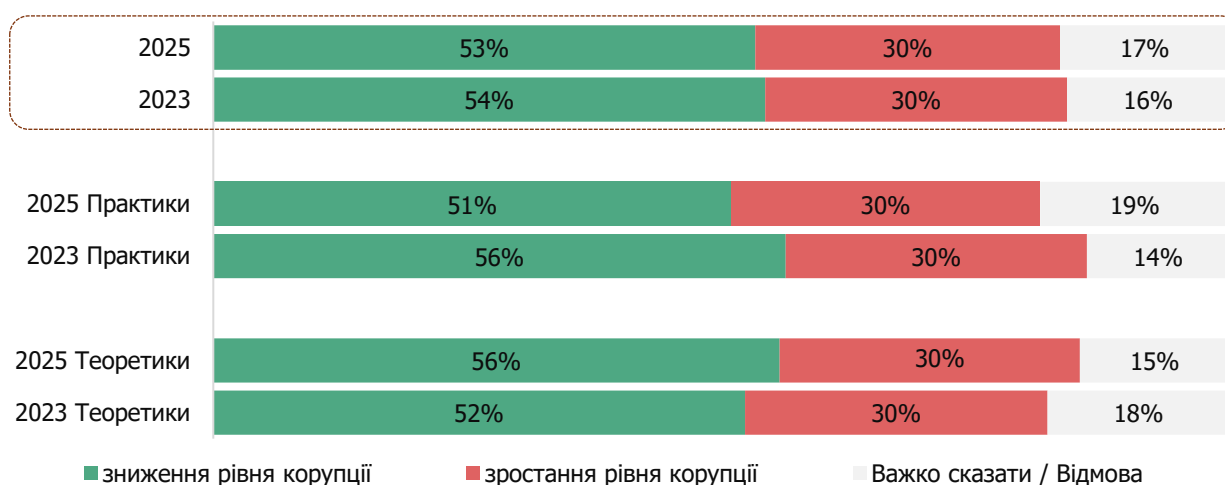

Ретроспективний вимір даних 2023 та 2025 років розкриває складнішу внутрішню динаміку: хоча загальний показник позитивних очікувань зазнав лише мінімальних змін (зниження з 54% до 53% при незмінних 30% песимістичних очікувань), усередині експертних підгруп відбулися *певні зсуви*.

Так, серед «практиків» рівень оптимістичних очікувань знизився з 56% у 2023 році до 51% у 2025-му. Показово, що це зниження призвело не до зростання песимістичних оцінок (які залишилися на рівні 30%), а до посилення *невизначеності*: частка тих, кому важко зробити прогноз, зросла з 14% до 19%.

На противагу їм, «теоретики» продемонстрували зворотну тенденцію: їхня впевненість у майбутньому *зниженні* корупції зросла (з 52% до 56%) за рахунок пропорційного зменшення частки тих, хто вагається з відповіддю.

Рис. 1.11. Очікування щодо зміни рівня корупції на основі поточних тенденцій (2023-2025)

¹ Питання: «Тенденції, що розвиваються в Україні, дають змогу припустити очікування зниження чи зростання рівня корупції?».

1.5. Обізнаність щодо корупції в групах сфер

Перед оцінкою експертами рівня поширеності корупції в окремих сферах було досліджено їхню самооцінку **обізнаності** щодо 12 груп сфер (зокрема, з огляду на обізнаність про наявність корупційних практик, ризиків та рівень поширення корупції у сферах, що входять до відповідної групи та/або досвід аналізу чи практичної діяльності у них).

Експерти могли обрати один із трьох рівнів обізнаності: (1) *обізнані на експертному рівні*; (2) *слідкують за сферами*; (3) *не слідкують за ними*. Такий підхід дає змогу виокремити респондентів, які мають достатній рівень обізнаності для оцінювання поширеності корупції в окремих сферах (рівні (1) і (2)), а також може бути використаний як додатковий інструмент інтерпретації та аналізу експертних оцінок і як характеристика якості отриманих даних.

Найвищий рівень експертної поінформованості (рис. 1.12) зафіксовано стосовно *правоохоронної системи та судочинства* (81%). Високі показники обізнаності спостерігаються також щодо *політики та врядування* (79%), сфери *економіки та господарської діяльності* (71%) та сфери *інфраструктури, транспорту, енергетики та відновлення* (67%).

Рис. 1.12. Обізнаність щодо корупції в групах сфер¹

Натомість середнім рівнем експертної уваги характеризуються сфери надання юридичних послуг (58%), зовнішньої і безпекової політики (57%), фіскальної політики та управління публічними фінансами (53%) та освіти, науки, культури, медіа і спорту (51%). Відносно менше експерти поінформовані щодо сфер охорони здоров'я та соціального захисту (46%), довкілля та природних ресурсів (35%). У сферах технічного регулювання, цифровізації та даних і контролю і регулювання у фінансовій сфері обізнаність експертів не перевищує 30%.

¹ Питання: «Оцініть, будь ласка, наскільки Ви обізнані щодо таких груп сфер, зокрема з огляду на Вашу поінформованість про наявність корупційних практик, ризиків та рівень поширення корупції або наявний досвід аналізу чи практичної діяльності у сферах, що входять до відповідної групи».

1.6. Оцінки поширеності корупції у сферах

За результатами відповідей експертів на питання «*На Вашу думку, наскільки корупція поширена в таких сферах?*» у межах дослідження було розраховано **індекс сприйняття поширеності корупції у сферах** (далі – ІПК) за 5-бальною шкалою¹ та сформовано загальний рейтинг 48 сфер за рівнем поширеності корупції (*ранжування проведено за значенням індексу*). Зведені узагальнені дані ІПК по всіх 48 сферах із розподілом відповідей за варіантами оцінок наведені на рис. 1.13.1 та 1.13.2.

Слід зазначити, що під час опитування респондентам, окрім назв сфер, надавалися короткі описи основних функцій і повноважень, що здійснюються відповідними органами. Повний перелік сфер із такими описами наведено в додатку 1.

За результатами оцінок представників експертного антикорупційного сектору можна виділити групу з **11 сфер-лідерів** з найвищим рівнем поширеності корупції, до якої увійшли сфери, які отримали значення ІПК від 4 до 4,4 бала. При цьому в більшості сфер переважна частка експертів відзначає суттєвий рівень поширеності корупції («*дещо*» або «*дуже поширена*»), що свідчить про її стійке сприйняття як поширеного явища.

За результатами оцінок представників експертного антикорупційного сектору можна виокремити групу з **11 сфер** із найвищим рівнем поширеності корупції, значення ІПК у яких становить від **4,0** до **4,4** бала.

Найвищі значення індексу зафіксовано у двох таких сферах, де переважна більшість експертів (80%) схильна оцінювати корупцію як «*дуже*» або «*дещо поширену*», при цьому понад половина експертів оцінює корупцію як «*дуже поширену*».

1. *Митна справа – 4,4;*
2. *Будівництво та інфраструктура – 4,3;*

Для наступних двох сфер цієї групи частка експертів, які зазначили, що корупція в них є *дуже поширеною* становить 46 та 44% відповідно.

3. *Безпека та оборона – 4,2*
4. *Управління об'єктами державної власності – 4,1;*

До групи сфер-лідерів також входять сфери зі значенням індексу 4,0:

5. *Енергетика – 4,0;*
- Земельні відносини – 4,0;*
- Лісове та мисливське господарство – 4,0;*
- Забезпечення правопорядку та протидія злочинності – 4,0;*
- Публічні закупівлі – 4,0;*
- Державне регулювання азартних ігор та лотерей – 4,0;*
- Надрокористування – 4,0.*

Серед цих сфер варто звернути увагу на сферу публічних закупівель, де 41% представників експертного антикорупційного сектору відзначили значний рівень поширеності корупції («*дуже поширена*»), а також на сферу земельних відносин, де сумарна частка оцінок «*дуже*» та «*дещо поширена*» становить 75%.

¹ Індекс сприйняття поширеності корупції розраховано як середнє арифметичне оцінок експертів за 5-бальною шкалою, де «5» – дуже поширена, «4» – дещо поширена, «3» – інколи поширена, інколи ні, «2» – майже відсутня, «1» – відсутня; відповіді «Важко сказати / Відмова» не враховувалися.

Загалом у межах цієї групи 11 сфер-лідерів у 10 сферах сумарна частка оцінок «дуже» та «дещо поширена» **перевищує загальноукраїнський показник (65% експертів)**, наведений у розділі 1.2. Лише у сфері *державного регулювання азартних ігор та лотерей* цей показник є дещо нижчим і становить 63%.

Далі в рейтингу сфер за значенням ІПК слідує група з 6 сфер із показником **3,9**. Для них сумарна частка експертів, які оцінюють корупцію як «дуже» або «дещо поширену», коливається в межах 62–64%, що є близьким до загальноукраїнського показника (65%). Водночас у всіх цих сферах частка відповідей про «**дуже поширену**» корупцію перевищує відповідний загальнонаціональний рівень (26%). До цієї групи належать, зокрема, такі сфери: «**Відновлення (відбудова) України**» (29%), «**Регіональна політика та розвиток місцевого самоврядування**» (30%), «**Оподаткування**» (32%), «**Публічна служба та належне врядування**» (30%), «**Охорона здоров'я**» (32%) та «**Охорона довкілля**» (27%). Це свідчить про те, що навіть у сферах із дещо нижчими значеннями індексу зберігається підвищене сприйняття корупції як значущої проблеми.

Сфери з індексом у межах 3,7 охоплюють *державне регулювання та контроль у сфері економіки, транспорт, діяльність прокуратури та судочинство*. За цими сферами експертні оцінки є більш диференційованими: поряд із визнанням корупції як поширеного явища суттєва частка респондентів обирає варіант «*інколи поширена, інколи ні*». Це може свідчити про більш неоднорідний характер проявів корупції та їхню залежність від конкретних інституційних або регіональних умов.

Окремо варто звернути увагу, що у сфері *прокуратури* 28% представників експертного антикорупційного сектору відзначили корупцію як «дуже поширену», що перевищує відповідний загальноукраїнський показник (26%) і вказує на збереження високого рівня сприйняття корупційних ризиків у цій сфері.

Сфери *державного фінансового контролю, захисту економічної конкуренції, рибальства, ліцензування господарської діяльності, а також аграрних відносин* експерти оцінили на рівні 3,6 бала.

За всіма 48 сферами **середнє значення ІПК** становить **3,5** бала, причому у понад половині сфер (26 із 48) рівень сприйняття поширеності корупції перевищує це значення.

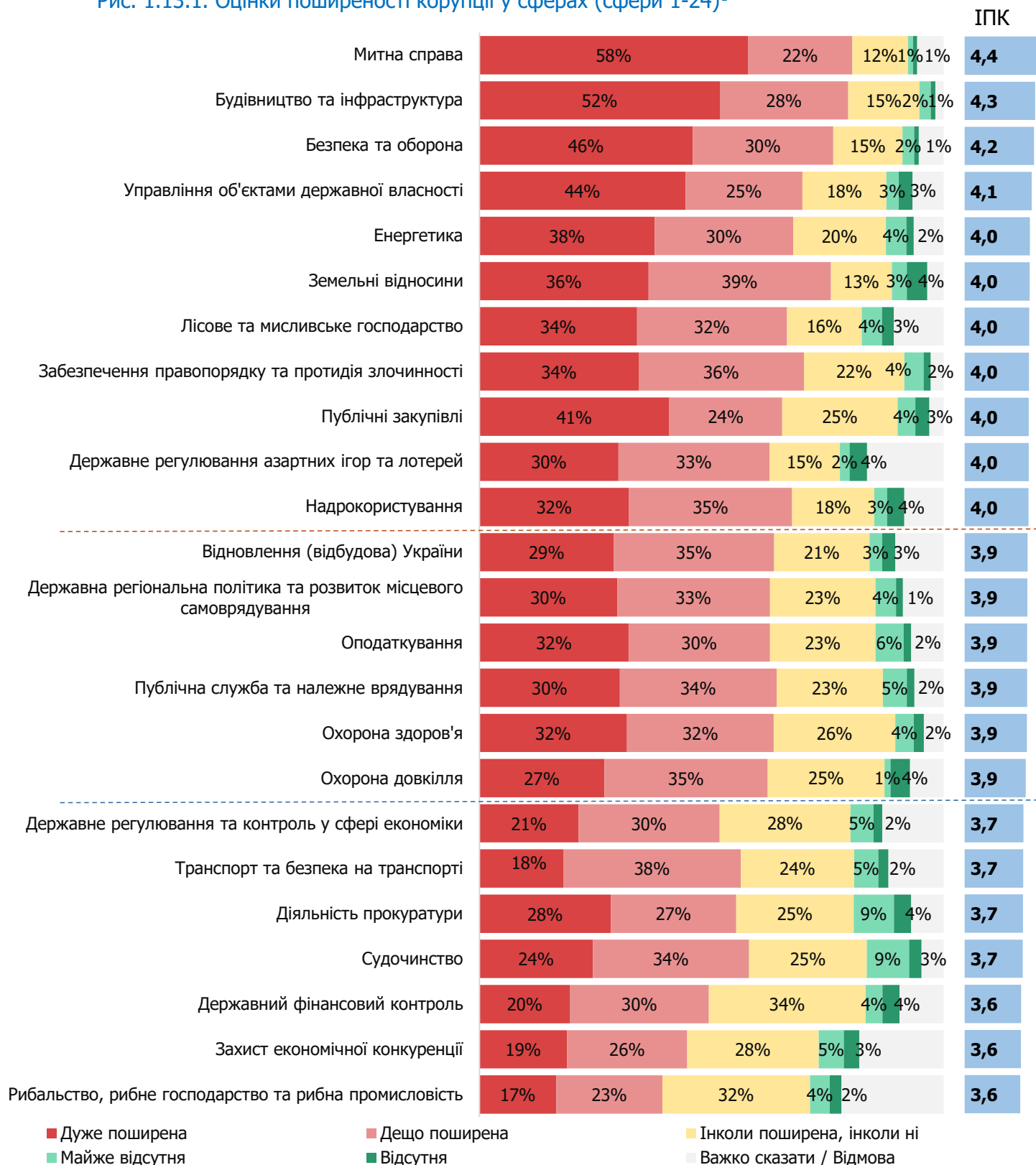
На рівні 3,5 бала експерти оцінили сфери *політичних партій, виборів та референдумів і економіки та торгівлі*.

Оцінки на рівні 3,4 бала мають сфери *бюджетних відносин, цивільного захисту та реінтеграції тимчасово окупованих територій*. Сфери *освіти та наука, адвокатської діяльності, охорони праці, нормотворення* оцінено на рівні 3,3 бала. Сфери *міграції, соціального захисту населення, фінансів (у т.ч. забезпечення стабільності грошової одиниці) та технічного регулювання* – на рівні 3,2 бала.

Серединні оцінки (3,0 бала) отримали сфери *нотаріальної діяльності, обігу інформації та медіа, цінних паперів і фондового ринку*.

Відносно менше корумпованими, за оцінками експертів, є сфери *фізичної культури і спорту, культури, державної реєстрації (2,9), зовнішніх зносин (2,6), цифровізації (2,5) та статистики (2,2)*. У цих сферах переважають оцінки «майже відсутня» або «відсутня», а частка тих, хто вважає корупцію дуже поширеною, є мінімальною.

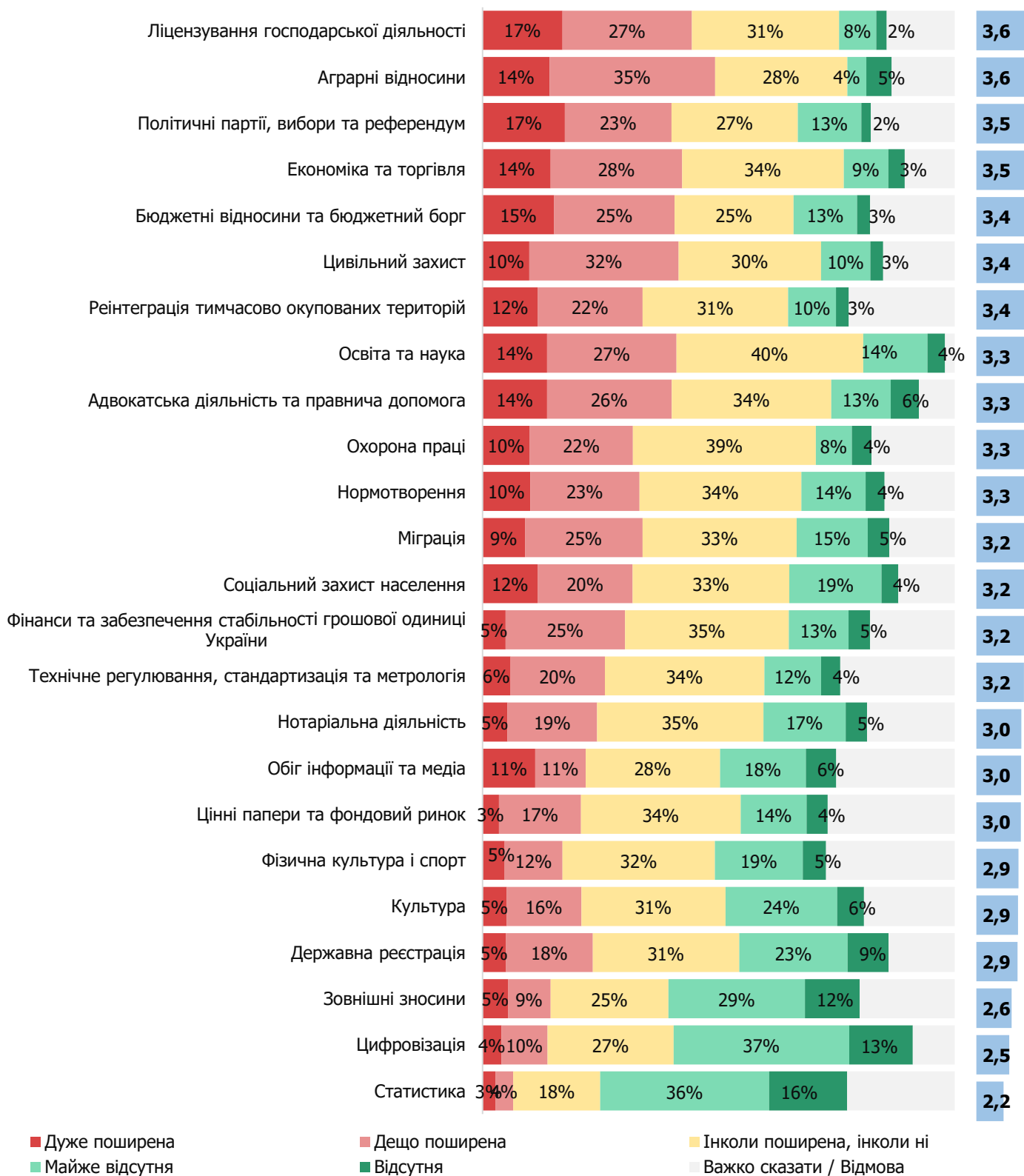
Рис. 1.13.1. Оцінки поширеності корупції у сферах (сфери 1-24)¹

¹ Питання: «На Вашу думку, наскільки корупція поширена в таких сферах?».

Рис. 1.13.2. Оцінки поширеності корупції у сферах (сфери 25-48)¹

ІПК

Необхідно відмітити деякі відмінності в оцінках між «теоретиками» і «практиками» (розподіл відповідей наведено на рис. 1.14.1. та 1.14.2). Приблизно рівні оцінки від обох категорій респондентів ($\pm 0,1$) характерні для 27 сфер.

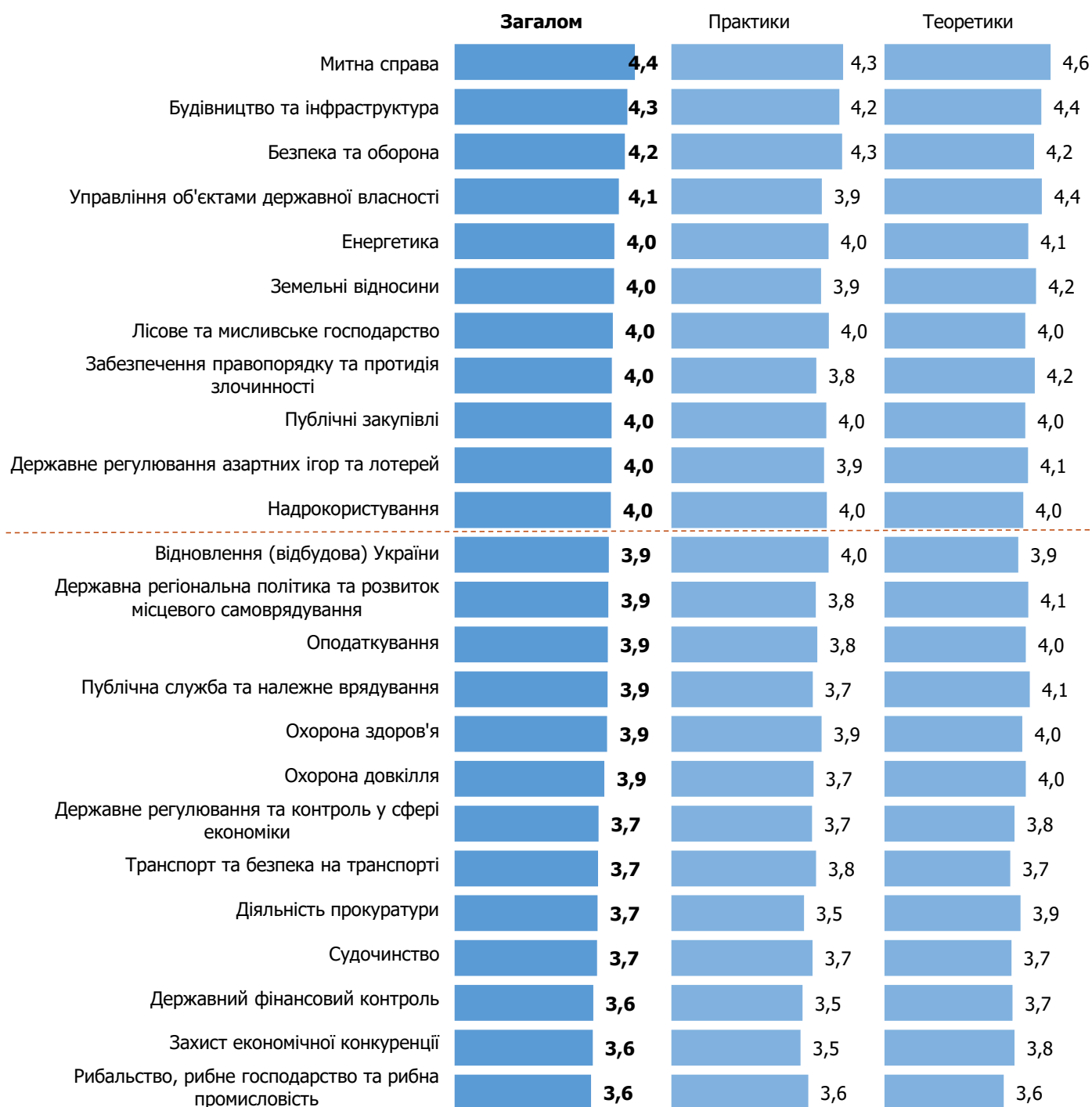
У більшості сфер спостерігається тенденція до дещо **вищих оцінок** поширеності корупції з боку **«теоретиків»**. Якщо враховувати лише помітні відмінності на рівні від 0,2 і вище,

¹ Питання: «На Вашу думку, наскільки корупція поширена в таких сферах?».

представники недержавного антикорупційного сектору дають вищі оцінки у 18 сферах, тоді як у 3 сферах дещо вищими є оцінки «практиків».

Найбільша різниця на користь оцінок «теоретиків» (+0,4 і більше) спостерігається щодо оцінок сфер *управління об'єктами державної власності (4,4 проти 3,9 у «практиків»), адвокатської діяльності та правничої допомоги (3,6 і 3,1), нормотворення (3,5 і 3,0), цифровізації (2,7 і 2,2), технічного регулювання (3,3 і 2,9), забезпечення правопорядку і протидії злочинності (4,2 і 3,8), а також діяльності прокуратури (3,9 і 3,5)*. Таким чином, простежується тенденція, що «теоретики» оцінюють рівень поширеності корупції вище передусім у інституційно складних та регуляторних сферах.

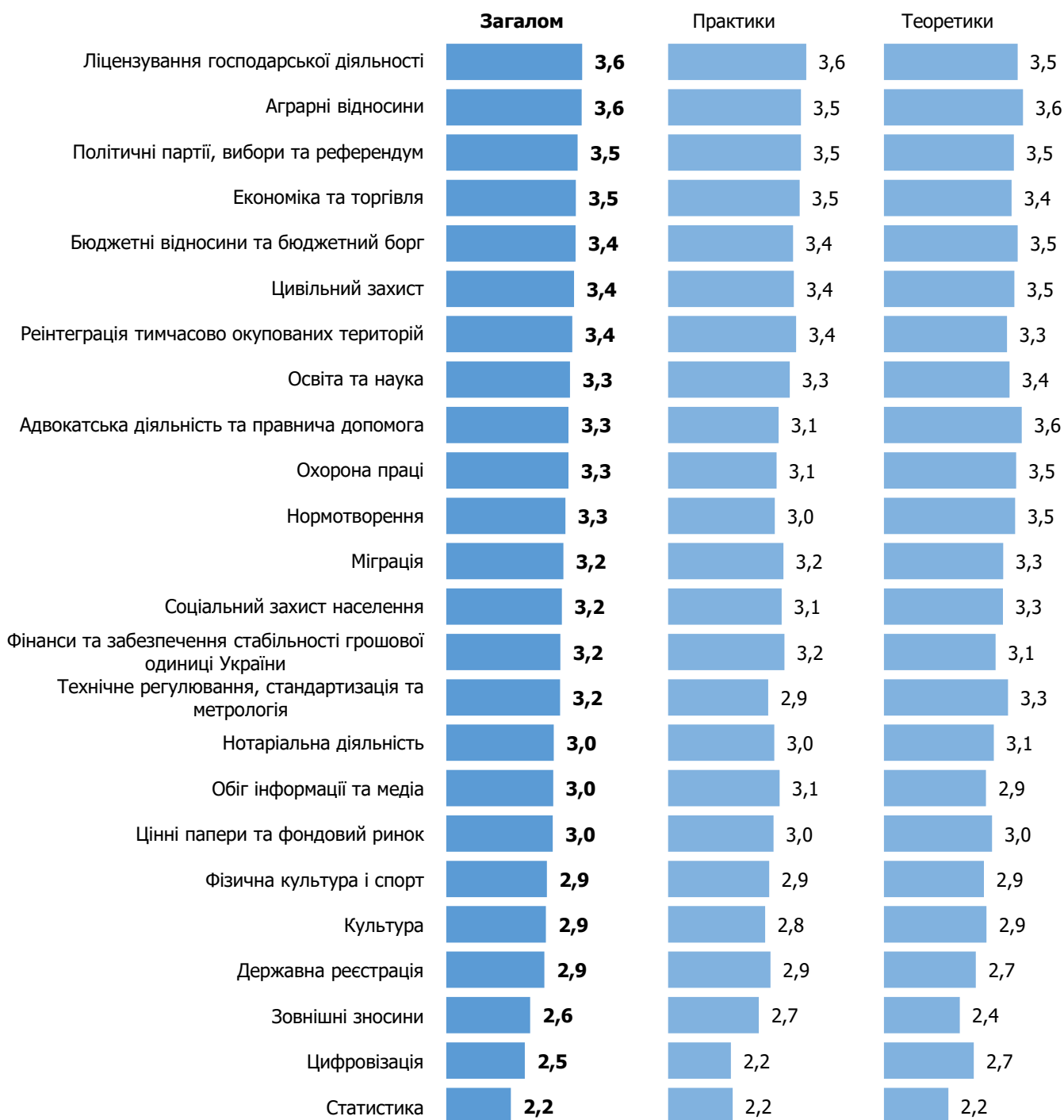
Рис. 1.14.1. Оцінки поширеності корупції у сферах: «практики» / «теоретики» (сфери 1-24)¹

¹ Наведено значення індексу сприйняття поширеності корупції у сферах.

Водночас варто відзначити 3 сфери (рис. 1.14.2), де оцінки «практиків» незначно перевищують оцінки «теоретиків» (на рівні +0,2 і вище), зокрема *зовнішні зносини* (2,7 і 2,4, відповідно), *обіг інформації та медіа* (3,1 і 2,9), а також *державну реєстрацію* (2,9 і 2,7).

Рис. 1.14.2. Оцінки поширеності корупції у сферах: «практики» / «теоретики» (сфери 25-48) ¹

¹ Наведено значення індексу сприйняття поширеності корупції у сферах.

Коментарі експертів щодо корупційних практик у сферах

Під час опитування експертам було запропоновано визначити по кожній із досліджуваних груп сфер свій рівень обізнаності. Під час опитування експертам було запропоновано визначити по кожній із досліджуваних груп сфер свій рівень обізнаності. Респонденти, які щодо певної групи сфер зазначили рівень обізнаності як експертний, могли надати коментарі щодо поширених корупційних практик (ситуацій) у відповідних сферах.

Найбільше корупційних практик експерти описали у таких сферах:

- забезпечення правопорядку та протидія злочинності;
- судочинство;
- діяльність прокуратури;
- публічна служба та належне врядування;
- державна регіональна політика та розвиток місцевого самоврядування;
- адвокатська діяльність та правнича допомога;
- будівництво та інфраструктура;
- освіта та наука;
- політичні партії, вибори та референдум.

Детальний аналіз коментарів експертів стосовно корупційних практик у сферах наведено в додатку 2.

РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

2.1. Відповідальність за подолання корупції

Під час опитування респондентам пропонувалося обрати до трьох інституцій, які, на їхню думку, несуть відповідальність за подолання корупції в Україні.

Загалом, за оцінками експертів, рейтинг інституцій, відповідальних за подолання корупції очолили **НАБУ** (45%), **НАЗК** (39%) та **Верховна Рада України** (34%). Дещо менша частка представників антикорупційного експертного середовища покладає відповідальність на Президента/Офіс Президента України (30%), Кабінет Міністрів, міністерства та інші ЦОВВ (28%), а також Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (27%).

Між «практиками» і «теоретиками» не спостерігається суттєвих відмінностей у сприйнятті лідерів відповідальності за подолання корупції в Україні. Обидві категорії респондентів одноставно визначають *антикорупційні інституції як ключові* – з помітним відривом від інших інституцій лідирує **НАБУ** (44% у «практиків» та 46% у «теоретиків»); **НАЗК** посідає друге місце (38% та 40% відповідно).

Рис. 2.1. Розподіл відповідальності за подолання корупції¹

Обидві категорії експертів включають до трійки найбільш відповідальних інституцій Верховну Раду України, водночас *«теоретики»* дещо *вище* оцінюють її роль (37% проти 31% у «практиків»). Також представники недержавного антикорупційного сектору у своїх оцінках

¹ Питання: «На Вашу думку, хто відповідальний за подолання корупції в Україні?».

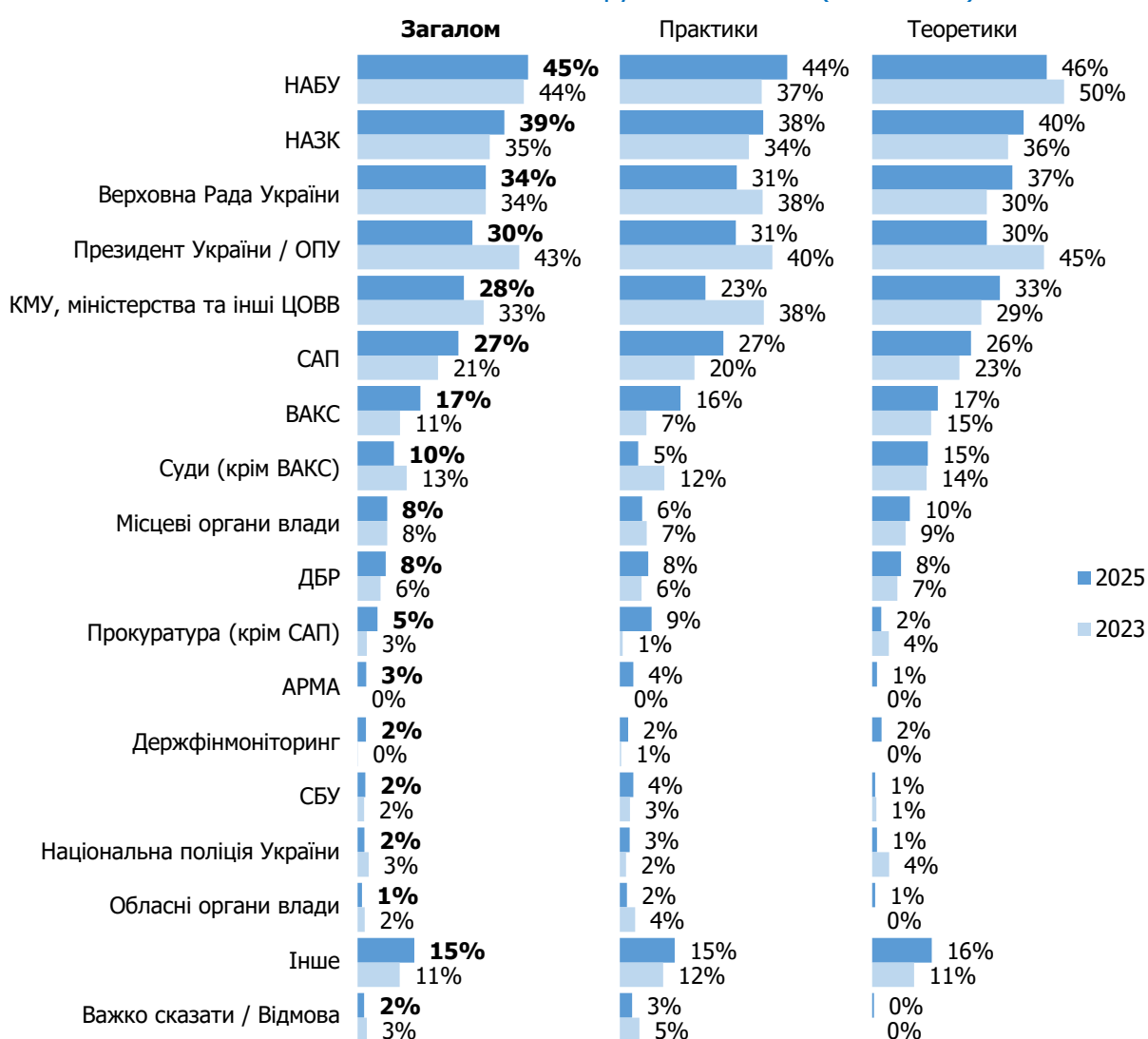
надають більшої ролі у подоланні корупції Кабінету Міністрів України (33% проти 23% у «практиків») та судам (крім ВАКС) (15% проти 5%).

Водночас значно більша частка «практиків» порівняно з «теоретиками» (9% проти 2%) зазначає, що відповідальність за подолання корупції несе прокуратура (крім САП), розміщуючи її в рейтингу відповідальних інституцій одразу після державних органів вищого рівня та спеціалізованих антикорупційних інституцій.

Загалом, ранжування інституцій в обох групах експертів залишається практично ідентичним.

Порівняно з 2023 роком, спостерігається певне **переформатування лідерів** у сприйнятті відповідальності за подолання корупції: якщо раніше друге місце посідав Президент України / його Офіс (43%), то у 2025 році цей показник **знизився до 30%**, натомість **зросла вага антикорупційних органів – НАЗК** (з 35% до **39%**), **САП** (з 21% до **27%**) та **ВАКС** (з 11% до **17%**).

Рис. 2.2. Розподіл відповідальності за подолання корупції: динаміка (2023–2025)¹

Серед «теоретиків» **знизилися** оцінки відповідальності Президента / Офісу Президента України (з 45% до 30%), а також НАБУ (з 50% до 46%). Водночас **зросла** частка тих, хто покладає відповідальність за подолання корупції в державі на **Верховну Раду України** (з 30% до **37%**), **Кабінет Міністрів України** (з 29% до **33%**) та **НАЗК** (з 36% до **40%**).

¹ Питання: «На Вашу думку, хто відповідальний за подолання корупції в Україні?».

Серед *«практиків»* також фіксується *зменшення* оцінок відповідальності Президента / Офісу Президента України (з 40% до 31%). Водночас, на відміну від «теоретиків», у цій групі також спостерігається *зниження* оцінок ролі **Кабінету Міністрів** (з 38% до 23%), **Верховної Ради України** (з 38% до 31%) та **судів** (крім ВАКС) (з 12% до 5%).

Водночас у групі представників публічних інституцій спостерігається *зростання* частки тих, хто покладає відповідальність за подолання корупції саме на антикорупційні та правоохоронні органи – **НАБУ** (з 37% до 44%), **САП** (з 20% до 27%), **ВАКС** (з 7% до 16%) і **прокуратуру** (з 1% до 9%).

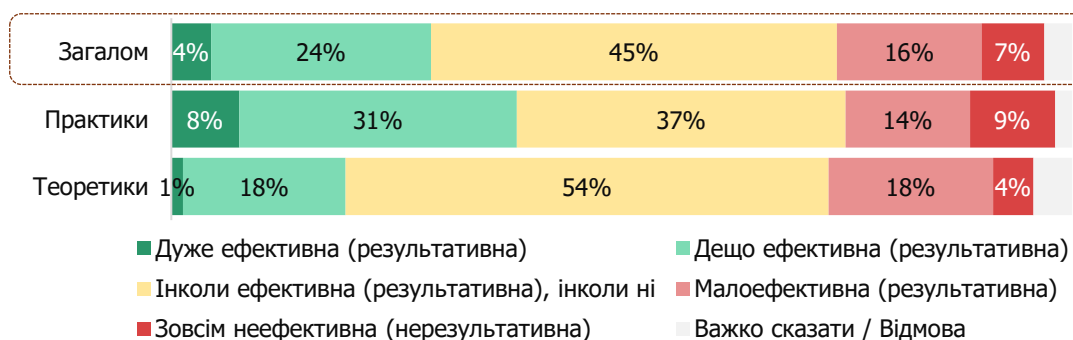
2.2. Ефективність (результативність) державної антикорупційної політики та антикорупційної діяльності державних органів

Загалом **28%** експертів вважають, що державна антикорупційна політика за останні два роки була **ефективною** (4% – дуже ефективною, 24% – дещо ефективною), тоді як про її **неефективність** (малоефективна або зовсім неефективна) зазначили **23%** опитаних. Водночас переважна більшість експертів схильється до середніх оцінок: 45% вважають, що вона інколи ефективна, а інколи ні.

«Практики» оцінюють ефективність антикорупційної політики держави значно *вище* за представників недержавного аналітичного антикорупційного сектору: сумарно **39%** з них вважають її **ефективною**, тоді як 23% експертів надали негативні оцінки.

«Теоретики», натомість, демонструють більш стриманий підхід: сумарно лише **19%** вважають політику **ефективною**. Більше половини представників цієї групи (54%) обрали нейтральну оцінку («інколи так, інколи ні»), тоді як **22%** вважають діяльність держави у цій сфері неефективною.

Рис. 2.3. Оцінки ефективності державної антикорупційної політики за останні два роки¹

Для оцінки ефективності (результативності) державної антикорупційної політики було використано інтегральну оцінку за 5-бальною шкалою². Загалом цей показник дещо знизився і становить **3,0 бала** у 2025 році проти 3,1 бала у 2023 році (рис. 2.4.), що зумовлено зменшенням частки позитивних оцінок порівняно з 2023 роком та певним зростанням негативних оцінок.

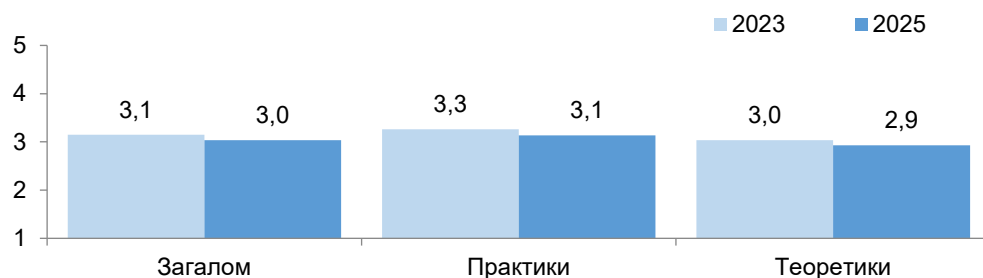
Для порівняння: у 2023 році частка тих, хто оцінював державну антикорупційну політику як ефективну, становила 31% (у 2025 р. – 28%), тоді як негативні оцінки – 19% (у 2025р. – 23%).

¹ Питання: «На Вашу думку, наскільки ефективною (результативною) є державна антикорупційна політика за останні 2 роки».

² Інтегральну оцінку ефективності (результативності) державної антикорупційної політики розраховано як середнє арифметичне оцінок експертів за 5-бальною шкалою, де 1 означає «зовсім неефективна», а 5 — «дуже ефективна».

Серед «практиків» фіксується більш відчутне зниження оцінок (з 3,3 до 3,1 бала), хоча їхні оцінки залишаються вищими порівняно з «теоретиками» (2,9 бала у 2025 році), які загалом схильні давати більш стримані та негативні оцінки як у 2023, так і у 2025 році.

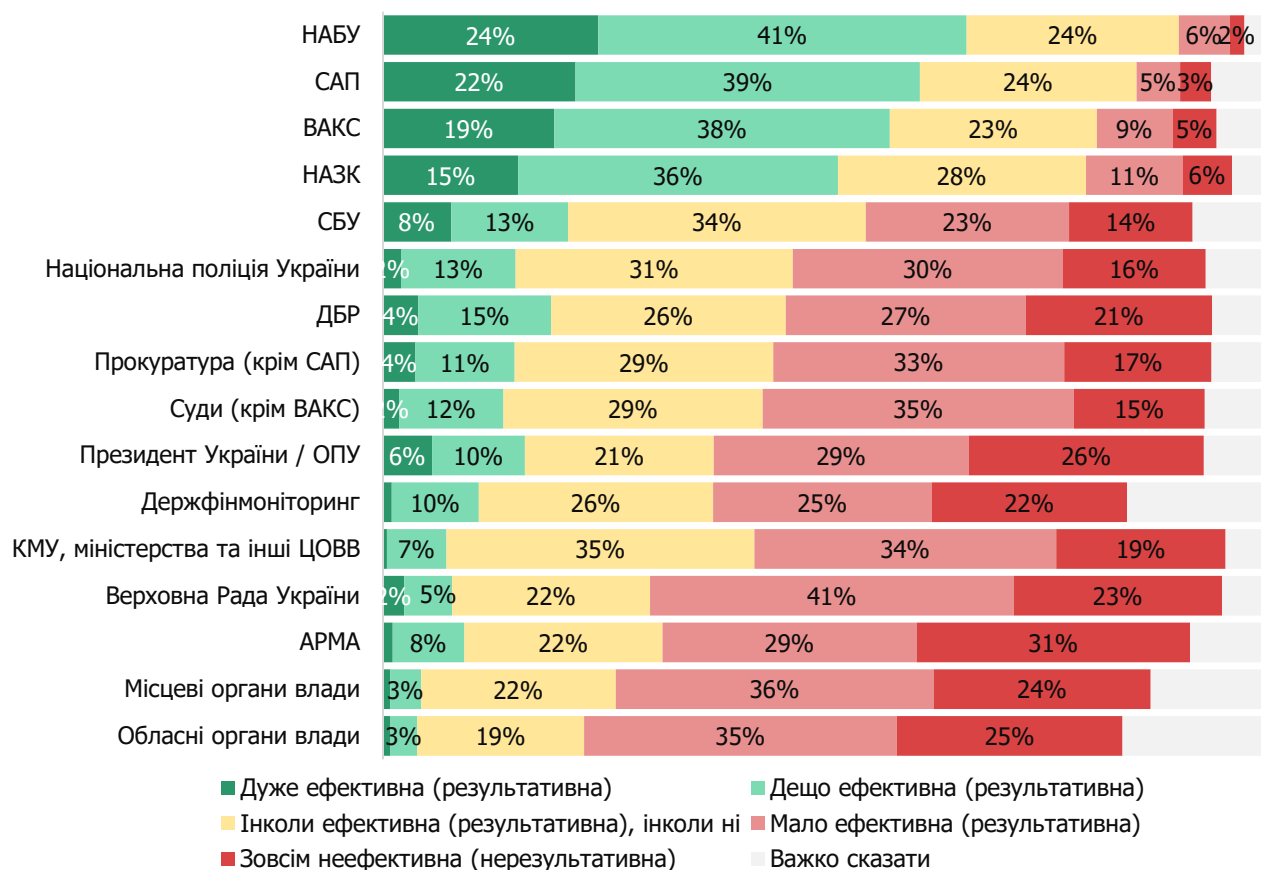
Рис. 2.4. Оцінки ефективності державної антикорупційної політики за останні два роки: динаміка (2023–2025)

Ефективність антикорупційної діяльності державних органів

Загалом ключові антикорупційні інституції отримали переважно позитивні оцінки своєї діяльності: понад половина респондентів вважають **ефективною** (дуже або дещо) діяльність **НАБУ** (65%), **САП** (61%), **ВАКС** (57%) та **НАЗК** (51%).

Рис. 2.5. Оцінки ефективності антикорупційної діяльності державних органів¹

Водночас більшість державних органів отримали радше негативні оцінки своєї діяльності: для всіх інших інституцій, крім зазначених вище, частка негативних оцінок (мало ефективна та

¹ Питання: «На Вашу думку, наскільки ефективна (результативна) антикорупційна діяльність таких державних органів?».

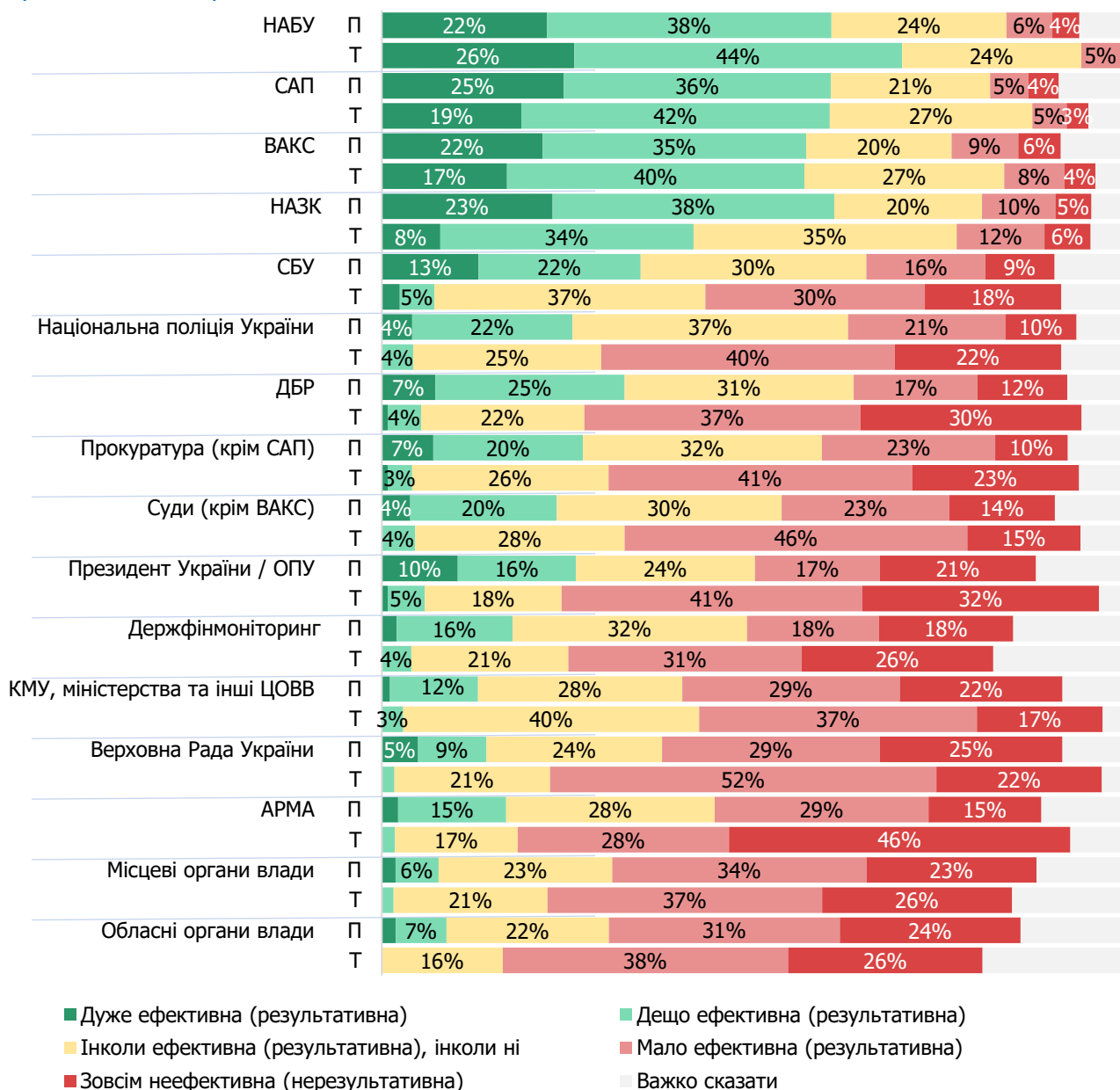
З метою отримання більш об'єктивних оцінок серед «практиків» при розрахунку загальних показників / оцінок державних органів не враховувались індивідуальні оцінки експертів, які є представниками цих інституцій.

зовсім неефективна) переважає позитивні. Зокрема досить значна частка експертів вважає **неефективною** антикорупційну діяльність правоохоронних органів – **СБУ** (47%), **ДБР** (48%), **Національної поліції України** (46%) та **прокуратури** (50%). Також варто звернути увагу, що понад 60% опитаних експертів негативно оцінили діяльність Верховної Ради, АРМА, обласних та місцевих органів влади.

Аналіз ефективності антикорупційної діяльності в розрізі груп респондентів показує, що, хоча загальний перелік лідерів збігається, «теоретики» та «практики» демонструють помітні відмінності в оцінюванні окремих інституцій.

Як і в загальному рейтингу, обидві групи визнають найбільш ефективними спеціалізовані антикорупційні органи, однак **«теоретики»** частіше дають **вищі оцінки** саме **НАБУ** (70% проти 60% у «практиків»). Натомість **«практики»** демонструють вищу оцінку ефективності **НАЗК**: частка тих, хто оцінює його діяльність як ефективну, становить **61%** проти 42% серед «теоретиків».

Рис. 2.6. Оцінки ефективності антикорупційної діяльності державних органів: «практики» / «теоретики»

П – відповіді практиків, Т – відповіді теоретиків

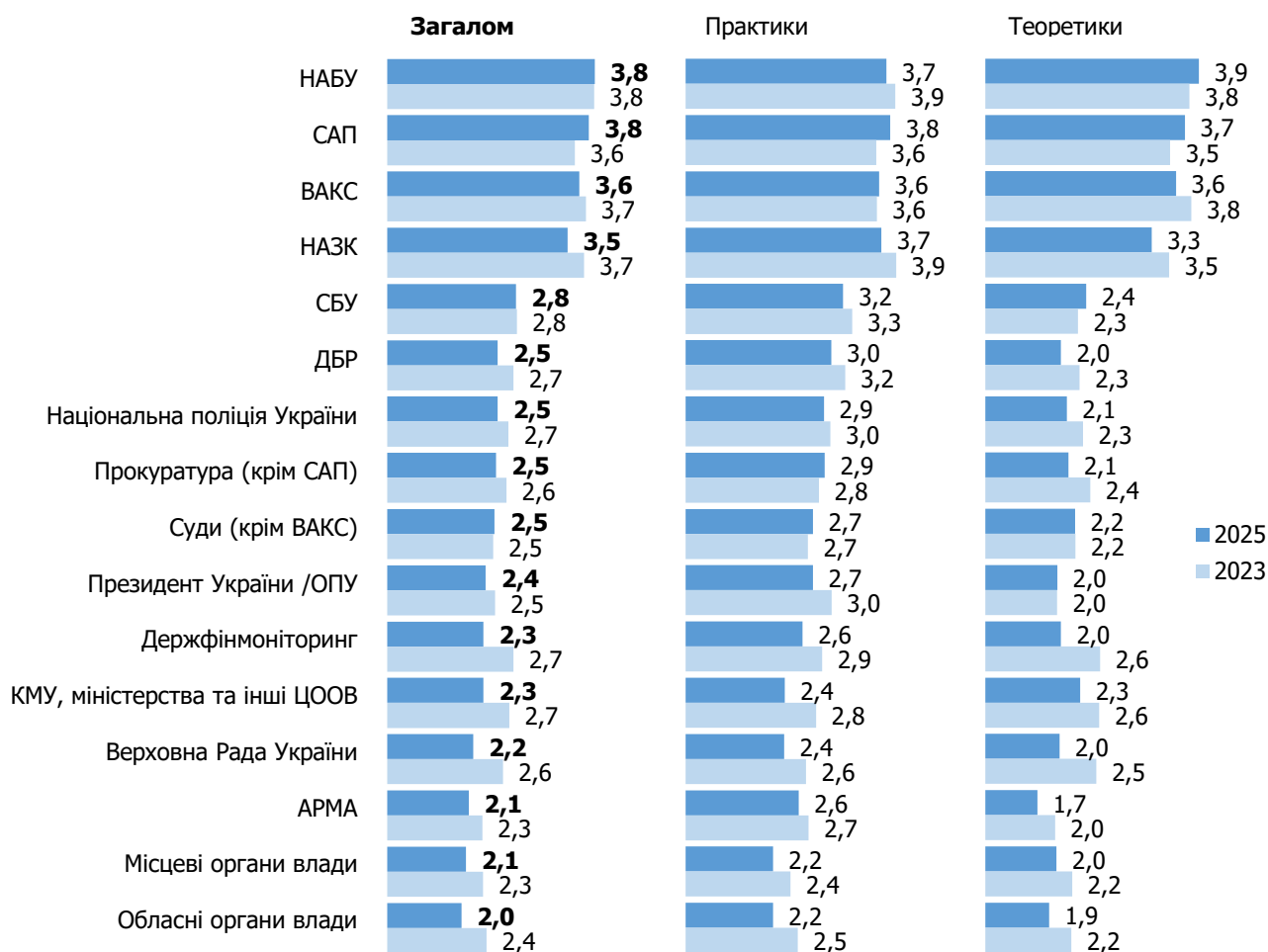
Щодо окремих державних інституцій також спостерігаються помітні відмінності в оцінках на користь **кращого оцінювання** антикорупційної діяльності з боку **«практиків»**. Зокрема, СБУ отримала суттєво вищі оцінки від представників публічних інституцій (35%), тоді як серед «теоретиків» цей показник становить лише 7%. Аналогічна тенденція простежується й для ДБР (33% проти 5%), прокуратури (27% проти 4%), Національної поліції України (26% проти 4%), а також Президента України / Офісу Президента України (26% проти 6%).

Також у дослідженні було розраховано **інтегральну оцінку** ефективності (результативності) антикорупційної діяльності державних органів за 5-бальною шкалою¹, де 5 означає «дуже ефективна», а 1 – «зовсім неефективна» (рис. 2.7), що, зокрема, дає змогу порівнювати оцінки в динаміці з даними експертного опитування за 2023 рік.

Антикорупційні інституції, такі як **НАБУ** (3,8), **САП** (3,8), які поділяють перше місце за рівнем оцінки ефективності антикорупційної діяльності, а також **ВАКС** (3,6) та **НАЗК** (3,5), отримали найвищі оцінки серед експертів порівняно з іншими державними органами.

Водночас спостерігаються певні відмінності у лідерах рейтингу залежно від групи респондентів. Так, серед **«теоретиків»** лідером є **НАБУ** (3,9), за яким слідує САП (3,7). Натомість **«практики»** дещо вище оцінюють ефективність **САП** (3,8), тоді як НАБУ та НАЗК поділяють наступні позиції (по 3,7).

Рис. 2.7. Інтегральна оцінка ефективності (результативності) антикорупційної діяльності: динаміка (2023–2025)

¹ Інтегральну оцінку ефективності (результативності) антикорупційної діяльності державних органів розраховано як середнє арифметичне оцінок експертів за 5-бальною шкалою, де 1 означає «зовсім неефективна», а 5 — «дуже ефективна».

У порівнянні з 2023 роком спостерігається відносна стабільність лідерів рейтингу, тоді як подальший аналіз свідчить про зниження оцінок для низки інших інституцій.

Водночас варто відзначити окремі зміни всередині лідерської групи: загальне значення індексу для **САП зросло** (з 3,6 до 3,8), тоді як для **НАЗК знизилася** (з 3,7 до 3,5), що відображає узгоджену динаміку оцінок в обох групах респондентів.

Спостерігаються відмінності у динаміці оцінок між «практиками» та «теоретиками» щодо інших лідерів рейтингу. Зокрема, для **НАБУ** у 2025 році «практики» дещо знизили оцінку (3,7 проти 3,9 у 2023 році), тоді як «теоретики» навпаки продемонстрували незначне зростання (3,9 проти 3,8). Водночас зниження загальної оцінки **ВАКС** зумовлене передусім погіршенням оцінок серед «теоретиків» (3,6 проти 3,8).

Для більшості інших органів, які розташовані нижче в рейтингу, у 2025 році фіксується зниження оцінок порівняно з 2023 роком.

Зокрема, найбільше знизилися показники оцінки діяльності **Держфінмоніторингу** (з 2,7 до 2,3), **Верховної Ради України** (з 2,6 до 2,2), **Кабінету Міністрів України, міністерств та інших ЦООВ** (з 2,7 до 2,3), **обласних органів влади** (з 2,4 до 2,0), що зафіксовано серед обох груп опитаних експертів.

Порівняння оцінок експертів у динаміці також демонструє відмінності між групами. Зокрема серед «практиків» зафіксовано погіршення оцінки ефективності **Президента / Офісу Президента** (з 3,0 до 2,7), тоді як серед «теоретиків» цей показник залишився без змін (2,0 у 2023 і 2025 роках). Натомість ефективність антикорупційної діяльності **прокуратури** в динаміці «практики» оцінили дещо краще (2,9 проти 2,8) на противагу низхідній динаміці серед оцінок «теоретиків» (2,1 проти 2,4).

Варто зазначити, що «практики» загалом вище за «теоретиків» оцінюють ефективність антикорупційної діяльності більшості інституцій згідно з інтегральною оцінкою. Це стосується зокрема ДБР (3,0 проти 2,0), АРМА (2,6 проти 1,7), СБУ (3,2 проти 2,4), Національної поліції України (2,9 проти 2,1), прокуратури (крім САП) (2,9 проти 2,1), Президента України / Офісу Президента (2,7 проти 2,0), Держфінмоніторингу (2,6 проти 2,0), судів (крім ВАКС) (2,7 проти 2,2), а також НАЗК (3,7 проти 3,3).

Довідково. Оцінки ефективності антикорупційної діяльності державних органів за 2025 рік, надані експертами, є вищими порівняно з результатами стандартного опитування. Зокрема, якщо серед експертів розподіл оцінок коливається в межах від 2,0 до 3,8 бала, то серед респондентів стандартного опитування ці показники є суттєво нижчими: від 1,65 до 2,41 бала – серед *населення* та від 1,97 до 2,75 бала – серед представників *бізнесу*.

Водночас відрізняється і ранжування інституцій за ефективністю. Так, *населення* найвищими оцінками відзначає СБУ (2,41), НАБУ (2,34) та ДБР (2,28), тоді як представники *бізнесу* – СБУ (2,75), НАБУ (2,75) та САП (2,62).

2.3. Незалежність діяльності антикорупційних органів

Експертам пропонувалося оцінити незалежність діяльності державних органів, до повноважень яких належать питання запобігання та протидії корупції, у розумінні відсутності втручання в їхню діяльність та/або тиску з боку владних інституцій, політиків чи представників бізнесу.

Понад половини опитаних експертів вважають діяльність **НАБУ, САП, ВАКС** та **НАЗК** повністю або переважно **незалежною**: найвищий показник фіксується у НАБУ (69%), далі САП (64%) та ВАКС (63%), тоді як для НАЗК цей показник становить 52% (рис. 2.8).

Водночас для інших державних органів спостерігається принципово відмінна ситуація. Частка експертів, які вважають їх діяльність незалежною, є *низькою* і не перевищує 20% (**ДБР** – 20%, **Національна поліція України** – 14%, **АРМА** — 11%). Натомість **понад половина** експертів оцінюють діяльність цих інституцій як переважно або повністю **залежну**, що свідчить про суттєвий розрив у сприйнятті незалежності діяльності між спеціалізованими антикорупційними органами та іншими державними інституціями.

Рис. 2.8. Оцінки незалежності діяльності державних органів¹

«Теоретики» більш схильні виокремлювати незалежність (повністю або переважно незалежна) **НАБУ** (81%), **САП** (70%) та **ВАКС** (65%). Водночас для окремих інституцій спостерігаються відмінності у структурі оцінок. Зокрема, щодо **САП** «практики» частіше обирають варіант «повністю незалежна» (27% проти 14% серед «теоретиків»).

Щодо **НАЗК**, обидві групи експертів загалом подібно оцінюють рівень незалежності (52–53%), однак серед «практиків» частка тих, хто вважає діяльність повністю незалежною, є вдвічі вищою (20% проти 10%).

Низькі узагальнені оцінки незалежності інших інституцій значною мірою зумовлені позицією «теоретиків», які демонструють вкрай низький рівень довіри до незалежності **ДБР** (9%), **АРМА** (4%) та **НПУ** (4%). Натомість «практики» оцінюють ці інституції дещо позитивніше: частка тих, хто вважає їх діяльність повністю або переважно незалежною, становить відповідно 31% для **ДБР**, 19% для **АРМА** та 23% для **Національної поліції України**.

¹ Питання: «Наскільки Ви вважаєте незалежною діяльність таких державних органів, а саме: відсутнє втручання в їх діяльність та/або тиск на них з боку окремих владних інституцій чи їхніх представників, політиків або представників бізнесу?».

Рис. 2.9. Оцінки незалежності діяльності державних органів: «практики» / «теоретики»

Також було розраховано інтегральну оцінку (індекс) **рівня незалежності** діяльності антикорупційних органів за 5-бальною шкалою¹, що дає змогу, зокрема, порівнювати такі оцінки в динаміці з даними експертного опитування за 2023 рік (рис. 2.10).

Загалом отримані результати узгоджуються з попередніми висновками: лідерами рейтингу залишаються **НАБУ** (3,8), **САП** (3,8), **ВАКС** (3,8), за якими слідує **НАЗК** (3,5). Натомість Національна поліція України (2,4), ДБР (2,4) та АРМА (2,3) демонструють значення індексу нижчі за 3 бали.

У порівнянні з 2023 роком спостерігається **негативна динаміка** оцінок незалежності для більшості інституцій. Зокрема, зафіксовано **зниження** індексу незалежності для **НАЗК** (з 3,8 до 3,5) та незначне – для **ВАКС** (з 3,9 до 3,8). Для обох інституцій така динаміка зумовлена зниженням оцінок як серед «практиків», так і серед «теоретиків».

Найбільш суттєве падіння інтегральних показників зафіксовано для АРМА (з 2,9 до 2,3), ДБР (з 2,8 до 2,4) та Національної поліції України (з 2,8 до 2,4).

Єдиним органом, що продемонстрував **зростання** індексу незалежності, є **САП**, показник якої зріс з 3,6 до 3,8, причому в обох групах респондентів.

¹ Інтегральну оцінку (індекс) незалежності діяльності державних органів розраховано як середнє арифметичне оцінок експертів за 5-бальною шкалою, де «1» означає повністю залежну діяльність, а «5» — повністю незалежну (шкалу інвертовано для відображення рівня незалежності).

Рис. 2.10. Індекс незалежності діяльності державних органів: динаміка (2023–2025)¹

Водночас спостерігаються відмінності у динаміці оцінок між групами експертів.

«Теоретики» більш схильні виокремлювати незалежність **НАБУ**, індекс якого зріс з 3,8 до 4,0, при цьому серед «практиків» навпаки він дещо зменшився (3,7 у 2025 р. проти 3,8 у 2023 р.)

Оцінки «теоретиків» для Національної поліції України, ДБР та АРМА залишаються критично низькими. Саме в цій групі зафіксовано найбільш різке падіння сприйняття незалежності: для АРМА (з 2,8 до 1,9, ДБР (з 2,6 до 2,0) та Національної поліції України (з 2,7 до 2,1).

«Практики» у 2025 році дали нижчі оцінки для всіх інституцій порівняно з 2023 роком, за винятком САП. На думку представників органів публічної влади найбільш незалежною інституцією як і в 2023 році залишається **ВАКС (3,8)**, попри незначне зниження показника.

«Практики», натомість, дещо вище за «теоретиків» оцінюють рівень незалежності інших державних органів (окрім НАБУ, САП та ВАКС): для ДБР – 2,8, АРМА – 2,6 та Національної поліції України – 2,7.

¹ Питання: «Наскільки Ви вважаєте незалежною діяльність таких державних органів?».

2.4. Пріоритети антикорупційної політики

В опитуванні досліджувалась думка експертів стосовно **найбільш ефективних напрямів антикорупційної політики для зменшення рівня корупції в Україні** (респонденти могли обрати до трьох варіантів відповіді).

Загалом опитані виокремлюють такі **пріоритети**:

- Забезпечення автоматизації процедур надання державних послуг та регулювання діяльності бізнесу (**51%**);
- Забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію (**49%**);
- Реформування правосуддя (**37%**);
- Формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права (**36%**);
- Забезпечення незалежності та ефективної діяльності антикорупційних інституцій (**30%**).

Інші потенційні напрями мінімізації корупції в державі підтримали менше 30% респондентів.

Найбільші відмінності у поглядах експертів, де переважають оцінки *«практиків»*, стосуються наступних напрямків антикорупційної політики: *формування суспільної нетерпимості до корупції* (43% проти 28% серед «теоретиків») та *забезпечення незалежності та ефективної діяльності антикорупційних інституцій* (36% проти 24%).

Натомість *«теоретики»* частіше відзначали важливість *реформування правосуддя* (49% проти 25% серед «практиків»), *запровадження ефективного регулювання в різних галузях, зменшення регуляторного навантаження на бізнес* (35% проти 20%) та *проведення галузевих реформ в пріоритетних сферах* (28% проти 19%).

Рис. 2.11. Найефективніші напрями антикорупційної політики¹

¹ Питання: «На Вашу думку, які з напрямків (пріоритетів) антикорупційної політики є найбільш ефективними для зменшення рівня корупції в Україні?».

Порівняно з 2023 роком, **зросла** частка експертів, які вважають ефективними такі напрями антикорупційної політики: **формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права** (з 29% у 2023 році до 36% у 2025 році) та **забезпечення автоматизації процедур надання послуг та регулювання діяльності бізнесу** (з 45% до 51%).

Натомість оцінка важливості **реформування правосуддя** як ефективного інструменту антикорупційної політики дещо **знизилася** (з 47% до 37%). Це падіння відбулося переважно через зміну оцінок «практиків», серед яких підтримка судової реформи суттєво **знизилася** з 46% до 25%, у той час як серед «теоретиків» цей показник навіть дещо зріс (з 47% до 49%).

Натомість «практики» почали більше акцентувати на **формуванні суспільної нетерпимості до корупції** (зростання з 34% до 43%) та **забезпеченні незалежності антикорупційних інституцій** (з 28% до 36%). Серед «теоретиків» зросла оцінка ефективності напрямку **забезпечення автоматизації процедур надання державних послуг та регулювання діяльності бізнесу** (з 38% до 48%).

Рис. 2.12. Найефективніші напрями антикорупційної політики: динаміка (2023–2025)¹

Напрями, що отримали найнижчі оцінки ефективності в обох групах і не перевищують 14%:

- реформування публічного адміністрування;
- регламентация повноважень та функцій органів влади;
- покращення внутрішнього контролю з питань протидії корупції в органах влади;
- здійснення ефективного громадського контролю за органами влади.

¹ Питання: «На Вашу думку, які з напрямків (пріоритетів) антикорупційної політики є найбільш ефективними для зменшення рівня корупції в Україні?».

2.5. Події, пов'язані з корупцією, що справили враження на експертів

У межах експертного опитування респондентам було запропоновано назвати **події**, пов'язані з корупцією в Україні за останні 12 місяців, які справили на них **найбільш позитивне або найбільш негативне враження**¹. Узагальнення цих відповідей дає змогу виокремити події та процеси, що найбільше привернули увагу експертного середовища та формують його оцінки щодо стану протидії корупції в Україні. Хоча такі відповіді мають якісний характер, вони є важливим доповненням до кількісних результатів дослідження, дозволяючи краще зрозуміти контекст, ключові сигнали та тенденції, які експерти вважають найбільш показовими для розвитку антикорупційної політики.

«Позитивні події». Експерти визначили такі події як **успіхи у протидії корупції**:

розробка нової Антикорупційної стратегії на 2026–2030 роки;
цифровізація (створення та запуск цифрової екосистеми DREAM для прозорого управління відбудовою та контролю використання коштів);
проведення масштабних антикорупційних розслідувань, зокрема операції «Мідас» щодо викриття корупції на найвищому рівні;
активна та результативна робота НАБУ, САП та ВАКС, збереження їхньої незалежності;
суспільна підтримка антикорупційних органів і громадська мобілізація на захист їхньої незалежності («Картонковий майдан»);
успішні судові процеси у справах топ-посадовців і менеджменту державних підприємств, зокрема у справах, пов'язаних про корупцію в Укрзалізниці.

«Негативні події». Серед подій, які трапилися за останні 12 місяців та пов'язані з корупцією в Україні, найбільш засмутили опитаних експертів такі:

прояви так званої «топ-корупції»: корупція в ВР, в Міністерстві оборони України, в енергетиці, в сфері державних закупівель;
справа «Міндічгейт» та інші резонансні скандали;
спроби політичного впливу на незалежність антикорупційної інфраструктури (законопроект №12414) та тиск на антикорупційних журналістів;
корупційні скандали в оборонній сфері, включно із завищеними цінами на закупівлі для ЗСУ та розкраданнями коштів на фортифікаційні споруди;
виявлення фактів незаконного збагачення співробітників ТЦК та СП, а також поліцейських при направленні на ВЛК;
випадки, коли фігуранти корупційних справ уникають покарання, залишають країну або виходять під заставу;
відсутність переконливих прикладів невідворотного покарання за масштабну корупцію.
затримання Голови Верховного Суду В. Князева, який досі не притягнутий до відповідальності та отримує кошти від держави. Незважаючи на те, що затримання відбулося у 2023 р., інформанти згадали цю подію в контексті підриву довіри до найвищої судової інстанції.

¹ Питання: «Які з подій останніх 12 місяців, що пов'язані з корупцією в Україні, справили на Вас найбільш негативне та найбільш позитивне враження?» (Подія, яка найбільше Вас засмутила / Подія, яку Ви вважаєте успіхом протидії корупції).

Дані, отримані в ході якісного опитування, свідчать про концентрацію уваги експертів навколо **загроз незалежності антикорупційної інфраструктури, проявів «топ-корупції» та ефективності реагування на неї.**

Ці акценти узгоджуються з результатами кількісного дослідження, згідно з якими, порівняно з 2023 роком, експерти гірше оцінили рівень незалежності діяльності майже всіх державних органів, за винятком Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, де показник зріс (з 3,6 до 3,8¹), та НАБУ, де він залишився стабільно високим (3,8). Найбільше падіння зафіксовано щодо діяльності АРМА (з 2,9 до 2,3), Державного бюро розслідувань (з 2,8 до 2,4) та Національної поліції України (з 2,8 до 2,4).

У цілому оцінки експертів щодо ефективності державної антикорупційної політики залишаються на помірному рівні, що вказує на її обмежену результативність (порівняння хвиль 2023 та 2025 років демонструє незначне зниження показника з 3,1 до 3,0²).

Водночас згадування серед позитивних подій проведення масштабних антикорупційних розслідувань та збереження незалежності елементів антикорупційної інфраструктури в результаті суспільної підтримки й громадської мобілізації частково пояснюють збереження оптимізму, який 53% експертів демонструють при формуванні очікувань щодо зниження рівня корупції у майбутньому.

¹ Інтегральну оцінку незалежності діяльності державних органів розраховано як середнє арифметичне оцінок експертів за 5-бальною шкалою, де «5» - повністю незалежна, «4» – переважно незалежна, «3» – інколи незалежна, інколи залежна, «2» – переважно залежна, «1» – повністю залежна.

² Інтегральну оцінку ефективності (результативності) державної антикорупційної політики розраховано як середнє арифметичне оцінок експертів за 5-бальною шкалою, де 1 означає «зовсім неефективна», а 5 – «дуже ефективна».

ДОДАТОК 1. ПЕРЕЛІК СФЕР ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ ПОШИРЕНОСТІ КОРУПЦІЇ

№	Група сфер	Сфера	Індекс сприйняття поширеності корупції		
			Загалом	Практики	Теоретики
1	1. Політика та врядування	Публічна служба та належне врядування (управління бюджетними коштами та майном; кадрові рішення й формування наглядових рад; надання дозволів і адміністрування державних реєстрів; нагляд і контроль за виконанням регуляторних та адміністративних процедур)	3,9	3,7	4,1
2		Державна регіональна політика та розвиток місцевого самоврядування (управління місцевими бюджетами й комунальним майном; адмінпослуги – дозволи, реєстрація, погодження; контроль за ресурсами; публічні закупівлі; кадрове управління; ведення місцевих реєстрів)	3,9	3,8	4,1
3		Нормотворення (підготовка проектів законів і підзаконних актів; експертиза регуляторних документів; розроблення правил, процедур і вимог, що визначають умови діяльності органів влади та суб'єктів господарювання)	3,3	3	3,5
4		Політичні партії, вибори та референдум (реєстрація та фінансовий контроль політичних партій; організація й адміністрування виборчих процесів; функції виборчих комісій; ведення виборчих реєстрів; проведення референдумів)	3,5	3,5	3,5
5	2. Правоохоронна система та правосуддя	Забезпечення правопорядку та протидія злочинності (діяльність Нацполіції (у т.ч. патрульної поліції), СБУ, НАБУ, ДБР і БЕБ щодо виявлення, протидії та розслідування правопорушень; діяльність сервісних центрів МВС; фінансовий моніторинг підозрілих операцій; розшук і управління АРМА арештованими активами)	4	3,8	4,2
6		Діяльність прокуратури (нагляд за досудовим розслідуванням; підтримання публічного обвинувачення (включно з діяльністю САП); представництво інтересів держави в суді)	3,7	3,5	3,9
7		Судочинство (здійснення правосуддя, у т.ч. діяльність ВАКС; організаційне та кадрове забезпечення судів – добір, призначення, оцінювання та контроль суддів; примусове виконання судових рішень)	3,7	3,7	3,7
8	3. Юридичні професії та послуги	Адвокатська діяльність та правнича допомога (надання правничої допомоги в публічному та приватному секторах; доступ до професії адвоката та підвищення їх професійного рівня; дисциплінарна відповідальність адвокатів; відбір адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правничої допомоги)	3,3	3,1	3,6
9		Нотаріальна діяльність (діяльність державних і приватних нотаріусів; доступ до професії; контроль за діяльністю нотаріусів; ведення державних нотаріальних реєстрів)	3	3	3,1

№	Група сфер	Сфера	Індекс сприйняття поширеності корупції		
			Загалом	Практики	Теоретики
10		Державна реєстрація (державна реєстрація прав на нерухоме майно, юридичних осіб, ФОПів і громадських формувань; реєстрація актів цивільного стану; ведення державних реєстрів)	2,9	2,9	2,7
11	4. Зовнішня та безпекова політика	Зовнішні зносини (проведення зовнішньої політики, міжнародні переговори й договори; представництво України за кордоном; захист прав громадян та юрисдикційних осіб України; виконання міжнародно-правових зобов'язань)	2,6	2,7	2,4
12		Міграція (оформлення та видача паспортів і посвідок; прийняття рішень щодо громадянства, імміграції, біженців і осіб без громадянства; контроль за дотриманням міграційного законодавства й протидія незаконній міграції)	3,2	3,2	3,3
13		Безпека та оборона (оборона держави, управління мобілізацією, призовом і проходженням служби; оборонні закупівлі та обіг військової техніки; управління майном, землями та ресурсами; охорона державного кордону та критичної інфраструктури у воєнний час)	4,2	4,3	4,2
14		Реінтеграція тимчасово окупованих територій (здійснення заходів із соціально-економічного, інфраструктурного та гуманітарного відновлення територій, що постраждали внаслідок збройної агресії, захист прав внутрішньо переміщених осіб, забезпечення умов для повернення та реінтеграції населення тимчасово окупованих територій)	3,4	3,4	3,3
15		Цивільний захист (реагування на надзвичайні ситуації; видача дозволів і погоджень у сферах техногенної та пожежної безпеки; нагляд і перевірки суб'єктів господарювання; оцінка готовності укриттів; контроль виконання вимог безпеки об'єктами та органами влади)	3,4	3,4	3,5
16		Освіта та наука (освітні послуги на всіх рівнях, діяльність наукових установ; нагляд і контроль у сфері освіти та науки)	3,3	3,3	3,4
17	5. Освіта, наука, культура, медіа та спорт	Культура (діяльність закладів і установ культури та культурних організацій (у т.ч. релігійних); програми державної підтримки і гранти; охорона культурної спадщини)	2,9	2,8	2,9
18		Обіг інформації та медіа (регулювання у сфері зв'язку, електронних комунікацій, радіочастотного ресурсу й поштового зв'язку; регулювання ЗМІ, телерадіомовлення, контенту та реклами; ліцензування операторів і провайдерів, тарифне регулювання)	3	3,1	2,9
19		Фізична культура і спорт (діяльність спортивних установ і закладів; організація спортивних заходів і змагань; управління спортивними спорудами та	2,9	2,9	2,9

№	Група сфер	Сфера	Індекс сприйняття поширеності корупції		
			Загалом	Практики	Теоретики
		майном; атестація тренерів і суддів; стипендії, гранти; спортивна медицина)			
20	6. Охорона здоров'я та соціальний захист	Охорона здоров'я (медичні послуги для населення (у т.ч. ВЛК, оцінювання повсякденного функціонування); регулювання і контроль у сфері охорони здоров'я; публічні закупівлі медичного обладнання та лікарських засобів; контроль обігу медичної продукції)	3,9	3,9	4
21		Соціальний захист населення (соціальні послуги та державні допомоги різним категоріям населення (у т.ч. для військовослужбовців, ветеранів, ВПО); пенсійне та соціальне страхування; адміністрування програм підтримки і гуманітарної допомоги)	3,2	3,1	3,3
22	7. Фіскальна політика та управління публічними фінансами	Бюджетні відносини та бюджетний борг (планування, розподіл і фінансування бюджетних коштів; казначейське обслуговування розпорядників; управління державним запозиченням і боргом; перевірки ефективності використання коштів та виконання бюджетних програм)	3,4	3,4	3,5
23		Оподаткування (нарахування і стягнення податків, зборів та інших обов'язкових платежів; адміністрування єдиного внеску; податкові перевірки, відшкодування ПДВ, розгляд звітності платників; контроль за дотриманням податкового законодавства)	3,9	3,8	4
24		Митна справа (митний контроль та оформлення товарів, транспортних засобів і осіб; митні документи; справляння митних платежів; перевірки дотримання правил переміщення товарів через кордон; дозвільні процедури та боротьба з порушеннями митних правил)	4,4	4,3	4,6
25		Державний фінансовий контроль (аудити, ревізії та перевірки використання бюджетних коштів, державного і комунального майна; контроль ефективності бюджетних програм і державних закупівель; виявлення та усунення фінансових порушень)	3,6	3,5	3,7
26		Фінанси та забезпечення стабільності грошової одиниці України (регулювання фінансової, валютної та грошово-кредитної політики; управління державними фінансами й боргом; регулювання обігу валюти та банківських операцій; контроль фінансових ринків і діяльності банків)	3,2	3,2	3,1
27	8. Контроль і регулювання у фінансовій сфері	Цінні папери та фондовий ринок (регулювання, ліцензування та нагляд за діяльністю учасників ринку цінних паперів; емісія, обіг і торгівля цінними паперами; контроль достовірності звітності (розкриття інформації); нагляд за дотриманням вимог законодавства)	3	3	3
28		Державне регулювання азартних ігор та лотерей	4	3,9	4,1

№	Група сфер	Сфера	Індекс сприйняття поширеності корупції		
			Загалом	Практики	Теоретики
		<i>(ліцензування операторів азартних ігор і лотерей; державний нагляд і контроль за дотриманням вимог законодавства; перевірка фінансових операцій суб'єктів; заходи щодо запобігання нелегальній діяльності у сфері азартних ігор)</i>			
29	9. Економіка та господарська діяльність	Економіка та торгівля <i>(державне регулювання економічної, торговельної та промислової політики; зовнішньоекономічна діяльність; підтримка інвестицій і розвитку підприємництва; регулювання індустріальних парків і державно-приватного партнерства; ціноутворення й захист прав споживачів; контроль у сфері інтелектуальної власності та економічна безпека)</i>	3,5	3,5	3,4
30		Управління об'єктами державної власності <i>(управління держпідприємствами та корпоративними правами; оренда й приватизація державного майна; погодження фінансових планів; облік і розпорядження державною нерухомістю та іншим майном)</i>	4,1	3,9	4,4
31		Державне регулювання та контроль у сфері економіки <i>(регуляторна політика та вимоги до діяльності бізнесу; дозвільні процедури й нагляд у сферах господарювання; державний ринковий нагляд за продукцією; контроль зовнішньоекономічних операцій та експортного контролю)</i>	3,7	3,7	3,8
32		Захист економічної конкуренції <i>(розгляд заяв і розслідування порушень конкуренційного законодавства; збирання інформації від суб'єктів ринку та органів влади щодо можливих порушень; контроль узгоджених дій і концентрацій; дослідження ринків і визначення домінування; ухвалення рішень та висновків АМКУ)</i>	3,6	3,5	3,8
33		Публічні закупівлі <i>(публічні закупівлі робіт, товарів і послуг; планування та проведення процедур замовниками; моніторинг і перевірки закупівель; організація роботи системи публічних закупівель та контроль її учасників; розгляд скарг АМКУ щодо порушень процедур)</i>	4	4	4
34		Ліцензування господарської діяльності <i>(видача та переоформлення ліцензій; проведення перевірок дотримання ліцензійних умов і погодження позапланових перевірок; розгляд скарг здобувачів і ліцензіатів; нагляд за рішеннями органів ліцензування; ведення реєстрів ліцензіатів)</i>	3,6	3,6	3,5
35	10.Інфраструктура, транспорт, енергетика та відновлення	Будівництво та інфраструктура <i>(дозволи на будівництво та введення об'єктів в експлуатацію; погодження містобудівної і проєктної документації; експертиза проєктів; контроль і нагляд за дотриманням будівельних норм; будівництво та реконструкція об'єктів інфраструктури)</i>	4,3	4,2	4,4

№	Група сфер	Сфера	Індекс сприйняття поширеності корупції		
			Загалом	Практики	Теоретики
36		Транспорт та безпека на транспорті (видача ліцензій, дозволів і сертифікатів у транспортній сфері; нагляд і контроль за дотриманням вимог безпеки на авто-, залізничному, морському, річковому та авіаційному транспорті; перевірки суб'єктів перевезень і транспортних засобів)	3,7	3,8	3,7
37		Енергетика (надання споживачам електричної, теплової енергії, газу та води; ліцензування і регулювання діяльності постачальників і операторів мереж; встановлення тарифів; контроль якості, безпеки й дотримання умов постачання; регулювання суб'єктів у сферах енергетики та комунальних послуг)	4	4	4,1
38		Відновлення (відбудова) України (реалізація проєктів відбудови житла, соціальних та інфраструктурних об'єктів; оцінка пошкоджень і формування потреб; управління коштами на відновлення; підготовка й контроль ремонтних і будівельних робіт; взаємодія з громадами та міжнародними партнерами)	3,9	4	3,9
39	11. Довкілля та природні ресурси	Охорона довкілля (нагляд і перевірки дотримання природоохоронних вимог; екологічні оцінки та ліцензування; дозволи на викиди, скиди й інші види впливу на довкілля; застосування санкцій за порушення екологічного законодавства)	3,9	3,7	4
40		Надрокористування (дозволи й ліцензії на користування надрами; геологічне вивчення та видобуток ресурсів; аукціони на отримання спецдозволів; погодження програм робіт та регуляторний контроль за дотриманням умов користування й охорони надр)	4	4	4
41		Аграрні відносини (дозволи та субсидії для агровиробників; реєстрація аграрних активів; контроль якості та обігу агропродукції; державна підтримка й розподіл бюджетних коштів; перевірки дотримання стандартів у сільському господарстві)	3,6	3,5	3,6
42		Земельні відносини (реєстрація, приватизація й надання земельних ділянок у власність або користування; ведення кадастру; оформлення прав на землю – власність, оренда, відчуження; погодження проєктів землеустрою щодо відведення ділянок; контроль за використанням і охороною земель)	4	3,9	4,2
43		Лісове та мисливське господарство (заготівля й використання лісових ресурсів та отримання відповідних дозволів; продаж деревини через аукціони; нагляд за веденням мисливського господарства; відтворення лісів; перевірки дотримання лісового законодавства)	4	4	4

№	Група сфер	Сфера	Індекс сприйняття поширеності корупції		
			Загалом	Практики	Теоретики
44		Рибальство, рибне господарство та рибна промисловість (використання водних біоресурсів і отримання дозволів та квот на вилов; регулювання аквакультури й рибництва; контроль дотримання лімітів і правил промислу; перевірки користувачів біоресурсів; видача міжнародних сертифікатів та дозволів на промисел і торгівлю рибною продукцією)	3,6	3,6	3,6
45	12. Технічне регулювання, цифровізація та дані	Технічне регулювання, стандартизація та метрологія (сертифікація продукції; регулювання діяльності органів оцінки відповідності, їх акредитація та нагляд; затвердження стандартів; контроль застосування технічних регламентів; забезпечення єдності вимірювань і перевірка засобів вимірювальної техніки; перевірки метрологічних вимог і кількості фасованих товарів)	3,2	2,9	3,3
46		Охорона праці (державний контроль дотримання вимог охорони праці; перевірки роботодавців у сферах промислової, техногенної та гірничої безпеки; видача дозволів на роботи підвищеної небезпеки й експлуатацію небезпечного обладнання; розслідування нещасних випадків; нагляд за умовами праці, робочими місцями та медоглядами)	3,3	3,1	3,5
47		Цифровізація (розвиток та регулювання цифрових сервісів і цифрової інфраструктури; захист інформаційних ресурсів і кібербезпека; ведення й адміністрування державних електронних реєстрів; надання електронних публічних послуг; регулювання ринку електронних комунікацій)	2,5	2,2	2,7
48		Статистика (зібрання та перевірка статистичних даних від підприємств та населення; контроль достовірності звітності та дотримання статистичної конфіденційності; проведення державних статистичних спостережень і переписів)	2,2	2,2	2,2

ДОДАТОК 2. АНАЛІЗ КОМЕНТАРІВ ЕКСПЕРТІВ ПРО КОРУПЦІЙНІ ПРАКТИКИ У СФЕРАХ¹

У цьому Додатку представлені результати якісного дослідження корупційних практик в різних сферах, які структуровано за групами сфер.

Група сфер: 1. Політика та врядування

Публічна служба та належне врядування

Аналіз відповідей експертів засвідчує, що у сфері публічної служби та належного врядування корупційні ризики мають комплексний характер і охоплюють кадрову політику, управління бюджетними ресурсами, діяльність наглядових рад, надання адміністративних послуг, контрольні функції та регуляторні рішення. Переважна частина відповідей стосується кадрових рішень і формування управлінських структур. Експерти вказують на політично вмотивовані призначення, непотизм, патронаж, відсутність реальної конкуренції та формальний характер конкурсних процедур. Наголошується, що професійні критерії часто поступаються принципу лояльності або особистої близькості.

«Високопосадовець призначає на відповідальну посаду в міністерстві свою людину без проведення реального добору» (практик)

«Кадрова політика проводиться без конкурсів» (теоретик)

«Прийняття кадрових рішень за принципом лояльності або в обмін на корупційну пропозицію» (теоретик)

Окремий масив відповідей стосується діяльності наглядових рад державних і комунальних підприємств. Підкреслюється їх формальний або декоративний характер, непрозорість формування складу, відсутність незалежності та ефективного контролю за менеджментом.

«Неефективність наглядових рад окремих державних підприємств» (теоретик)

Декоративна робота наглядових рад (не виконують належного їм функціоналу), що призводить до підвищення рівня корупційних ризиків з боку менеджменту державних компаній (теоретик)

«Призначення на посаду в наглядову раду державної компанії лояльної особи без відповідного досвіду для забезпечення «правильних» голосувань за бюджетні витрати» (практик)

Управління бюджетними коштами та державним/комунальним майном розглядається як одна з найбільш ризикових сфер. Експерти згадують розкрадання коштів, фіктивні контракти, маніпуляції з державними закупівлями, заниження вартості майна при передачі в оренду або продажу, а також спрямування ресурсів підконтрольним структурам.

«Розкрадання бюджетних коштів через фіктивні контракти в державних підприємствах, як у випадку з Energoatom» (теоретик)

«Лаундерінг коштів через схеми з державним майном» (теоретик)

«Неефективне та непрозоре управління бюджетними ресурсами та майном, що призводить до підвищення рівня корупційних ризиків» (теоретик)

Відповіді також демонструють значні ризики у сфері надання адміністративних послуг та дозвільних процедур. Йдеться про створення штучних бар'єрів, затягування процедур, маніпуляції з реєстрами та вимагання неправомірної вигоди за прискорення або позитивне рішення.

¹ Експертам, які зазначили, що обізнані з певною групою сфер на експертному рівні або слідкують за цими сферами, ставилось питання «Чи не могли б Ви експертно прокоментувати свою оцінку? Назвіть, будь ласка, найбільш поширені корупційні практики у відповідній сфері (запишіть до 5 прикладів корупційних практик – кожен приклад коротко одним реченням)».

Коментарі подані у лапках мовою оригіналу з обмеженим літературним редагуванням текстів.

Додатково зазначено, до якої категорії респондентів належить автор коментаря («практик» чи «теоретик», детальніше про категорії респондентів – див. в розділі Методологія).

«Адміністративні процедури навмисно ускладнюють, щоб змусити платити за «прискорення»» (теоретик)

«Маніпуляції стосовно доступів до реєстрів. За гроші» (теоретик)

«Перевірки бізнесу використовують як спосіб тиску для отримання грошей» (теоретик)

Значну увагу експерти приділяють проблемі конфлікту інтересів та зловживанню впливом. Йдеться як про пряме отримання вигоди, так і про непрямі форми: лобювання, просування «своїх» осіб, прийняття рішень в інтересах пов'язаних структур.

«Ситуації, коли приватні інтереси особи впливають на її службові обов'язки»

«Невиявлення або неврегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів під час виконання посадових повноважень» (практик)

«Використання посадового положення як інструменту тиску або захисту «своїх»» (теоретик)

Окремо порушується питання слабкості або формальності контрольних і підзвітних механізмів. Вказується на імітацію громадської участі, формальні перевірки без реагування, недостатній фінансовий моніторинг, відсутність ефективного аудиту та використання контрольних функцій як інструменту тиску.

«Ігнорування або формальний характер механізмів підзвітності та контролю, що сприяє безкарності порушень» (практик)

«Нездійснення заходів контролю або здійснення їх формально - за винагороду» (теоретик)

«Відсутність дієвого контролю, моніторингу та аудиту, із застосуванням бігдата аналізу, вузьких місць, що можуть призвести до корупційних ризиків» (теоретик)

Державна регіональна політика та розвиток місцевого самоврядування

У межах дослідження до сфери **державної регіональної політики та розвитку місцевого самоврядування** було віднесено питання управління місцевими бюджетами та комунальним майном, надання адміністративних послуг (зокрема дозволів, реєстрацій і погоджень), контролю за використанням місцевих ресурсів, публічних закупівель, кадрового управління в органах місцевого самоврядування та ведення місцевих реєстрів. Саме ці напрями діяльності органів місцевої влади стали предметом коментарів експертів щодо наявних корупційних ризиків, типових практик та факторів, які можуть створювати передумови для зловживань на місцевому рівні.

Експерти наголошують на вибірковості розподілу коштів державних і регіональних програм розвитку, непрозорості формування місцевих бюджетів, зокрема маніпуляціях із субвенціями й дотаціями. Зазначається вплив політичних або особистих інтересів на спрямування ресурсів, а також активний підкуп депутатів місцевих рад під час голосування за бюджетні рішення.

«Вибірковий розподіл коштів державних або регіональних програм розвитку на користь окремих територіальних громад без чітких та публічних критеріїв» (практик)

«Найбільш поширені корупційні ризики при прийнятті та розподілі бюджету місцевими радами, в т.ч. активний підкуп депутатів за голосування» (практик)

«Розкрадання місцевих бюджетів через фіктивні контракти на закупівлі робіт чи послуг» (теоретик)

Окремо згадуються нецільове використання коштів, завищення вартості робіт і послуг, а також формальний контроль за реалізацією проєктів.

«Неефективне та непрозоре управління бюджетними ресурсами та майном на рівні громад, що зумовлює «туалетні схеми»» (теоретик)

«Завищення вартості проведених робіт» (практик)

«Формальний контроль за використанням ресурсів без реального реагування на виявлені порушення» (теоретик)

Однією з найбільш проблемних сфер експерти називають управління земельними ресурсами та містобудування. Йдеться про непрозорий механізм виділення земельних ділянок, їх передачу у власність або користування за неофіційну винагороду, маніпуляції з реєстрами та перевищення повноважень органами місцевого самоврядування.

«Земельна сфера - це жах, тут все побудоване на корупції» (теоретик)

«Земельні ділянки розподіляють не за чергою, а за особистими зв'язками» (теоретик)

«Непрозорий механізм виділення земельних ділянок» (теоретик)

Зазначаються також корупційні ризики у сфері будівництва, погодження технічних умов та видачі дозволів.

«Погодження технічних умов на будівництво за неофіційну винагороду» (теоретик)

«Хабарництво при видачі дозволів на будівництво та розміщення реклами» (практик)

«Відсутність адекватного міського планування, зокрема в місті Києві - призводить до корупції в цій сфері» (теоретик)

Значна частина відповідей стосується маніпуляцій у сфері публічних закупівель на місцевому рівні. Експерти вказують на змову між замовниками та учасниками торгів, прописування тендерної документації під конкретні компанії, завищення цін та укладення фіктивних контрактів.

«Тендерні вимоги заздалегідь написані під конкретного учасника» (практик)

Посадові особи місцевого самоврядування готують тендерну документацію під конкретну «дружню» компанію (висуваючи специфічні вимоги, які може виконати лише вона) (практик)

«Маніпуляції в публічних закупівлях, де тендери виграють пов'язані компанії за хабарі» (теоретик)

«Торги відбуваються за завищеними цінами у надавачів послуг, що є пов'язаними особами» (практик)

Окремо згадується підвищений ризик під час термінових закупівель.

«Місцеві закупівлі дронів мають високі корупційні ризики. Закуповуються по терміновій процедурі через погодження з військовими знайомими. Відповідно завищена ціна» (теоретик)

Експерти вказують на непрозору передачу комунального майна в оренду або його продаж за заниженими цінами, використання комунальних ресурсів у приватних інтересах та конфлікти інтересів під час управління майном громад.

«Комунальне майно здається в оренду певним особам за заниженими тарифами» (практик)

«Схеми заволодіння комунальним майном» (теоретик)

У відповідях також фігурують випадки вимагання неправомірної вигоди за надання адміністративних послуг, прискорення процедур або ігнорування порушень.

«Одержання неправомірної вигоди за надання адмінпослуг» (практик)

«Хабар за прискорення процедур» (практик)

«Перешкоджання в отриманні дозволів та погоджень для отримання неправомірної вигоди» (теоретик)

Окремий пласт проблем пов'язаний із непрозорими кадровими рішеннями, непотизмом і фаворитизмом, призначенням підконтрольних осіб та використанням посад для отримання приватної вигоди.

«Непрозоре призначення керівників КП» (теоретик)

«Непотизм при кадровому управлінні, коли посади в місцевих радах надаються родичам чи наблизеним особам» (теоретик)

«Ситуації, коли приватні інтереси особи впливають на її службові обов'язки» (практик)

Нормотворення

У межах дослідження до сфери **нормотворення** було віднесено питання підготовки проєктів законів і підзаконних актів, проведення експертизи регуляторних документів, а також розроблення правил і процедур, що визначають умови діяльності органів влади та суб'єктів господарювання. Аналіз корупційних практик у цій сфері засвідчує системний характер проблем, що виникають на етапі ініціювання акта і супроводжують його до моменту ухвалення чи подальшого застосування. Йдеться як про безпосереднє отримання неправомірної вигоди, так і про складні механізми прихованого впливу на зміст майбутніх рішень.

Серед найбільш згадуваних практик експерти виділяють голосування за винагороду та просування інтересів третіх осіб через внесення специфічних правок або укладання неформальних політичних домовленостей. Такі дії спрямовані не лише на гарантоване прийняття вигідних норм, а й на системне блокування небажаних законодавчих ініціатив.

«Одержання неправомірної вигоди суб'єктами нормотворчої діяльності за ухвалення нормативних рішень в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду» (практик)

«Депутати голосують за гроші» (теоретик)

Поряд із прямим підкупом експерти відзначають поширеність лобіювання приватних та корпоративних інтересів. Йдеться про включення до текстів законів і підзаконних актів норм, що створюють необґрунтовані переваги або бар'єри для окремих суб'єктів господарювання, адаптацію регуляторних вимог під конкретні підприємства, а також непрозорий вплив великих компаній на процес розробки нормативних документів.

«Включення до проєктів законів або підзаконних актів норм, що створюють необґрунтовані переваги для окремих суб'єктів господарювання» (теоретик)

«Законодавчий лобізм в інтересах олігархічних груп» (практик)

«Приховане лобіювання інтересів окремих осіб або груп під виглядом державної політики» (теоретик)

Окрему увагу експерти приділяють маніпуляціям зі змістом нормативних актів. Зазначається навмисне закладення корупціогенних факторів: розмитих формулювань, надмірної дискреції, правових колізій або прогалин, які згодом можуть використовуватися для вибіркового застосування норм чи зловживань.

«У тексті закону чи правила навмисно вживаються нечіткі формулювання: «орган може надати дозвіл» замість «орган зобов'язаний надати дозвіл у разі виконання умов» (практик)

«Включення корупціогенних норм до проєктів актів (розмиті формулювання, надмірна дискреція)» (практик)

«Навмисне закладення правових колізій та розмитих формулювань» (практик)

«Незавершеність правового регулювання, що дає можливість тлумачити норми на власний розсуд» (практик)

Важливим ризиком названо також процедурні зловживання: внесення правок без належної фіксації підстав, маніпуляції під час погодження проєктів, формальний характер експертиз та громадських консультацій, обмеження доступу заінтересованих сторін до обговорення.

«Формальний характер громадських консультацій» (практик)

«Маніпуляції в експертизі регуляторних документів, коли висновки фальсифікуються» (теоретик)

«Проведення експертиз на «замовлення»» (теоретик)

«Обмеження доступу до участі зацікавлених сторін в обговоренні проєктів» (теоретик)

Експерти вказують на недостатній рівень антикорупційної та юридичної експертизи значної частини проєктів нормативно-правових актів, а в окремих випадках на повну відсутність такої

оцінки. Наголошується на формальності відповідних процедур і неврахуванні їхніх висновків при доопрацюванні актів.

«Неналежне проведення антикорупційної експертизи» (практик)

«Неврахування висновків антикорупційної експертизи при доопрацюванні нормативних актів» (теоретик)

«Формальність регуляторної експертизи» (теоретик)

Політичні партії, вибори та референдум

У межах дослідження до сфери **політичних партій, виборів та референдумів** було віднесено питання реєстрації та фінансового контролю політичних партій, організації й адміністрування виборчих процесів, функціонування виборчих комісій, ведення виборчих реєстрів, а також процедури проведення референдумів.

Аналіз експертних думок свідчить про системний характер політичної корупції, що особливо загострюється у передвиборчий період. Найбільш поширені корупційні практики охоплюють приховане фінансування партій, використання адміністративного ресурсу, підкуп виборців та маніпуляції з реєстрами. Крім того, експерти акцентують увагу на зловживаннях всередині самих інституцій, зокрема на «торгівлі квотами» у виборчих комісіях, фальсифікації результатів та недобросовісній агітації, що в сукупності створює умови для викривлення результатів волевиявлення в інтересах окремих політичних гравців.

«Політична та виборча корупція найбільше розповсюджена у період перед проведенням виборів» (теоретик)

«Надання коштів суб'єктом політичного процесу своїм представникам у виборчих комісіях різного рівня для впливу на результати голосування на користь цього суб'єкту через прийняття виборчою комісією вигідних рішень» (теоретик)

«Фальсифікація виборчої документації» (практик)

«Використання «мертвих душ» та штучна зміна виборчої адреси» (практик)

Також експерти звернули увагу на непрозорість формування складу комісій та торгівлю впливом у цьому процесі.

««Франшизи» партій для контролю виборчих комісій» (теоретик)

««Продаж» суб'єктом політичного процесу своїх квот у виборчих комісіях різного рівня іншому суб'єкту політичного процесу» (теоретик)

«Непотизм при реєстрації партій та формуванні виборчих комісій, де посади надаються наблизеним особам» (теоретик)

«Відсутність дієвого механізму ротації членів виборчих комісій (наприклад, віковий ценз)» (теоретик)

Суттєвий блок зауважень стосується непрозорого, незаконного або тіньового фінансування політичних партій і виборчих кампаній. Йдеться як про приховані джерела коштів, так і про формальний характер звітності та відсутність ефективного контролю.

«Нелегітимне фінансування політичних партій задля неправомірного впливу через партію на прийняття політичних рішень» (теоретик)

«Непрозоре фінансування виборчих кампаній або діяльності місцевих організацій політичних партій» (практик)

«Відсутність чіткого та повного звітування політичних партій щодо коштів, виділених на діяльність та функціонування та витрат, пов'язаних із веденням агітації» (теоретик)

Окремо експерти звернули увагу на зловживання у фінансовій звітності партій.

«Ми нещодавно досліджували діяльність партій на Хмельниччині останні 5 років. Що виявили? Оренда офісів у своїх людей, оплати своїм же людям, в тому числі мова про ті партії, які отримують фінансування» (теоретик)

«Більшість партій подає пусті звіти, а якщо подає не пусті, то на 8 офісів можна побачити одного найманого працівника на 0,5 ставки» (теоретик)

Експерти неодноразово згадують підкуп виборців як одну з найбільш поширених практик впливу на результати голосування.

«Підкуп виборців та членів виборчих комісій» (теоретик)

«Прихований підкуп виборців у формі надання матеріальних благ, послуг або преференцій» (практик)

«Одержання неправомірної вигоди з метою викривлення народного волевиявлення під час проведення виборів» (практик)

Серед поширених практик також відзначається використання адміністративного ресурсу на різних етапах виборчого процесу, від агітації до організації голосування.

«Використання адміністративного ресурсу органів місцевого самоврядування на користь окремих політичних сил або кандидатів» (практик)

«Використання посадового становища, бюджетних коштів або комунальних ресурсів на користь окремих партій чи кандидатів» (практик)

Експерти також звертають увагу на комерціалізацію участі у виборах та використання партійних структур як інструменту політичної торгівлі.

«Купівля місця у виборчому списку» (теоретик)

«Торгівля політичними партіями «прохідних» місць у передвиборчих списках до місцевих органів влади та до ВРУ» (практик)

«Використання «непрохідних» партій з метою дискредитації політичних опонентів» (практик)

Окремо згадується непрозорий доступ до медіа та прихована агітація.

«Доступ до позарекламного контенту медіа» (теоретик)

«Використання прихованої реклами та агітації» (теоретик)

Також серед відповідей траплялися окремі зауваження процедурного характеру:

«Зловживання під час організації і проведення виборів та/або референдумів» (теоретик)

««Виборчий туризм» на місцевих виборах» (теоретик)

«Реєстрація ПП в умовах воєнного стану» (теоретик)

Група сфер: 2. Правоохоронна система та правосуддя

Забезпечення правопорядку та протидія злочинності

До сфери забезпечення правопорядку та протидії злочинності було віднесено діяльність Національної поліції, СБУ, НАБУ, ДБР та БЕБ щодо виявлення й розслідування правопорушень, роботу сервісних центрів МВС, здійснення фінансового моніторингу підозрілих операцій, а також функції АРМА з розшуку та управління арештованими активами.

Експертні оцінки засвідчують системний характер зловживань, пов'язаних із використанням процесуальних повноважень як інструменту впливу. Зокрема, акцентується увага на проблемах безпідставної реєстрації кримінальних проваджень, маніпуляціях із внесенням відомостей до ЄРДР та відкритті справ без реальної мети виконання завдань кримінального процесу. За словами експертів, такі практики часто перетворюються на спосіб незаконного

тиску на бізнес, усунення конкурентів або переслідування окремих осіб, що нівелює принципи верховенства права.

«Безпідставне внесення в ЄРДР відомостей про вчинення злочину» (практик)

«Замовні безпідставні кримінальні провадження з метою досягнення цілей, не зв'язаних з доведенням винуватості (не стосується САП)» (теоретик)

«Дуже поширеним залишається відкриття кримінальних проваджень та проведення оперативно-розшукових заходів в сфері економіки на замовлення конкурентів, щоб створити перешкоди у здійсненні підприємницької діяльності» (теоретик)

«Карні справи ДСР НП (безпідставні) на бізнес з метою шантажу та отримання неправомірної вигоди (теоретик)

Окремі респонденти згадували діяльність Державного бюро розслідувань, Національної поліції України та Служби безпеки України, вказуючи на поширеність корупційної складової під час розслідувань.

«ДБР, Нацпол та СБУ - при розслідування злочинів - поширена корупційна складова» (теоретик)

«Нереформовані правоохоронні органи не мають довіри і використовуються у політичних цілях: замість виконання своїх прямих функцій займаються безпідставним кримінальним переслідуванням» (теоретик)

«Виконання правоохоронними органами політичних замовлень» (практик)

Відповіді експертів свідчать про наявність практик, пов'язаних із вимаганням або одержанням неправомірної вигоди за прийняття процесуальних рішень як щодо відкриття чи закриття проваджень, так і щодо перекваліфікації правопорушень або непритягнення до відповідальності.

«Хабар за закриття кримінального провадження» (практик)

«Одержання неправомірної вигоди за прийняття рішення / ініціювання питання про обрання того чи іншого виду запобіжного заходу» (практик)

«За неправомірну вигоду здійснюється маніпуляції доказами, експертизами, підслідністю або кваліфікацією правопорушень; попередження про обшуки з гроші, вилучення «зайвого» майна або підміна доказів» (теоретик)

Експерти наголошували на проблемі вибіркового правозастосування та можливого політичного впливу на діяльність правоохоронних органів.

«Вибіркове застосування закону залежно від особи правопорушника, його статусу чи неформальних зв'язків» (практик)

«Саботаж розслідувань щодо «впливових» осіб» (практик)

Суттєвий масив відповідей стосувався управління арештованими активами. Експерти вказували на непрозорість конкурсних процедур, заниження вартості активів, передачу їх пов'язаним структурам та неефективність управління.

«Непрозора система відбору управителя та передача в користування арештованим майном» (теоретик)

«Отримання неправомірної вигоди посадовими особами АРМА» (практик)

«АРМА працює неефективно, останні скандали про надання в користування арештованих активів міністрам - це підтверджують. Сподіваємося на Perezавантаження» (теоретик)

Окремий пласт відповідей стосувався діяльності сервісних центрів МВС. За оцінками експертів, тут сформувалися стійкі корупційні практики, пов'язані з іспитами, реєстраційними діями та штучними чергами.

«Надання неправомірної вигоди за складання водійського іспиту - як теоретичної, так і практичної частини (підстраховка на іспиті через посередника з автошколи коштує 10-12 тис. грн)» (теоретик)

«Штучне створення черг на надання адмінпослуг в сервісних центрах МВС» (практик)

««Продаж» працівниками сервісних центрів МВС послуг, які мають бути безкоштовними» (практик)

Діяльність прокуратури

У межах дослідження до сфери **діяльності прокуратури** було віднесено питання нагляду за досудовим розслідуванням, підтримання публічного обвинувачення (включно з діяльністю САП) та представництва інтересів держави в суді.

Результати опитування засвідчують високу концентрацію корупційних ризиків у цій сфері, що проявляються як на стадії процесуального керівництва, так і під час представництва в судах чи вирішення кадрових питань. Найбільш масивний блок відповідей стосується прийняття рішень щодо початку, припинення або затягування кримінальних проваджень, зокрема випадків їх безпідставної реєстрації чи незаконного закриття. Водночас експерти виокремлюють діяльність Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) як відносно незалежної інституції, яка хоч і демонструє вищу стійкість до зловживань, проте все ще потребує додаткових гарантій автономії.

«Безпідставне кримінальне переслідування (не стосується САП)» (теоретик)

«Вибіркове прийняття процесуальних рішень щодо початку, закриття або затягування кримінальних проваджень» (практик)

«Одержання неправомірної вигоди за «затягування» провадження з тим, щоб надалі збігли строки давності» (практик)

Окремі експерти звертали увагу на штучне створення проблем для бізнесу через кримінальний процес.

«Дуже поширеним залишається відкриття кримінальних проваджень та проведення оперативно-розшукових заходів в сфері економіки на замовлення конкурентів, щоби створити перешкоди у здійсненні підприємницької діяльності» (теоретик)

«Тиск на бізнес шляхом використання кримінальних проваджень» (теоретик)

Експерти вказують на ризики зміни правової кваліфікації, пом'якшення обвинувачення або непритягнення до відповідальності за неправомірну вигоду.

««Торгівля» рішеннями щодо непритягнення особи до кримінальної відповідальності або заниження статті, інші маніпуляції з кваліфікаціями, визначенням покарання, про яке просить прокурор тощо» (практик)

Зазначалося також, що прокурори можуть ініціювати або не ініціювати клопотання про запобіжні заходи чи арешт майна залежно від неформальних домовленостей.

«Одержання неправомірної вигоди за непритягнення до кримінальної відповідальності, пом'якшення заходів кримінально-правового впливу, визначення певного (більш м'якого) запобіжного заходу» (теоретик)

«Накладення арешту на майно і скасування накладеного арешту з отриманням неправомірної вигоди за вказані дії» (практик)

Окрему групу становлять відповіді щодо неофіційного впливу прокурорів на хід досудового розслідування та судового розгляду.

«Тиск на слідчих з метою спонукати до певних правозастосовних рішень (зокрема, кваліфікації за певною статтею КК)» (теоретик)

«Фальсифікація або приховування доказів для забезпечення потрібного результату справи» (практик)

«Здійснення «прикриття» незаконної діяльності слідчих та оперативних підрозділів правоохоронних органів за систематичну неправомірну вигоду (особливо типово для невеличких населених пунктів у провінції)» (теоретик)

Частина респондентів прямо вказувала на політичну залежність прокуратури, зокрема Офіс Генерального прокурора.

«ОГП залишається найбільш «кишеньковою» для політиків структурою» (теоретик)

«Переслідування за наказом Офісу президента (часів Єрмака) держслужбовців категорії А за безпідставними звинуваченнями, наприклад, Наталії Гусак, очільниці НСЗУ» (теоретик)

«Посада Генерального прокурора залишається політично залежною через процедуру призначення» (теоретик)

Водночас щодо Національного антикорупційного бюро України та САП частина експертів висловлювала занепокоєння можливими спробами впливу на їхню незалежність.

«Участь генпрокурора в ганебній спробі ліквідувати незалежність НАБУ і САП» (теоретик)

«САП можна вважати ефективним та незалежним органом прокуратури, але потрібні доопрацювання закону щоб позбавити САП впливу ОГП» (теоретик)

Вагома частина відповідей стосується непрозорості кадрової політики, можливого непотизму та зловживань під час призначень.

«Позаконкурсне призначення на керівні посади» (теоретик)

«Непотизм у кадрових призначеннях прокуратури» (теоретик)»

«Уникнення відповідальності за дисциплінарні порушення» (практик)

Окремо згадувалися питання декларування, пільг та соціальних гарантій.

«Оформлення прокурорами інвалідності та отримання різноманітних пільг з використанням службового становища» (теоретик)

Судочинство

У межах дослідження до сфери **судочинства** було віднесено питання здійснення правосуддя (включно з діяльністю ВАКС), організаційного та кадрового забезпечення судів - зокрема добору, призначення, оцінювання та контролю суддів, а також примусового виконання судових рішень.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти насамперед акцентували увагу на отриманні неправомірної вигоди за ухвалення судових рішень. За оцінками респондентів, проблема охоплює як пряме хабарництво, так і складні форми неформальних домовленостей між суддями та сторонами процесу. У відповідях неодноразово підкреслювалося, що такі практики призводять до ухвалення рішень в інтересах окремих осіб всупереч вимогам закону та принципу всебічного дослідження доказів, що нівелює суспільну довіру до системи правосуддя.

«Торгівля рішеннями суду (заходи забезпечення, рішення по суті)» (практик)

«Отримання неправомірної вигоди від зацікавлених осіб за постановленням суддею завідомо неправосудного рішення» (практик)

Частина експертів також звернула увагу на можливість політичного впливу на судову систему, що проявляється у виконанні політичних замовлень або ухваленні рішень під зовнішнім тиском.

«Практика прийняття рішень, для виконання політичних замовлень. Найпоширеніша в місті Києві (Печерський суд)» (практик)

«Політичне втручання у діяльність судів» (теоретик)

Водночас окремі респонденти зазначали, що наведені практики менш характерні для ВАКС.

«За виключенням ВАКС судова система України є вкрай корумпованою: політично залежною, відкритою для хабарів в обмін на прийняття потрібних рішень тощо» (теоретик)

«Дуже поширена, окрім діяльності ВАКС» (практик)

Окрім безпосереднього впливу на зміст судових рішень, експерти вказували на використання процесуальних строків як інструменту тиску або отримання неправомірної вигоди. Йдеться про навмисне затягування розгляду справ або, навпаки, їх прискорення залежно від зацікавленості сторін. Такі дії можуть призводити до спливу строків притягнення до відповідальності або створення додаткового тиску на учасників процесу.

«Хабар за прискорення або сповільнення розгляду справи» (практик)

«Одержання неправомірної вигоди за «затягування» розгляду справи з тим, щоб надалі збігли строки давності притягнення до відповідальності і справу було закрито» (практик)

Окремо респонденти звернули увагу на ризики втручання в автоматизовану систему розподілу справ між суддями. Попри формальне функціонування автоматизованого розподілу, експерти допускають можливість маніпуляцій з метою передачі справи конкретному судді або складу суду.

«Втручання в АСДС з метою розподілу справи на «потрібного суддю»» (теоретик)

«Маніпуляції при розподілі справ у судах, щоб розподілити до потрібного судді/колеґії» (теоретик)

Суттєвий масив відповідей стосується процедур добору, призначення, оцінювання та дисциплінарної відповідальності суддів. Експерти вказували на непрозорість окремих етапів конкурсних процедур, можливість неформальних домовленостей та вибіркоче застосування дисциплінарних механізмів.

«Непрозорість окремих етапів добору, кваліфікаційного оцінювання суддів та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності» (теоретик)

«Вибіркове застосування дисциплінарної відповідальності суддів» (практик)

«Формальний розгляд скарг на дії суддів» (практик)

Також експерти згадували окремі резонансні випадки, що, на їхню думку, ілюструють системні проблеми у сфері правосуддя.

«Справа Князева і групи суддів» (практик)

«Є корупційні ризики у ВП ВС, зокрема 13 чорних пакетів Князева, та знайдені мічені купюри у суддів» (теоретик)

«Систематичні викриття суддів детективами НАБУ» (теоретик)

Крім того, експерти звернули увагу на проблеми у сфері виконання судових рішень, де можливі зловживання з боку посадових осіб, відповідальних за примусове виконання.

«При виконанні судових рішень - повна бездіяльність державних виконавців, в умовах якої лише корупція або адміністративний ресурс може стимулювати їх до роботи» (практик)

«Хабар за видачу відповідних судових документів» (практик)

Група сфер: 3. Юридичні професії та послуги

Адвокатська діяльність та правнича допомога

У межах дослідження до сфери *адвокатської діяльності та правничої допомоги* було віднесено питання надання правничої допомоги в публічному та приватному секторах, доступу до професії адвоката та підвищення професійного рівня, дисциплінарної відповідальності, а також відбору адвокатів для надання безоплатної вторинної правничої допомоги.

Під час визначення основних корупційних практик у цій сфері експерти насамперед звернули увагу на *роль адвоката як посередника* між органом, що приймає рішення, та зацікавленою особою. За оцінками респондентів, саме така позиція створює підвищені корупційні ризики, зокрема у вигляді організації або передачі неправомірної вигоди суддям, прокурорам, слідчим чи іншим посадовим особам. У відповідях підкреслюється, що трансформація адвоката з захисника прав у «посередника» у протиправних домовленостях є одним із найбільш критичних факторів, що деформують систему правосуддя.

«Посередництво в передачі хабарів суддям або слідчим з боку адвокатів під виглядом "гарантії результату"» (практик)

Окремі респонденти зазначали, що адвокати можуть *підбурювати клієнтів* до надання неправомірної вигоди, формуючи у них переконання, що це єдиний спосіб досягти результату.

«Постійне підбурювання до дачі хабаря. Нав'язування клієнтам думки, що дача хабаря це єдиний вихід з ситуацій» (практик)

«Обіцянки клієнтам впливу на рішення суду чи слідства через неформальні зв'язки» (практик)

Значна кількість відповідей стосувалася *доступу до адвокатської професії*. Експерти вказували на непрозорість процедур складання кваліфікаційного іспиту, проходження стажування та отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а також на поширеність неправомірної вигоди на цих етапах.

«Надання неправомірної вигоди за успішне складання кваліфікаційного іспиту - тотально поширена практика - від 2000 до 5000 доларів США» (практик)

«Вимагання членами КДКА регіонального рівня неправомірної вигоди за успішне складання кваліфікаційного іспиту» (теоретик)

«Масове хабарництво для отримання свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю» (теоретик)

Експерти також звернули увагу на *формальний характер стажування* як елементу доступу до професії.

«Надання неправомірної вигоди за проходження стажування - залежить від домовленостей з керівником стажування. Процес стажування часто фіктивний» (практик)

Окремий масив відповідей стосується *діяльності органів адвокатського самоврядування*, зокрема питань дисциплінарної відповідальності, фінансової прозорості та внутрішнього управління. Експерти вказували як на можливість уникнення дисциплінарної відповідальності через неформальні зв'язки, так і на використання дисциплінарних процедур як засобу тиску на «неугодних» адвокатів.

«Вибіркове застосування дисциплінарної відповідальності адвоката, коли провадження (не) ініціюється виходячи з корпоративних інтересів або на замовлення» (теоретик)

«Дисциплінарні провадження щодо адвокатів: 1) закривається завдяки зв'язкам адвоката та через неформальний вплив; 2) дисциплінарне провадження стають методом тиску на «неугодних» адвокатів або як помста за позицію в справі» (практик)

«Дисциплінарні комісії органів адвокатського самоврядування використовуються для тиску на окремих адвокатів, які сприяють правоохоронним органам у викритті корупції» (практик)

Крім того, респонденти наголошували на непрозорості використання внесків адвокатів та концентрації повноважень у системі самоврядування.

«Акумулявання внесків адвокатів та непрозоре їхнє використання» (практик)

«Відсутність фінансових звітів за внески адвокатів (сотні мільйонів гривень)» (теоретик)

Значна кількість відповідей також стосується системи підвищення кваліфікації адвокатів, яка, на думку експертів, має ознаки монополізації та формального характеру.

«Монополія при підвищенні кваліфікації: неможливість пройти безкоштовні курси - недоступні; платні - лише в обмеженого кола надавачів, а якість - сумнівна чи суперечить практиці; «купівля» підвищення кваліфікації, без підвищення знань» (теоретик)

Експерти також вказували на проблеми у сфері безоплатної правничої допомоги: непрозорий розподіл справ, формальне виконання обов'язків, вимагання додаткової оплати від клієнтів.

«Непрозорий розподіл справ і призначень у резонансних або «прибуткових» провадженнях за неформальними домовленостями» (практик)

«Адвокат формально виконує обов'язки за БВПД, а за активнішу роботу просить доплату» (теоретик)

Окремо згадувалися зловживання довірою клієнтів та шахрайські практики.

«Зловживання довірою клієнта (отримання коштів без реальної правничої допомоги)» (практик)

«Фіктивна правничка допомога» (практик)

«Розголошення адвокатської таємниці в інтересах третіх осіб за неправомірну вигоду» (практик)

Нотаріальна діяльність

У межах дослідження до сфери нотаріальної діяльності було віднесено питання функціонування державних і приватних нотаріусів, доступу до професії, контролю за діяльністю нотаріусів, а також ведення державних нотаріальних реєстрів.

Експерти неодноразово наголошували, що одним із найбільш проблемних етапів є саме доступ до професії. Аналіз відповідей засвідчує системні проблеми, пов'язані з непрозорістю конкурсних процедур, можливістю неформального впливу на результати кваліфікаційного іспиту, а також складністю отримання свідцтва без сторонньої підтримки. За оцінками респондентів, такі чинники сприяють формуванню закритого професійного середовища з вираженими елементами «клановості» в окремих регіонах, що суттєво обмежує добросовісну конкуренцію та створює передумови для подальших зловживань у професійній діяльності.

«Доступ до професії серйозно обмежений: зберігається «клановість» в регіонах» (теоретик)

«Купівля результатів іспиту або погодження призначення через неформальні домовленості з членами комісії чи хабар» (теоретик)

«Фіктивне працевлаштування помічником нотаріуса для отримання необхідного стажу» (практик)

«Отримання відповідними посадовими особами неправомірної вигоди за полегшення доступу до професії нотаріуса» (практик)

Окремо акцентується увага на незаконному переоформленні прав на нерухомість і корпоративні права.

«Проведення реєстраційних дій із нерухомістю без участі осіб, або взагалі без волевиявлення власників нерухомості за грошову винагороду» (практик)

«Реєстрація без повного переліку документів» (практик)

«Необґрунтоване або безпідставне вчинення виконавчих написів» (практик)

Суттєвий масив відповідей стосується зловживання доступом до державних реєстрів. Експерти вказують на ризики несанкціонованого використання інформації, передачі даних третім особам, а також використання реєстрів у схемах із незаконного заволодіння майном.

«Зловживання недоброчесних нотаріусів доступом до державних реєстрів» (практик)

«Інформація з реєстрів та документів, які отримані в роботі, передається стороннім особам-напр., для рейдерських схем або тиску на власника майна тощо» (теоретик)

«Забезпечення захисту державних нотаріальних реєстрів від стороннього втручання» (як проблемне питання) (теоретик)

Окремі відповіді прямо пов'язують діяльність окремих нотаріусів із рейдерськими схемами, переоформленням активів без відома власників, а також участю в незаконному відчуженні майна, зокрема в умовах воєнного стану.

«Використання доступу до реєстрів у приватних інтересах, співучасть у рейдерстві» (теоретик)

«Сприяння рейдерським захопленням шляхом незаконної реєстрації прав на майно» (практик)

«Чорні нотаріуси для рейдерства» (теоретик)

Експерти також звертають увагу на поширеність неофіційних оплат, заниження вартості об'єктів, отримання комісій від ріелторів або співпрацю з «визначеними» клієнтами.

««Тіньовий ринок нотаріальних послуг». Існує практика, коли послуги надаються за неофіційну плату, не оформлену в документах, із заниженням вартості об'єктів чи уникненням податків» (практик)

«Певні банки, забудовники працюють виключно з одним «визначеним» нотаріусом» (практик)

«Порушення черговості вчинення нотаріальних дій (обслуговування «за знайомством» або «за винагороду»)»

«Зловживання з бланками та підписами»

Частина відповідей стосується слабого або вибіркового контролю з боку уповноважених органів, а також можливого впливу на результати перевірок чи дисциплінарних проваджень.

«Слабкий контроль Мін'юсту за діяльністю «чорних» нотаріусів» (теоретик)

«Контролюючі органи ігнорують порушення або не застосовують санкції до нотаріуса в обмін на неправомірну вигоду чи через неформальний вплив чи застосовують тимчасові обмеження за грубі порушення, а нотаріус знову в професії» (теоретик)

«Відсутність реакції Нотаріальної палати на масові факти порушень з боку нотаріусів, видача нотаріальних написів» (практик)

Державна реєстрація

У межах дослідження до сфери державної реєстрації було віднесено питання державної реєстрації прав на нерухоме майно, юридичних осіб, ФОПів і громадських формувань, реєстрації актів цивільного стану, а також ведення відповідних державних реєстрів.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти насамперед акцентували увагу на здійсненні незаконних реєстраційних дій та сприянні рейдерству. За оцінками респондентів, поширеними є випадки проведення реєстрації без належних правових підстав, на підставі підроблених документів або без реального волевиявлення власників. Такі практики створюють умови для незаконного відчуження майна, примусової зміни складу учасників підприємств та системного рейдерства, що підриває стабільність майнових відносин і захищеність прав власності в державі.

«Незаконна зміна власника об'єкта нерухомості через підроблені документи або за участі «своїх» реєстраторів» (практик)

«Реєстрація об'єктів нерухомого майна за відсутності правових підстав («чорні реєстратори»)» (практик)

«Проведення реєстраційних дій із нерухомістю без участі осіб або без волевиявлення власників за грошову винагороду» (практик)

Суттєвим корупційним ризиком експерти визначали практики отримання неправомірної вигоди під час здійснення або прискорення реєстраційних процедур. Такі прояви корупції проявляються як у прямому хабарництві за проведення реєстраційної дії, так і у створенні штучних перешкод з метою стимулювання заявників до надання неправомірної вигоди.

«Отримання неправомірної вигоди за прискорення або безперешкодне проведення реєстраційних дій» (практик)

«Хабар за прискорення реєстрації» (практик)

«Надання неправомірної вигоди за реєстрацію шлюбу у "красиву" дату (останній приклад 22.02.2022)» (практик)

«Хабарі за реєстраційні дії щодо юросіб, часто щоб уникнути ретельних перевірок документів» (теоретик)

Експерти також звернули увагу на випадки отримання неправомірної вигоди за внесення змін до реєстрів, зняття обтяжень без відповідного рішення суду, доступ до інформації з обмеженим доступом або зміну даних у реєстрах.

Серед виявлених проблем також фігурують зловживання дискреційними повноваженнями та використання процедурних інструментів у спосіб, що створює корупційні ризики. Йдеться про неоднакове застосування норм законодавства, прийняття різних рішень за однакових умов, формальні відмови з нових підстав та створення адміністративних бар'єрів.

«За однакових умов різні заявники отримують різні рішення в одного реєстратора або отримання різних рішень і різних реєстраторів за однаковим пакетом документів та умов (через різне трактування норм, дискреційні повноваження)» (теоретик)

«Постійні формальні відмови в реєстраційних діях кожен раз із нових підстав (наприклад, через своєрідне трактування норм статуту го чи юрособи), що змушує звертатися за «неформальною» допомогою та зв'язками» (теоретик)

«Вчинення дій поза межами юрисдикції» (практик)

Крім цього, експерти відзначили інституційні та системні проблеми функціонування реєстраційної сфери, зокрема, неефективність окремих антирейдерських механізмів (зазначалась критика діяльності Офісу протидії рейдерству при Міністерстві юстиції України), корупційне лобювання у процесах адміністративного оскарження; відсутність актуальної реєстрації прав державної та комунальної власності, неналежне ведення державних реєстрів, діяльність посередників через бюрократичну складність процедур.

«Офіс протидії рейдерству не є ефективним інструментом» (теоретик)

«Діяльність різних посередників у отриманні довідок чи вчиненні інших дій в БТІ через тривалість і бюрократію в їх діяльності. Посередник надає неправомірну вигоду посадовцям БТІ за прискорене отримання документів» (практик)

Група сфер: 4. Зовнішня та безпекова політика

Зовнішні зносини

До сфери **зовнішніх зносин** було віднесено питання проведення зовнішньої політики, ведення міжнародних переговорів та укладання договорів, представництва України за кордоном, захисту прав її громадян та юридичних осіб, а також виконання міжнародно-правових зобов'язань.

Аналіз експертних думок свідчить про наявність ризиків використання дипломатичних посад і статусу не в інтересах держави, а задля отримання особистих чи корпоративних вигод. Експерти вказують на випадки прямого лобювання приватних інтересів під час міжнародних переговорів, а також створення штучних преференцій для окремих компаній чи посередників.

«Лобіювання приватних або корпоративних інтересів під час підготовки та укладення міжнародних угод в обмін на неправомірну вигоду» (практик)

«Використання службового становища для надання преференцій окремим іноземним компаніям або посередникам у міжнародних проєктах» (практик)

Суттєвий масив відповідей стосується діяльності консульських установ за кордоном. Експерти зазначають ризики отримання неправомірної вигоди за прискорення процедур, оформлення документів без черги або сприяння у вирішенні візових і довідкових питань. Окремо згадуються вразливі категорії громадян, які перебувають за кордоном і можуть ставати об'єктом зловживань.

«Отримання неправомірної вигоди за сприяння у візових, консульських чи торгівельних питаннях» (практик)

«Посольство, а саме його консульський відділ бере хабарі за те щоб робити документи українським біженцям без черги» (теоретик)

У відповідях експертів простежується проблема непрозорих призначень на дипломатичні та консульські посади. Йдеться про можливий вплив особистої лояльності, родинних зв'язків або неформальних домовленостей на кадрові рішення.

«Непрозоре призначення дипломатичних працівників та консульських посадових осіб за принципом особистої лояльності або родинних зв'язків».

«Неформальний вплив на кадрові рішення у системі зовнішньополітичної служби» (теоретик)

Експерти також звертають увагу на ризики, пов'язані з використанням бюджетних коштів, передбачених на міжнародну діяльність, відрядження та утримання закордонних установ.

«Зловживання бюджетними коштами, виділеними на закордонні відрядження, представницькі заходи та утримання закордонних установ».

«Непрозоре використання бюджетних коштів» (теоретик)

Окремі відповіді стосуються формального характеру міжвідомчої експертизи міжнародних договорів та обмеження доступу до інформації про міжнародні зобов'язання та їх виконання.

«Формальність міжвідомчої експертизи міжнародних договорів» (теоретик)

«Обмеження доступу до публічної інформації про міжнародні зобов'язання та їх виконання» (теоретик)

«Зловживання дипломатичною поштою» (теоретик)

Міграція

У межах дослідження до сфери **міграції** було віднесено питання оформлення та видачі паспортних документів і посвідок, прийняття рішень щодо громадянства, імміграції, статусу біженців та осіб без громадянства, а також контроль за дотриманням міграційного законодавства й протидію незаконній міграції.

При визначенні основних корупційних практик у сфері міграції експерти передусім звернули увагу на отримання неправомірної вигоди за оформлення паспортних і міграційних документів, посвідок на проживання, громадянства або прискорення розгляду заяв. Експерти вказують як на безпосереднє хабарництво, так і на створення штучних перешкод для стимулювання «додаткової мотивації», на ризики вибірковості та зловживань при вирішенні питань громадянства, надання статусу біженця чи додаткового захисту. Йдеться як про сприяння у незаконному набутті статусу, так і про перевищення повноважень під час ухвалення відповідних рішень.

«Отримання неправомірної вигоди за прискорення оформлення або видачі паспортних, міграційних чи дозвільних документів» (практик)

«Оформлення документів для надання дозволу на постійне проживання в Україні іноземців» (практик)

«Вибіркове ухвалення рішень щодо набуття або припинення громадянства» (теоретик)

«Сприяння у незаконному набутті громадянства, посвідки на проживання або статусу біженця в обхід установлених процедур» (практик)

Окремі відповіді стосуються сприяння незаконному перетину кордону, покривання нелегальної міграції або ігнорування порушень міграційного законодавства в обмін на неправомірну вигоду.

«Покривання нелегальної міграції» (практик)

«В цілому все ОК, але незаконна міграція чоловіків через Тису має місце» (практик)

«Ігнорування порушень міграційного законодавства в обмін на неправомірну вигоду» (теоретик)

Експерти також вказують на ризики зловживання дискреційними повноваженнями при прийнятті рішень про депортацію, заборону в'їзду або продовження строків перебування. Відзначається можливість вибіркового застосування санкцій.

«Зловживання службовим становищем під час прийняття рішень про депортацію, заборону в'їзду або продовження строків перебування» (практик)

«Вибіркове застосування санкцій до іноземців та осіб без громадянства» (теоретик)

У відповідях фігурують ризики фальсифікації даних у міграційних реєстрах, а також неформальної співпраці посадових осіб із посередниками чи «консалтинговими» структурами, які впливають на результати розгляду заяв.

«Фальсифікація даних у інформаційних системах міграційного обліку» (теоретик)

«Неформальна співпраця посадових осіб із посередниками чи «консалтинговими» структурами для незаконного впливу на результати розгляду заяв»

Безпека та оборона

У межах дослідження до сфери **безпеки та оборони** було віднесено питання оборони держави, управління мобілізацією, призовом і проходженням служби, здійснення оборонних закупівель та обігу військової техніки, а також управління профільним майном, землями й охорону критичної інфраструктури в умовах воєнного часу.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти передусім акцентували увагу на критичних ризиках, пов'язаних з оборонними закупівлями. За оцінками респондентів, найбільш поширеними зловживаннями є штучне завищення вартості товарів і послуг, укладення контрактів із заздальгідь визначеними постачальниками та використання прямих договорів для уникнення конкуренції. Крім того, експерти вказують на факти постачання неякісної продукції та маніпуляції з умовами контрактів уже після їх підписання, що в сукупності створює загрози для належного забезпечення потреб збройних сил.

«Корупційні зловживання під час закупівель для потреб оборони, зокрема завищення цін, змова з постачальниками або постачання неякісної продукції» (практик)

«Зловживання в оборонних закупівлях у всіх державних замовників (планування, формування потреб чи технічних вимог, перехід до прямих договорів, відбір контрагентів...)» (теоретик)

«Оборонні закупівлі не завжди прозорі та належної якості, часто під конкретних виробників» (практик)

«Зловживання під час списання військового майна, палива та інших ресурсів» (практик)

Окремі експерти звернули увагу на надмірну формалізацію процедур та імітацію боротьби з корупцією, що, на їхню думку, створює додатковий бюрократичний тиск і може ускладнювати своєчасне ухвалення рішень щодо закупівлі та розроблення озброєння.

«Імітація боротьби з корупцією в Міноборони збільшує бюрократичний тягар на прийняття важливих рішень» (практик)

Значна частина коментарів стосується мобілізаційних процедур, проходження військово-лікарських комісій, надання відстрочок або бронювання. Експерти зазначали про неправомірну вигоду за зняття з військового обліку, визнання непридатним до служби, отримання відстрочки чи бронювання, а також за невжиття заходів щодо мобілізації конкретних осіб. Вказувалося і на зловживання під час розподілу щойно мобілізованих, проходження служби, надання відпусток або уникнення направлення до районів ведення бойових дій.

«Отримання неправомірної вигоди за непридатність до військової служби або незаконне звільнення від мобілізації» (практик)

«Представники ТЦК за неправомірну вигоду не вживають заходів щодо мобілізації конкретних осіб» (практик)

«Порушення проходження військової служби (не/направлення в райони ведення бойових дій; не/переведення в інші підрозділи; не/просування по службі; не/застосування заохочень чи стягнень; «мертві душі»)» (теоретик)

«Оборона: підкуп командирів за можливість не перебувати на передовій, при цьому бійця включають у БР (відбувається шляхом передачі зарплатної картки, або щомісячних платежів)» (практик)

Окремо експерти звернули увагу на непрозоре управління бюджетними коштами, матеріальними ресурсами та майном сектору безпеки й оборони, включно з землями оборони, об'єктами інфраструктури, гуманітарною допомогою та державними підприємствами. Зазначалося про ризики нецільового використання ресурсів, нечесної оренди чи забудови земель, зловживання під час будівництва та охорони об'єктів критичної інфраструктури, а також про недостатній внутрішній контроль.

«Ресурси і майно: землі Міноборони - нечесна оренда і забудова; корупція у державних підприємствах, зокрема лісгоспах» (практик)

«Нераціональне використання ресурсів під час будівництва та охорони об'єктів критичної інфраструктури (під конкретних суб'єктів господарювання, часто ФОП без реальних засобів для виконання робіт)» (практик)

«Відсутність належного контролю за використанням ресурсів державними підприємствами сектору безпеки та оборони створює передумови для зловживань під прикриттям воєнного стану» (теоретик)

Реінтеграція тимчасово окупованих територій

У межах дослідження до сфери **реінтеграції тимчасово окупованих територій** було віднесено питання соціально-економічного, інфраструктурного та гуманітарного відновлення регіонів, що постраждали внаслідок збройної агресії, захисту прав внутрішньо переміщених осіб, а також створення умов для повернення та реінтеграції населення.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти насамперед звернули увагу на ризики, пов'язані з відбудовою інфраструктури та розподілом бюджетних коштів і міжнародної допомоги. Аналіз відповідей свідчить, що відсутність чітких пріоритетів і прозорих критеріїв відбору проєктів створює передумови для зловживань, зокрема через ручний розподіл підрядів та лобювання інтересів пов'язаних осіб. Особливу увагу респонденти приділили непрозорості закупівель, можливому завищенню вартості робіт, а також ризикам маніпуляцій із даними про ступінь пошкодження майна та нецільового використання гуманітарних ресурсів.

«Відсутність узгодженої та системної політики та визначених пріоритетів створює враження про поширеність корупційних практик при реалізації окремих проєктів з відбудови» (теоретик)

«Зловживання під час розподілу бюджетних коштів та міжнародної допомоги, спрямованої на відновлення інфраструктури і соціальні програми» (практик)

«Лобіювання інтересів окремих компаній або підрядників під час реалізації проєктів з відновлення та реінтеграції» (практик)

Окремі коментарі стосуються реалізації програм компенсацій та соціальної підтримки постраждалих осіб і внутрішньо переміщених осіб. Експерти вказували на ризики неправомірного отримання компенсацій, фіктивного набуття статусу ВПО або маніпуляцій із програмою «єВідновлення», зокрема шляхом завищення ступеня пошкодження майна або фальсифікації відповідних даних.

«Маніпуляції з державною програмою єВідновлення (завищення ступеню пошкодження майна)» (практик)

«Неправомірне отримання компенсацій, соціальних виплат або статусів (ВПО, постраждалих осіб) на підставі фіктивних або сфальсифікованих документів» (практик)

«Фальсифікація або приховування даних про пошкоджене або зруйноване майно» (теоретик)

Також експерти наголошували на ризиках конфлікту інтересів та використання службового становища для уникнення перевірок або відповідальності під час реалізації програм у деокупованих громадах. На їхню думку, обмеженість контролю в умовах післявоєнного відновлення може сприяти прийняттю непрозорих рішень щодо доступу до державних програм, житлового забезпечення чи земельних ресурсів.

«Конфлікт інтересів при реалізації програм відбудови» (практик)

«Прийняття корупційних рішень щодо доступу до державних програм відбудови, житлового забезпечення чи земельних ресурсів» (практик)

«Використання службового становища для уникнення перевірок, відповідальності або контролю за використанням ресурсів у деокупованих громадах» (практик)

«Нецільове використання гуманітарної допомоги» (теоретик)

Цивільний захист

У межах дослідження до сфери **цивільного захисту** було віднесено питання реагування на надзвичайні ситуації, видачі дозволів і погоджень у сферах техногенної та пожежної безпеки, здійснення нагляду й перевірок суб'єктів господарювання, а також оцінки готовності укриттів і контролю за виконанням вимог безпеки об'єктами та органами влади.

Експерти насамперед звертають увагу на процедури видачі дозволів і погоджень, а також проведення перевірок дотримання вимог пожежної та техногенної безпеки. Дискреційні повноваження посадових осіб можуть створювати підґрунтя для зловживань як у формі безпідставної відмови, так і у формі надання дозволу за неправомірну вигоду. Окремо відзначається практика формальних перевірок або ігнорування виявлених порушень. Це може стосуватися як об'єктів із масовим перебуванням людей, так і підприємств підвищеної небезпеки.

«Отримання неправомірної вигоди за ігнорування порушень правил пожежної та техногенної безпеки» (практик)

«Формальні перевірки» (теоретик)

Також наголошують на ризиках під час закупівель спеціалізованої техніки, обладнання. Типовими проявами є завищення вартості, штучне обмеження конкуренції, надання переваг «своїм» постачальникам, а також фіктивне виконання договорів.

«Завищення вартості робіт, контракти для своїх підрядників, коли йдеться про ліквідацію надзвичайного стану та термінові ремонти» (теоретик)

«Фіктивне виконання робіт і послуг» (практик)

«Нецільове використання бюджетних коштів, виділених на заходи цивільного захисту» (практик)

У період ліквідації наслідків обстрілів чи інших надзвичайних подій виникають додаткові ризики, пов'язані з терміновими ремонтами, відновленням інфраструктури та забезпеченням постраждалих матеріалами. Експерти вказують на завищення вартості робіт, а також на несформованість необхідних резервів матеріалів, що створює підстави для зловживань або перекладання витрат на громадян і волонтерів.

«Завищення вартості робіт, контракти для своїх підрядників, коли йдеться про ліквідацію надзвичайного стану та термінові ремонти» (теоретик)

«Несформованість запасу ресурсів для ліквідації наслідків обстрілів (плити, плівка, інші матеріали) перекладає тягар на постраждалих і волонтерів та створює враження поширеності корупційних практик» (практик)

Окрему увагу експерти приділяють стану укриттів і захисних споруд. Йдеться про ризики прийняття в експлуатацію об'єктів, які фактично не відповідають вимогам безпеки, а також про фіктивну готовність укриттів.

«Прийняття неправомірних рішень щодо прийняття в експлуатацію захисних споруд, які фактично не відповідають вимогам безпеки» (практик)

«Фіктивна готовність укриттів» (теоретик)

Експерти також відзначають ризики формального підходу до організації навчань, тренувань і планування заходів цивільного захисту. За відсутності реального контролю такі заходи можуть проводитися лише «на папері», що створює ілюзію належної готовності.

«Формальний підхід до навчань, перевірок і планування заходів цивільного захисту з метою приховування реального стану готовності» (практик)

Група сфер: 5. Освіта, наука, культура, медіа та спорт

Освіта та наука

До сфери освіти та науки було віднесено питання надання освітніх послуг на всіх рівнях, діяльності наукових установ, а також здійснення нагляду й контролю у цих галузях. Експерти згадували практики отримання неправомірної вигоди під час оцінювання знань, вступу, захисту наукових робіт, розподілу фінансування та кадрових призначень.

Найбільш масовим і традиційним проявом, за словами експертів, залишається корупція під час складання іспитів, заліків та захисту робіт. Йдеться як про пряме вимагання коштів, так і про «подяки», бартер, неформальні домовленості або тиск через адміністрацію чи батьків.

«Вимагання або «подяка» за складання іспитів, заліків чи захисту робіт (оцінка ставиться не за знання, а за гроші/послуги)» (теоретик)

«Корупція за оцінки. Може бути монетизована або бартеризована, в т.ч. через ставлення до батьків» (теоретик)

Окремий масив коментарів стосується вступної кампанії та доступу до освіти. Експерти вказували на збереження практик вступу за хабарі, продажу «бюджетних місць», маніпуляцій із додатковими балами чи спеціальними умовами вступу, а також неформального розподілу місць у дитсадках і школах.

«Отримання хабарів за вступ до закладу вищої освіти або за «бюджетне місце»» (практик)

«Продаж місць при вступі (зокрема в аспірантуру) або переведенні (вплив на конкурс/рейтинг, пріоритет у гуртожиток чи бюджет) через хабар або «посередників» (теоретик)

«Зарахування до першого класу дітей, які фактично не проживають на території обслуговування закладу освіти» (теоретик)

Значну увагу експерти приділили академічній недоброчесності та комерціалізації наукових ступенів. Йдеться про написання робіт, купівлю дисертацій, неофіційні гонорари опонентам і толерування плагіату.

«*«Академічний аутсорсинг», виконання академічних робіт (курсівих, дипломних, домашніх завдань, дисертацій, тощо) на замовлення» (практик)*

«*Толерування академічної недоброчесності (плагіат, фабрикація даних, «паперові» публікації) в обмін на лояльність або неформальні домовленості» (практик)*

«*Відсутність негативних наслідків для ректорів, у чиїх захищених дисертаціях виявлено плагіат» (практик)*

Також наголошувалося на проблемах кадрової політики, конфлікту інтересів і непотизму. За словами експертів, призначення керівників, розподіл ставок, грантів і навантаження часто відбуваються за принципом особистої лояльності, а не професійних критеріїв.

«*Призначення керівників закладів освіти без прозорого конкурсу за попередніми домовленостями» (практик)*

«*Непотизм при розподілі грантів та фінансування наукових установ, де перевага надається наблизеним особам» (теоретик)*

«*Корупційні вияви при розподілі фінансування між ЗВО і НУ» (практик)*

Суттєвим напрямом ризиків визначено управління коштами та майном. Експерти згадували непрозорі закупівлі, дроблення тендерів, завищення цін, розкрадання коштів під час будівництва укріплень або ремонту шкіл, а також маніпуляції з нерухомістю закладів освіти.

«*Закупівлі в закладах освіти/науки під «свого» постачальника (дроблення закупівель, завищення цін, фіктивні акти виконаних робіт)» (теоретик)*

«*Розкрадання коштів при будівництві освітньої інфраструктури, як-от підземних шкіл, через непрозорі контракти з пов'язаними підрядниками» (теоретик)*

«*Укладання правочинів, що можуть призвести до приватизації нерухомого майна закладів освіти» (практик)*

Окремо виділялися неформальні та примусові платежі з боку батьків і студентів, зокрема «благодійні внески», побори за гуртожитки чи додаткові послуги.

«*Додаткові примусові платежі, внески батьків у комунальних середніх школах» (практик)*

«*Неформальні платежі у школах та дитячих садочках» (практик)*

«*Надання неправомірної вигоди при поселенні студентів в гуртожитки (в умовах дистанційного навчання актуальність знизилась, але зараз може зберігатися в окремих безпечних регіонах, де навчання очне)» (практик)*

Окремий напрям, який згадувався в контексті воєнного стану – використання статусу здобувача освіти для унікнення мобілізації, а також прийняття на роботу або зарахування за неправомірну вигоду.

«*Навчальні заклади зараховують студентів призовного віку з метою ухилення від мобілізації» (практик)*

«*Хабарництво за створення фіктивних підстав для відстрочки від мобілізації через зарахування до освітніх закладів» (теоретик)*

Культура

У межах дослідження до сфери культури було віднесено питання діяльності закладів, установ та культурних організацій (зокрема релігійних), програм державної підтримки та грантової політики, а також охорони культурної спадщини. Аналіз відповідей свідчить про наявність суттєвих ризиків, пов'язаних із розподілом бюджетних коштів, кадровими рішеннями та

управлінням майном, де часто простежується конфлікт інтересів і лобювання приватних інтересів.

Одним із найбільш критичних напрямів експерти назвали сферу охорони культурної спадщини. Зокрема, йдеться про маніпуляції з реєстрами пам'яток, зміну меж історичних ареалів та погодження сумнівних забудов на територіях із охоронним статусом. За оцінками респондентів, такі рішення мають вагомий майновий наслідок та часто ухвалюються під впливом забудовників, що створює загрозу незворотної втрати об'єктів культурної цінності.

«Бездіяльність органів з охорони культурної спадщини у питаннях встановлення охоронних зон навколо режимоутворюючих об'єктів, що породжує зловживання у земельній/будівельній сферах тощо» (теоретик)

«Маніпуляції під час встановлення/зміни меж історичних ареалів або охоронних зон, щоб зняти обмеження для забудови чи «легалізувати» проєкт» (теоретик)

«Одержання неправомірної вигоди за виключення з числа пам'яток культурної спадщини певного майна з метою подальшого використання за призначенням, не пов'язаним з культурною діяльністю» (практик)

«Незаконна торгівля культурними артефактами на чорному ринку, з ігноруванням порушень охороною спадщини за винагороду» (теоретик)

Експерти також наголошували на зловживаннях під час проведення тендерів на реставраційні роботи, що пов'язано з великими обсягами бюджетного фінансування.

«Проведення фіктивних тендерів на ремонт або реставрацію об'єктів культурної спадщини з «потрібними» підрядниками» (практик)

«Розкрадання коштів на відновлення об'єктів культурної спадщини через непрозорі контракти з пов'язаними підрядниками» (теоретик)

Значний масив коментарів стосується державної підтримки культури, розподілу грантів, фінансування фільмів і креативних проєктів. Респонденти вказували на конфлікт інтересів, «відкати», лобювання наближених організацій та участь пов'язаних осіб у конкурсних комісіях.

«Непрозорий розподіл державної підтримки та грантів культурним організаціям (конфлікт інтересів, «відкати», перевага «своїм» заявникам незалежно від якості проєкту)» (теоретик)

«Розподіл бюджетних грошей поза конкурсами чи через процедурні порушення на користь пов'язаних осіб» (теоретик)

Окремо згадувалися проблеми кадрової політики та непотизму в культурних інституціях, зокрема призначення керівників без відкритих конкурсів або за принципом лояльності.

«Призначення керівників культурних установ без відкритого конкурсу» (практик)

«Непотизм при призначенні керівників культурних установ, включаючи релігійні організації, де посади надаються наближеним особам» (практик)

У коментарях також порушувалися питання використання майна та ресурсів культурних установ, занижених ставок оренди, комерційного використання комунальних приміщень без офіційної оплати, підміна оригіналів копіями з подальшим розкраданням.

«Використання майна комунальних культурних установ (наприклад, залів, обладнання) для комерційних подій без офіційної оплати» (практик)

«Зловживання при оренді/передачі в користування приміщень і майна закладів культури (занижені ставки, пріоритет «потрібним» орендарям, фіктивні конкурси або договори)» (теоретик)

«Підміна оригіналів картин копіями в Кабміні та інших установах з крадіжкою оригіналів» (теоретик)

Частина зауважень стосувалася діяльності релігійних організацій, у тому числі користування пам'ятками, комунальними пільгами, можливих неформальних впливів на владні рішення.

«Бізнес під прикриттям релігійних організацій (готелі, ресторани) через комунальні пільги» (теоретик)

«Відсутність реагування на невизнання певними релігійними організаціями своєї афілійованості (і фінансової залежності) від інших держав» (теоретик)

«Посередництво релігійних організацій у вирішенні конфліктів чи корупційній взаємодії між комерційними та владними суб'єктами» (теоретик)

Додатково згадувалися випадки зловживань у сфері присвоєння звань, премій.

«Корупція при отриманні звань і дипломів лауреатів» (практик)

Окремі респонденти зазначали про зловживання статусом культурного колективу з метою вивезення військовозобов'язаних за кордон.

«Вивезення чоловіків за кордон в музичних колективах» (теоретик)

Обіг інформації та медіа

У межах дослідження до сфери **обігу інформації та медіа** було віднесено питання регулювання у сфері зв'язку, електронних комунікацій та поштового зв'язку, управління радіочастотним ресурсом, а також регулювання діяльності медіа, телерадіомовлення, контенту й реклами, включаючи ліцензування та тарифну політику. Аналіз експертних думок свідчить про поєднання в цій сфері регуляторних, фінансових і політичних ризиків. Зокрема, йдеться про можливість використання наглядових повноважень, процедур ліцензування, розподілу частот та державного фінансування як інструментів отримання неправомірної вигоди або політичного впливу.

Окрему увагу респонденти приділили практиці вибіркового нагляду та застосування санкцій: за словами експертів, перевірки та рішення регуляторних органів подекуди використовуються як засіб тиску на суб'єктів медіаринку або інструмент для неформального «торгу», що деформує засади прозорого регулювання інформаційної сфери.

««Договірні» перевірки та нагляд — вибіркоче застосування санкцій за порушення контентних, рекламних чи технічних вимог (штрафи/попередження як інструмент тиску або торгу)» (теоретик)

«Рішення щодо обмежень, блокувань чи контролю контенту використовуються у корисливих цілях або під тиском» (теоретик)

«Хабарництво за видачу ліцензій операторам телекомунікацій та провайдерам через непрозорі процедури регуляторів» (теоретик)

Суттєвий масив коментарів стосується розподілу радіочастотного ресурсу та тарифного регулювання. Експерти наголошували на ризиках лобювання великих гравців, створення штучних бар'єрів для конкурентів і непрозорих конкурсних процедур.

«Рішення Нацради з питань радіомовлення і телебачення на користь олігархів при розподілі радіочастот» (теоретик)

«Маніпуляції під час розподілу радіочастот і частотних присвоєнь (пріоритет «своїм», штучні бар'єри конкурентам, непрозорі умови конкурсів)» (теоретик)

«Лобізм та недобросовісна конкуренція майже монопольних провайдерів ("китів") - унеможлиблює конкуренцію на ринку. В таких умовах розвиток та еволюція в умовах нормальної конкуренції - приречені» (теоретик)

Значна частина зауважень пов'язана з редакційною політикою, прихованою рекламою та політичним впливом на контент. Респонденти згадували явища «джинси», замовних матеріалів і підкупу журналістів.

«Замовне «облизування» (...) публічних осіб» (теоретик)

«Політичний контроль контенту в медіа з боку власника/контролера» (теоретик)

«Розміщення наклепів чи недостовірної або маніпулятивної інформації через підкуплені акаунти в соцмережах» (теоретик)

Також експерти звертали увагу на непрозоре фінансування державних і наближених медіа, використання державної реклами та інформаційних кампаній як інструменту винагороди лояльних гравців.

«Корупція у держзакупівлях медіа: «Відкати» та непрозорі тендери на комунікаційні послуги для держорганів» (практик)

«Непрозоре фінансування державних медіа, які мають подавати інформацію про Україну за кордон, The GAZE» (теоретик)

Окремі коментарі стосувалися інформаційної безпеки та маніпуляцій громадською думкою.

«Фейки та дезінформація: поширення неправдивої інформації для маніпуляції (наприклад, під час виборів чи для дискредитації)» (практик)

«Маніпуляція думкою на користь політичних сил» (теоретик)

«Неналежне реагування на поширення контенту який становить загрозу для психіки дітей і підлітків» (теоретик)

Крім того, згадувалися ризики у сфері кадрової політики та управління державними медіаструктурами.

«Призначення на посади в медіа чи державних медіа-структурах родичів чи друзів» (практик)

Фізична культура і спорт

У межах дослідження до сфери фізичної культури і спорту було віднесено діяльність спортивних установ і закладів, організацію змагань, управління спортивними спорудами та майном, атестацію тренерів і суддів, а також питання надання стипендій, грантів та функціонування спортивної медицини.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти передусім акцентували увагу на ризиках, пов'язаних із будівництвом, ремонтом та утриманням спортивних споруд. За оцінками респондентів, поширеними є зловживання у формі завищення кошторисів та проведення формальних тендерів із заздалегідь визначеними переможцями. Крім того, значна частина зауважень стосується управління профільним майном: експерти вказують на непрозорий розподіл часу користування спортивними об'єктами, передачу комунальних потужностей в оренду афілійованим структурам за заниженими ставками та відсутність відкритих конкурсів, що обмежує доступ до спортивної інфраструктури та створює умови для нецільового використання ресурсів.

«Завищення кошторисів спортивних споруд або ремонтних робіт та перемога «своїх» підрядників через непрозорі тендерні процедури» (теоретик)

«Оренда спортивних об'єктів на пільгових умовах без конкурсу» (практик)

Окремий блок ризиків пов'язаний із процедурою включення спортсменів до складу збірних команд, участі у міжнародних змаганнях та розподілу квот. За словами експертів, можливими є неофіційні платежі за потрапляння до складу команди або «потрібне» місце в заявці. Також експерти зазначають можливі випадки включення до списків неіснуючих спортсменів .

«Неофіційні платежі за включення спортсменів до складу команд, участь у змаганнях або отримання «потрібного» місця в заявці/розподілі квот» (теоретик)

«Неформальна «купівля місця» у спортивній збірній або на міжнародні змагання для «своїх» спортсменів» (практик)

Експерти також звертають увагу на ризик в процедурі атестації тренерів і суддів, присвоєння спортивних звань та категорій. За відсутності незалежних комісій та чітких критеріїв оцінювання сертифікація може набувати формального характеру або залежати від неофіційної винагороди.

«Хабарництво за атестацію тренерів і суддів, коли сертифікація надається за винагороду без належної перевірки» (теоретик)

«Формальний або упереджений відбір під час атестації тренерів, суддів і формування збірних команд» (практик)

У сфері фінансування спорту ризик виникають під час розподілу бюджетних коштів на тренувальні збори, участь у змаганнях, закупівлю екіпірування. Особливо відзначається проблема непрозорого призначення стипендій та грантів за принципом особистої лояльності, родинних або політичних зв'язків.

«Виділення коштів на тренувальні табори, збори чи програми за списками, що містять неіснуючих спортсменів або заходи, які не проводились» (практик)

«Призначення стипендій, виплат спортсменам чи тренерам за неформальними критеріями через неформальний вплив» (теоретик)

«Використання посад для отримання особистої вигоди, наприклад, при розподілі стипендій» (практик)

Корупційні ризикі можливі у сфері спортивної медицини, зокрема при видачі медичних довідок і допуску до стартів. В окремих випадках може йтися про фальсифікацію висновків або сприяння уникненню санкцій за порушення антидопінгових правил.

«Корупція в атестації тренерів/суддів і спортивній медицині (платні «допуски», фіктивні довідки/медогляди, сприяння уникненню санкцій за порушення антидопінгових правил)» (теоретик)

Експерти вказують і на ризик політичного впливу на діяльність спортивних федерацій та комунальних закладів. Призначення керівників без відкритого конкурсу або за принципом лояльності може створювати передумови для подальших фінансових зловживань.

«Призначення керівників спортивних шкіл чи федерацій без конкурсу або за політичною лояльністю» (практик)

Група сфер: 6. Охорона здоров'я та соціальний захист

Охорона здоров'я

У межах дослідження до сфери охорони здоров'я було віднесено питання надання медичних послуг населенню (зокрема діяльність ВЛК та оцінювання повсякденного функціонування особи), регулювання і контроль у медичній галузі, здійснення публічних закупівель обладнання й лікарських засобів, а також контроль за обігом медичної продукції.

Результати опитування свідчать, що корупційні практики у цій сфері мають значний вплив на пацієнтів і проявляються у формі вимагання неправомірної вигоди за проведення операцій, надання як планових, так і ургентних послуг, а також за оформлення медичної документації. Особливу увагу експерти звернули на критичну проблему «подвійної оплати»: випадки, коли пацієнти змушені сплачувати за послуги або препарати, які вже були профінансовані державою через програму медичних гарантій НСЗУ.

«Вимагання неправомірної вигоди за проведення операцій» (практик)

«Стягнення оплати за медичні послуги, які оплачені НСЗУ. Проведення оплати за платні послуги оформляється як «внесок на благодійний фонд», – так надавачі послуг уникають необхідності звітувати за таку послугу на НСЗУ» (теоретик)

«Створення штучно черг для отримання безоплатно медичної допомоги (особливо стаціонарно), затягування часу і як наслідок отримання неправомірної вигоди з метою надання допомоги» (практик)

Окремий масив коментарів стосувався проходження військово-лікарських комісій (ВЛК), оцінювання повсякденного функціонування особи, присвоєння або підтвердження інвалідності. Експерти підкреслювали поширеність практики надання неправомірної вигоди як за отримання висновку про непридатність, так і за безпідставну відмову або затягування процедури, зверталась увага на проблеми, пов'язані з реорганізацією МСЕК та недостатньою об'єктивністю оцінювання.

«Зловживання у сфері надання інвалідності ВЛК» (практик)

«Продаж е-листків непрацездатності без достатніх медичних підстав. Продаж та/або фальсифікація рішень ЕКОПФО та ВЛК без належних медичних показань» (практик)

«Через реорганізацію МСЕК і пов'язані з цим корупційні скандали, члени комісії не завжди об'єктивно оцінюють повсякденне функціонування особи, навіть при наявності законних підстав для присвоєння групи інвалідності особі» (практик)

Значну кількість зауважень експерти висловили щодо публічних закупівель медичного обладнання та лікарських засобів. Йшлося про завищення вартості обладнання, формування монополій під конкретного постачальника, закупівлю техніки за необґрунтованими вимогами, переоплати з метою отримання «відкатів», придбання товарів не відповідно до реальних потреб закладу.

«Розкрадання бюджетних коштів через штучне завищення спроможності закладами охорони здоров'я надавати лікарські послуги та безпідставне отримання відповідної оплати за договорами з НСЗУ» (практик)

«Закупівлі медичного обладнання за необґрунтованими вимогами, що в результаті використовується не за призначенням або не використовується» (практик)

Також експерти згадували продаж ліків і витратних матеріалів, закуплених за бюджетні кошти, контроль обігу медичної продукції та відсутність належного маркування фармацевтичної продукції, що створює ризики поширення підробок.

«Відсутність маркування штрих-кодом фармацевтичної продукції і, як наслідок, значна кількість підробленої продукції на ринку» (теоретик)

«Виписання лікарями рецептів на ліки зацікавлених фармкомпаній» (практик)

Корупційні ризики також пов'язувалися з відсутністю прозорих конкурсів на посади керівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я. Згадувались випадки працевлаштування за хабар, оформлення родичів на формальні посади, а також вимагання неправомірної вигоди за отримання ліцензії на медичну практику.

«Надання неправомірної вигоди за зайняття посади в медичних закладах» (практик)

«Призначення керівників комунальних підприємств під час воєнного стану без конкурсної процедури» (практик)

«Оформлення родичів на посади, які непотрібні медзакладу» (теоретик)

Окремі експерти звертали увагу на проблеми державної реєстрації лікарських засобів, зокрема допуск на ринок препаратів сумнівної ефективності, а також блокування ринку клінічних досліджень через ризики кримінального переслідування за формальні порушення. Також зазначались надмірні вимоги до аптек, що реалізують нарковмісні препарати, і дисбаланс у правоохоронній практиці.

«Державна реєстрація «фуфломіцинів»: ліків, які де-факто не відповідають вимогам щодо якості, ефективності та безпечності» (теоретик)

«Блокування в Україні ринку клін. досліджень та сфери держреєстрації ліків через ризик кримінального переслідування за незлочинну поведінку (будь-які процедурні порушення без реальної шкоди)» (теоретик)

«Надмірні вимоги до аптек, які реалізують нарковмісні препарати. Кримінальне переслідування наркоманів замість картелів, надмірно низькі пороги кримінальної відповідальності в сфері розповсюдження наркотиків» (теоретик)

Соціальний захист населення

У межах дослідження до сфери **соціального захисту населення** було віднесено надання соціальних послуг та державних допомог різним категоріям громадян (зокрема військовослужбовцям, ветеранам та ВПО), пенсійне та соціальне страхування, а також адміністрування програм підтримки й гуманітарної допомоги.

Результати опитування свідчать, що корупційні практики у цій сфері часто пов'язані з вимаганням неправомірної вигоди за оформлення виплат, призначення пільг або встановлення певних статусів. Особливу увагу експерти приділили випадкам зловживань під час отримання документів про опікунство, що подекуди використовується як інструмент для уникнення мобілізації. Крім того, респонденти вказали на проблему непрозорого обліку бюджетних виплат: відсутність чіткого контролю створює можливості для маніпуляцій, що проявляються як у безпідставному призначенні допомоги «потрібним» особам, так і в необґрунтованих відмовах реальним отримувачам, які перебувають у вразливому стані.

«Хабар за оформлення соціальної допомоги» (практик)

«Вимагання неправомірної вигоди за встановлення статусу мати-одиначки» (практик)

У сфері пенсійного забезпечення згадувалися випадки вибіркового перерахунку та індексації пенсій без належного інформування громадян. За словами експертів, частина пенсіонерів змушена звертатися до суду для реалізації свого права.

«При зверненні пенсіонерів до підрозділів Пенсійного фонду України для перерахунку та індексації нарахувань пенсії, не усім пенсіонерам забезпечується таке право (без звернення до суду)» (практик)

Також зазначалися зловживання при призначенні пенсій по інвалідності окремим категоріям посадовців, а також корупційні ризики, пов'язані з діяльністю військово-лікарських комісій (ВЛК) та встановленням зв'язку захворювання із захистом Батьківщини.

«Призначення пенсій по фіктивній й інвалідності прокурорам та іншим посадовцям» (теоретик)

«ВЛК та встановлення зв'язку із захистом Батьківщини» (практик)

Експерти окремо наголошували на зловживаннях під час нарахування виплат внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та субсидій. Непрозорість критеріїв і відсутність належної цифрової інтеграції баз даних, на їхню думку, створюють можливості для маніпуляцій.

«Зловживання під час нарахуванні виплат ВПО та субсидій» (практик)

«Доступ до різних програм допомоги через хабарі» (практик)

«Розкрадання бюджетних коштів на цифровізацію процесів адміністрування соціальних послуг» (практик)

Також респонденти вказали про ввезення товарів під виглядом гуманітарної допомоги з подальшою реалізацією на ринку, непрозорий розподіл між отримувачами, а також використання допомоги не за цільовим призначенням.

«Завезення товарів під виглядом гуманітарної допомоги та подальша їх реалізація на ринку» (практик)

«Непрозорий розподіл гуманітарної допомоги» (практик)

«Розкрадання гуманітарної допомоги, використання її за нецільовим призначенням» (практик)

У частині надання соціальних послуг експерти зазначали, що обмежена кількість фахівців і місць у закладах соціального захисту створює передумови для хабарів за отримання послуги або пришвидшення перевірок.

«Соціальні послуги надаються обмеженою кількістю фахівців і бажання родичів забезпечити отримання послуг в таких обмежених умовах зумовлює застосування хабарів з метою отримання послуги, а не очікування» (практик)

«Хабар за прискорення проведення перевірок» (практик)

«Хабар за непроведення перевірок» (практик)

Група сфер: 7. Фіскальна політика та управління публічними фінансами

Бюджетні відносини та бюджетний борг

У межах дослідження до сфери **бюджетних відносин та бюджетного боргу** було віднесено питання планування, розподілу та фінансування бюджетних коштів, казначейського обслуговування розпорядників, управління державними запозиченнями й боргом, а також перевірки ефективності використання ресурсів і виконання бюджетних програм.

Експертні оцінки свідчать про наявність суттєвих ризиків маніпулювання бюджетним плануванням, зокрема шляхом штучного завищення потреб розпорядників коштів із метою подальшого «освоєння» або нецільового використання фінансування.

«Маніпулювання бюджетним плануванням шляхом завищення потреб у фінансуванні для подальшого нецільового використання або «освоєння» коштів»

«Формування бюджетів під контролем груп інтересів, з відповідним спрямуванням публічних фінансів не за суспільними пріоритетами» (теоретик)

«Складність і не завжди зрозумілість прийняття рішень» (практик)

Також згадувалася корупція під час ухвалення бюджету на рівні парламенту та центральних органів виконавчої влади.

«Корупція у ВРУ при ухваленні бюджету» (практик)

«Корупція у МФУ при виділенні коштів» (практик)

«Лобіювання «субвенцій на соціально-економічний розвиток»» (практик)

«Незаконне лобіювання статей видатків державного бюджету з зазначенням витрат на ТОТ, де не можливо виконати роботи, відсутні працівники. Чи взагалі вже немає тих населених пунктів» (практик)

Окремо зверталася увага на включення до бюджету проєктів без належного економічного обґрунтування.

«Включення проєктів у бюджет без економічного обґрунтування, з метою вигоди окремих осіб чи компаній»

«Використання бюджетних коштів на проєкти, які завідомо не будуть реалізовані» (практик)

«Ремонт бібліотеки у Бахмуті у 2025 році за 3 млн. грн.» (практик)

Також експерти наголошували на поширеності практик завищення вартості товарів і послуг, написання тендерної документації під конкретних постачальників, а також закупівель без проведення тендерів.

«Завищення вартості товарів та послуг при плануванні бюджетних запитів» (теоретик)

«Зловживання при закупівлях. написання тендерних вимог під конкретного (вужьке коло) постачальників» (практик)

«Відкати при оплаті бюджетними коштами товарів або послуг» (теоретик)

Згадувалися нецільові витрати та ручний перерозподіл коштів протягом бюджетного року.

«Нецільові витрати бюджетних коштів» (теоретик)

«Ручний перерозподіл бюджетних асигнувань під конкретних виконавців або проекти» (теоретик)

«Вибіркове фінансування бюджетних програм з пріоритетом для пов'язаних осіб або політично лояльних розпорядників коштів» (практик)

Експерти вказували на зловживання під час розрахунків за державними замовленнями, зокрема затягування платежів або виплат авансів із метою отримання неправомірної вигоди.

«Штучне затягування платежів за бюджетними зобов'язаннями з метою отримання неправомірної вигоди за прискорення розрахунків» (практик)

«Зловживання під час виплати/не виплати авансів по державним замовленням» (теоретик)

«Махінації з утриманням коштів для виплат видатків у Державній казначейській службі» (практик)

Також згадувалися ризики під час перевірок дотримання бюджетного законодавства.

«Хабарництво під час перевірок дотримання бюджетного законодавства» (теоретик)

«Неефективне витрачання бюджетних коштів, що прикривається корумпованими перевіряючими» (теоретик)

«Вимагання неправомірної вигоди за не застосування штрафних санкцій до підрядників по державним замовленням» (теоретик)

У частині управління бюджетним боргом експерти зазначали ризики прийняття рішень щодо розміщення або реструктуризації боргу в інтересах окремих фінансових установ.

«Прийняття рішень щодо розміщення або реструктуризації бюджетного боргу в інтересах окремих фінансових установ за неправомірну вигоду» (практик)

«Маніпуляції з державними запозиченнями та боргами» (практик)

«Приховування або спотворення інформації про реальний обсяг бюджетного боргу з метою уникнення контролю та відповідальності» (практик)

Крім того, згадувалися нормативні проблеми, що створюють підґрунтя для зловживань.

«Високий рівень зарегульованості на рівні підзаконних актів» (практик)

«Суперечливість нормативно-правових актів» (практик)

«Корупція у СМОКР при розблокуванні накладних» (практик)

Оподаткування

У межах дослідження до сфери **оподаткування** було віднесено питання нарахування та стягнення податків і зборів, адміністрування єдиного внеску, проведення податкових перевірок, процедури відшкодування ПДВ, розгляду звітності платників, а також загального контролю за дотриманням податкового законодавства.

Аналіз відповідей свідчить, що податкові перевірки нерідко сприймаються не як інструмент забезпечення законності, а як засіб тиску на суб'єктів господарювання або спосіб отримання неправомірної вигоди. Експерти вказують на високі ризики, пов'язані з вибіркоvim застосуванням контрольних функцій, детермінованою невизначеністю фінальних рішень та значною складністю оскарження результатів перевірок.

«Податкові перевірки як засіб вимагання неправомірної вигоди» (теоретик)

«Маніпулювання результатами податкових перевірок шляхом невідображення або заниження виявлених порушень» (практик)

«Тиск на підприємців з погрозою штрафів, задля корупційної вигоди під час перевірок» (практик)

Експерти зазначають, що блокування податкових накладних і затримки у відшкодуванні ПДВ є поширеною корупційною практикою, яка дозволяє вимагати «відкати» та створювати штучні перешкоди для легального бізнесу.

«Безпідставне блокування податкових накладних» (практик)

««Відкати» за розблокування податкових накладних, своєчасне відшкодування ПДВ, тощо» (теоретик)

«Маніпуляції з відшкодуванням ПДВ (відсутність автоматизованих виплат, відмова або затягування відшкодування за формальними підставами)» (практик)

Фіскальні органи часто ігнорують діяльність конвертаційних центрів або беруть участь у схемах ухилення від сплати податків, що зменшує надходження до бюджету та підриває довіру до системи.

«Свідоме ігнорування діяльності конвертаційних центрів» (теоретик)

«Конвертаційні центри» (практик)

«Отримання неправомірної вигоди від зацікавлених осіб за усунення штучно створених шляхом «блокування» податкових накладних перешкод законній діяльності суб'єктів господарювання»

Корупційні ризики існують і у внутрішніх процесах податкових органів, включно з призначенням на посади, наданням вибіркового податкового пільг та прискоренням адміністративних процедур за неправомірну винагороду.

«Внутрішня корупція - за «призначення» на потрібну посаду» (теоретик)

«Надання вибіркового податкового пільг на рівні індивідуальних підприємств, зокрема з податку на землю/нерухомість, а також лобювання галузевих пільг» (теоретик)

«Умисне затягування адміністративних процедур (реєстрація, повернення переплат, розгляд скарг) з метою отримання неправомірної вигоди за їх прискорення» (практик)

Митна справа

У межах дослідження до сфери **митної справи** було віднесено питання митного контролю та оформлення товарів, транспортних засобів і осіб, справляння митних платежів, перевірок дотримання правил переміщення через кордон, а також дозвільних процедур та боротьби з порушеннями митних правил.

Експерти звертають увагу на ризики, пов'язані з оформленням товарів. Йдеться про приховування або заниження митної вартості через маніпуляції товарними кодами, зміну задекларованої ваги та внесення неправдивих відомостей до супровідних документів. Окремий блок ризиків стосується навмисного завищення оцінки товарів з метою формування штучно високих митних платежів та подальшого вимагання хабаря в обмін на їх зниження.

«Корупція при імпорті, при проходженні митниці – «підміна товару», «пересорт», «заниження вартості» (теоретик)

«Неправомірна перекваліфікація товарів за УКТ ЗЕД для застосування нижчих ставок мита або уникнення обмежень» (практик)

«Штучне завищення оцінки товарів задля необґрунтовано високих платежів, з метою вимагання хабаря» (теоретик)

Експерти також звертають увагу на пропуск товарів без митного оформлення. Мова йде про ввезення товарів під виглядом гуманітарної допомоги або декларування дорогих товарів як уживаних чи дешевших аналогів. Також респонденти зазначали про проблему отримання неправомірної вигоди за сприяння у вивезенні товарів, обіг яких є обмеженим або забороненим.

«Ввезення товарів без митного оформлення, під виглядом гуманітарної допомоги чи дешевих товарів» (практик)

«Пропуск товарів без митного оформлення, або з завідомо неправильним оформленням (напр. нові брендові речі - під видом уживаних), заниженою митною вартістю, тощо» (практик)

«Отримання неправомірної вигоди за вивезення товарів які не перебувають у вільному обігу» (практик)

Деякі експерти описують практику фіктивного ввезення та вивезення товару з метою повернення нарахунків на ПДВ.

«Фіктивне ввезення товару з-за кордону (по документам заїхало 3 фури товару, а фактично вони пусті)» (практик)

«Нарахування повернення ПДВ на товари, яких не існувало і фізично не були експортовані з України» (практик)

«Фіктивне підтвердження вивезення товарів (експорту)» (практик)

Окремою проблемою є затягування або прискорення форм контролю на митниці. Експерти розповідають про практики вибіркового застосування контролю, навмисне створення перешкод для своєчасного митного оформлення, зокрема направлення товару на лабораторне дослідження.

«Штучне направлення товару на лабораторне дослідження, відмова від такого рішення за хабар» (теоретик)

«Вимагання неправомірної вигоди за пришвидшення митного оформлення або проходження контролю поза чергою» (практик)

Частина відповідей експертів описує практики формального проведення митного контролю без фіксації очевидних невідповідностей та непритягнення до відповідальності за наявності підстав для цього.

«Безпідставне непризначення або формальне проведення митного огляду в обмін на неправомірну вигоду» (практик)

«Проведеними НАЗК повними перевірками декларацій встановлено приховані активи, ознаки недостовірного декларування чи необґрунтованих активів у 41% перевірених декларацій митників» (практик)

Частина експертів також наголошує на намаганні впливати на кадрову політику Державної митної служби, зокрема, на випадках призначення керівників митниць.

«Внутрішня корупція - за «призначення» на потрібну посаду» (теоретик)

«Сприяння посадовими особами контрабанді» (теоретик)

Державний фінансовий контроль.

У межах дослідження до сфери державного фінансового контролю було віднесено питання проведення аудитів, ревізій та перевірок використання бюджетних коштів, державного і комунального майна, контролю за ефективністю бюджетних програм і закупівель, а також діяльності із виявлення та усунення фінансових порушень.

Серед корупційних проблем, пов'язаних із цією сферою, велика частина відповідей експертів зазначала викривлення результатів аудиту, зокрема шляхом невідображення або заниження в акті ревізії виявлених порушень, а також неприйняття заходів реагування за результатами контролю.

«Аналогічно як з податковою. Кеш ревізору за невідображення в акті ревізії виявлених порушень» (практик)

«Викривлення результатів аудиту та приховання виявлених порушень з метою отримання неправомірної вигоди» (практик)

«Неприйняття заходів реагування за результатами контролю (непередання матеріалів до правоохоронних органів, невжиття санкцій) з корисливих мотивів» (практик)

Частина експертів вказують на використання перевірок як інструменту тиску. Відповіді стосуються затягування або прискорення термінів аудиту, практики попереджень про перевірюваних осіб про майбутні перевірки. Окремо деякі відповіді стосуються недотримання норм закону щодо граничних сум.

«Вибіркове призначення контрольних заходів, коли перевірки використовуються як інструмент тиску або захисту окремих суб'єктів» (теоретик)

Експерти також звертають увагу на вибірковість при здійсненні фінансового моніторингу первинними суб'єктами – банками, нотаріусами, адвокатами. Зокрема, йдеться про недотримання встановлених законом порогових сум як підстави для обов'язкового моніторингу.

«Вибіркова перевірка первинними суб'єктами фінмоніторингу: банками, нотаріусами, адвокатами; замість дотримання норм ЗУ щодо граничних сум» (практик)

Експерти звертають увагу на ризики, пов'язані з проведенням закупівель за бюджетні кошти. Йдеться про завищення цін на товари та послуги, здійснення фіктивних закупівель, а також практику неофіційних винагород на користь осіб, причетних до прийняття відповідних рішень.

«Відкати під час закупівлі товарів та послуг за бюджетні кошти» (практик)

Експерти звертають увагу на надмірну законодавчу зарегульованість як самостійний корупційний ризик.

«Значна законодавча зарегульованість» (практик)

Окремо респонденти наголошують на ризиках корупційної змови при оцінці збитків. Йдеться про ситуації, коли розмір встановлених збитків є предметом неформальних переговорів між контролером та об'єктом перевірки.

«Корупційна змова при оцінці збитків» (практик)

Експерти також вказують на ризики конфлікту інтересів у діяльності аудиторів і контролерів. Окремо респонденти звертають увагу на конфлікт інтересів у ситуації, коли контролер консультує об'єкт перевірки у власних інтересах.

«Конфлікт інтересів при наданні рекомендацій» (практик)

Група сфер: 8. Контроль і регулювання у фінансовій сфері

Фінанси та забезпечення стабільності грошової одиниці України

У межах дослідження до сфери фінансів та забезпечення стабільності грошової одиниці України було віднесено питання регулювання фінансової, валютної та грошово-кредитної політики, управління державними фінансами й боргом, а також контролю фінансових ринків і діяльності банківських установ.

Серед ключових корупційних проблем у цій сфері експерти насамперед виокремили процедури рефінансування комерційних банків. За їхніми даними, корупційні домовленості можуть виникати через сприйняття в отриманні рефінансування.

«Сприяння у отриманні рефінансування» (практик)

Частина корупційних практик стосується надання нерівного доступу до регуляторних рішень. Це спричиняє лобіювання інтересів окремих банків, зокрема отримання корупційних вигод при

отриманні банківських ліцензій. Окрім того, частина корупційних практик здійснюється при виведенні банків з ринку.

«Хабарі за банківські ліцензії» (практик)

«Лобювання інтересів окремих банків» (практик)

«Корупційні домовленості при виведенні банків з ринку» (практик)

Експерти згадують нерівний доступ до інформації щодо рішень державного регулятора. Це призводить до торгівлі інсайдерською інформацією, а також до маніпуляцій з валютним курсом.

«Маніпуляції з валютним курсом» (практик)

«Торгівля інсайдерською інформацією щодо рішень державного регулятора» (теоретик)

За словами експертів, однією з корупційних практик є вибіркове ставлення до порушень. Респонденти фіксують вибірковість нагляду з боку регулятора, у тому числі вибіркове ставлення до порушень фінансового законодавства.

«Вибіркове ставлення до порушень фінансового законодавства окремими учасниками ринку» (теоретик)

«Лояльність при здійсненні банківського нагляду» (практик)

«Вибірковий нагляд з боку регулятора» (практик)

Окремо експерти згадують практики маніпуляцій з активами через Фонд гарантування вкладів, а також розкрадання коштів НБУ.

«Маніпуляції з активами через Фонд гарантування вкладів» (практик)

Цінні папери та фондовий ринок

У межах дослідження до сфери цінних паперів та фондового ринку було віднесено питання регулювання, ліцензування та нагляду за діяльністю учасників ринку, емісії та обігу цінних паперів, а також контролю достовірності звітності (розкриття інформації) та нагляду за дотриманням профільного законодавства.

Експерти називають ризики, які пов'язані з регулюванням діяльності учасників ринку цінних паперів. Респонденти фіксують вибірковий підхід до ліцензування, застосування санкцій тощо, що створює нерівні умови для учасників ринку та відкриває простір для корупційних практик.

«Вибіркове регулювання та нагляд з боку контролюючих органів» (практик)

«Вибірковий підхід до ліцензування та санкцій» (практик)

Окремий блок відповідей стосується корупційних ризиків при перевірках звітності учасників ринку. Експерти вказують на можливість уникнення відповідальності під час перевірки пруденційних показників депозитарних установ. Також респонденти звертають увагу на непрозорість розкриття інформації як самостійний корупційний ризик.

«Можливість уникнути відповідальності під час перевірки, подання звітності депозитарних установ в частині щодо пруденційних показників» (теоретик)

«Корупція при перевірках звітності та розкритті інформації» (практик)

Значна частина відповідей експертів стосується зловживань інсайдерською інформацією – використання непублічних даних про ситуацію на біржі для здійснення спекулятивних операцій з цінними паперами, зокрема державними облігаціями. Така практика забезпечує окремим учасникам переваги за рахунок інших інвесторів.

«Корупція в сфері отримання інформації про ситуації на біржі» (практик)

«Торгівля (купівля-продаж) інсайдерською інформацією суб'єктів господарювання для здійснення спекулятивних операцій з цінними паперами» (теоретик)

Експерти також вказують на ризики маніпулювання цінами на фондовому ринку. Йдеться про штучне завищення або заниження вартості цінних паперів з метою отримання неправомірної вигоди. Подібні практики підривають довіру до ринку та створюють умови для систематичного перерозподілу активів на користь обізнаних гравців.

«Корупція при маніпулюванні цінами та цінними паперами» (практик)

«Маніпулювання ринком (штучне завищення або заниження вартості цінних паперів)» (практик)

Окремо респонденти звертають увагу на практику укладення фіктивних або пов'язаних угод з цінними паперами. Такі угоди можуть використовуватися для штучного формування ринкових показників, виведення активів або легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом.

Експерти вказують на ризики нелегітимної емісії як інструменту корпоративного рейдерства. Йдеться про розмиття часток приватних товариств шляхом проведення емісії з порушенням встановлених вимог, що фактично позбавляє існуючих акціонерів їхніх прав без належної правової підстави.

Експерти також звертають увагу на надмірну законодавчу зарегульованість як самостійний корупційний ризик у сфері цінних паперів. Складність і суперечливість нормативної бази створює простір для довільного тлумачення вимог регулятором, що своєю чергою відкриває можливості для неформальних домовленостей.

Державне регулювання азартних ігор і лотерей

У межах дослідження до сфери державного регулювання азартних ігор та лотерей було віднесено ліцензування операторів, здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства, перевірку фінансових операцій суб'єктів, а також заходи щодо запобігання нелегальній діяльності.

Експерти передусім звертають увагу на ризики, пов'язані з ліцензуванням операторів азартних ігор та лотерей. Йдеться про непрозорі процедури видачі ліцензій, штучне ускладнення умов їх отримання, а також вимагання неправомірної вигоди за видачу, продовження або збереження дозвільних документів.

«Непрозоре ліцензування операторів азартних ігор та лотерей» (практик)

«Отримання неправомірної вигоди за видачу, продовження або збереження ліцензій» (практик)

Значна частина відповідей експертів стосується практики вибіркового нагляду та неофіційного покривання нелегальних гральних закладів. Йдеться про ситуації, коли контролюючі органи свідомо ігнорують діяльність окремих нелегальних операторів в обмін на неправомірну вигоду. Вибіркове застосування санкцій фактично перетворює державний нагляд на інструмент захисту «своїх» гравців ринку та витіснення конкурентів.

«Вибірковий нагляд та «кришування» нелегальних залів» (практик)

«Хабарництво при покриванні діяльності азартних установ» (практик)

Окремо експерти звертають увагу на ризики підкупу працівників правоохоронних органів, відповідальних за заходи щодо запобігання нелегальній діяльності у сфері азартних ігор. Така практика унеможливорює реальне припинення діяльності нелегальних операторів навіть за наявності формальних підстав для втручання.

«Ризики підкупу працівників правоохоронних органів» (практик)

Експерти також вказують на системну формальність державного нагляду і контролю за дотриманням вимог законодавства. Йдеться про непрозорі механізми контролю, які унеможливають незалежну оцінку його результатів. Формальне проведення перевірок без реальної фіксації порушень створює умови для безкарності операторів та підтримує корупційні домовленості.

«Формальний контроль за діяльністю» (теоретик)

«Непрозорий механізм контролю» (теоретик)

Експерти окремо звертають увагу на корупційні ризики при встановленні податкових умов для операторів ринку азартних ігор. Непрозорість формування податкових вимог створює простір для неформальних домовленостей щодо індивідуальних умов оподаткування окремих гравців ринку.

«Корупція при встановленні податкових умов» (практик)

Група сфер: 9. Економіка та господарська діяльність

Економіка і торгівля

У межах дослідження до сфери **економіки та торгівлі** було віднесено державне регулювання економічної, торговельної та промислової політики, зовнішньоекономічну діяльність, підтримку інвестицій, а також регулювання індустріальних парків, ціноутворення та захист прав споживачів.

За оцінкою експертів, ключовою передумовою виникнення корупційних практик у цій сфері є системне зловживання дискреційними повноваженнями з боку посадових осіб контролюючих органів. Серед домінуючих корупційних практик у сфері економіки, експерти виокремили безпідставні, вибіркові перевірки бізнесу контролюючими органами з метою отримання неправомірної вигоди за складання «сприятливого» висновку, а також перевірки «на замовлення» від ринкових конкурентів.

«Вибіркові перевірки та ринковий нагляд – інспекції як інструмент тиску, коли штрафи/приписи «узгоджуються» в обмін на винагороду або лояльність» (теоретик)

«Проведення «замовних» перевірок суб'єктів господарювання з метою усунення їх з первинного ринку» (теоретик)

Також широко розповсюджені корупційні практики незаконного розблокування податкових накладних та/або виключення з реєстру ризикових платників податків.

Експерти вказують й на інші важливі порушення, зокрема, неофіційні платежі за отримання, подовження або прискорення дозвільних документів. Неодноразово згадувалась проблема «штучного затягування» дозвільних процедур з метою створення тиску задля корупційної вигоди. Зокрема, респонденти підкреслюють, що чинні дозвільні процедури характеризуються недостатньою ефективністю, а окремі види документів, на їхню думку, є надлишковими та потребують скасування.

«Неофіційні платежі за отримання, продовження або прискорення дозвільних документів (ліцензій, дозволів, погоджень) чи «позитивного» рішення за формальних підстав для відмови» (теоретик)

«Штучне затягування дозвільних процедур з метою створення тиску задля корупційної пропозиції» (теоретик)

Ще однією важливою проблемою є корупція при контролі зовнішньоекономічних операцій та експортному контролі. Експерти зазначають, що у сфері експортного контролю відстежується надмірна зарегульованість процедур, що ускладнює проходження формальних етапів та створює підґрунтя для зловживань. Складність і тривалість процесів отримання дозволів та висновків, за їхніми словами, формують умови, за яких виникають незаконні практики «вирішення» питань. Окремо вони наголошують на відсутності ефективного механізму відстеження товарів, що знижує прозорість руху продукції та ускладнює забезпечення належного нагляду. Корупційні прояви також, за оцінками експертів, пов'язані з регулюванням зовнішньоекономічних операцій – зокрема у питаннях класифікації товарів і застосування встановлених обмежень.

«Корупція у контролі зовнішньоекономічних операцій та експортного контролю – «вирішення» питань щодо дозволів/висновків, класифікації товарів і застосування обмежень» (теоретик)

«Експортний контроль - зарегульованість процедур, що призводить до зловживань, відсутність ефективного механізму прослідковуваності товару» (теоретик)

Експерти відзначають проблему вибіркового застосування регуляторних вимог і санкцій, що проявляється у нерівномірному підході до різних суб'єктів господарювання. За їхніми оцінками, окремі підприємці можуть отримувати переваги з боку представників державних органів, тоді як до інших застосовуються більш жорсткі вимоги або штрафні заходи. Також експерти звертають увагу на прояви так званого «регуляторного лобіювання», пов'язаного з конфліктом інтересів, коли нормативні вимоги або винятки формуються з урахуванням інтересів конкретних учасників ринку. У результаті це перешкоджає чесній, прозорій конкуренції та викривлює рівні умови ведення підприємницької діяльності.

«Надання переваг з боку представників держави певним підприємцям» (теоретик)

«Регуляторне лобіювання» через конфлікт інтересів – встановлення вимог або винятків під конкретних гравців ринку, створення штучних бар'єрів для конкурентів» (теоретик)

Окремо експерти звертають увагу на проблему безпідставних відмов під час розгляду документів про реєстрацію емісій та ухвалення відповідних рішень у цій сфері. Така практика, на думку експертів, створює додаткові можливості для неформальних домовленостей і посилює корупційні ризики у регуляторних процедурах.

«Під час розгляду документів про реєстрацію емісій та прийняття відповідних рішень у цій сфері, можлива безпідставна відмова в реєстрації» (практик)

Інші порушення, на які вказували експерти, стосувались правових аспектів, а саме – недотримання положень Законів «Про адміністративну процедуру», відсутність можливості реального оскарження рішень в адміністративному порядку та фальсифікація результатів експертиз, актів перевірок і протоколів випробувань продукції.

Управління об'єктами державної власності

У межах дослідження до сфери управління об'єктами державної власності було віднесено питання управління державними підприємствами та корпоративними правами, оренди й приватизації майна, погодження фінансових планів, а також обліку і розпорядження державною нерухомістю.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти передусім акцентували увагу на ризиках, пов'язаних із відчуженням та орендою державної нерухомості. Йдеться про заниження оціночної вартості майна перед приватизаційними аукціонами, які проводяться під задалегідь визначеного покупця, а також про передачу об'єктів в оренду «своїм» структурам за необґрунтованими цінами без реальної конкуренції. Окремо респонденти вказують на практику штучного доведення державних підприємств до банкрутства з метою подальшої приватизації за заниженою вартістю.

«Непрозора оренда державного майна – заниження орендної плати, передача «своїм» без конкуренції або через формальні конкурси» (теоретик)

«Приватизація об'єктів державної власності за заниженою вартістю, в т.ч. пов'язане із штучним доведенням до банкрутства» (практик)

Значна частина відповідей експертів стосується зловживань при закупівлях та укладанні контрактів державними підприємствами. Йдеться про завищення цін через тендерні схеми та узгоджені дії з постачальниками, а також про продаж продукції держпідприємств за формально заниженою вартістю із подальшим отриманням відкату керівництвом. Респонденти також вказують на надання необґрунтованих переваг окремим учасникам при здійсненні закупівель.

«Завищення цін у закупівлях для потреб держпідприємства через тендерні схеми та узгоджені дії з постачальниками» (теоретик)

«Продаж продукції держпідприємств за формально заниженою вартістю із подальшим одержанням «відкату» керівництвом ДП» (теоретик)

«Надання переваг при здійсненні закупівель та укладанні контрактів» (практик)

Експерти окремо звертають увагу на схеми виведення активів і коштів державних підприємств. Йдеться про використання контрольованих підрядників і посередників із завищеними цінами та фіктивними послугами, запровадження схем продажу продукції через фірми-посередники, бенефіціарами яких є особи, наближені до керівництва, а також виведення коштів через фіктивні контракти.

«Виведення активів і коштів держпідприємств через контрольованих підрядників/посередників (завищені ціни, фіктивні послуги, відкат за договори)» (теоретик)

Респонденти вказують на системні зловживання в управлінні державними підприємствами. Йдеться про створення неформальних центрів прийняття рішень та бек-офісів, через які здійснюється систематичне отримання частини прибутку від діяльності підприємства. Окремо експерти звертають увагу на практику тиску на контрагентів державного підприємства з метою отримання неправомірної вигоди за допуск до контрактів або збереження співпраці.

«Створення «бек-офісів» з управління кожним держпідприємством та систематичне отримання частини прибутку від здійснення його діяльності» (теоретик)

«Тиск на контрагентів державного підприємства з метою отримання неправомірної вигоди за допуск до контрактів або збереження співпраці» (теоретик)

Експерти звертають увагу на корупційні ризики у кадровій політиці державних підприємств. Йдеться про непотизм при прийнятті кадрових рішень на різних рівнях управління – від призначення топ-менеджменту через формальні конкурси до рядових посад у структурі підприємства. Непрозорість конкурсних процедур фактично унеможлиблює відбір за професійними критеріями.

«Непотизм та кумівство при прийнятті кадрових рішень на всіх рівнях у сфері управління держпідприємствами: від обрання топ-менеджерського складу на «конкурсах» до призначення на рядові посади» (теоретик)

Окремий блок відповідей стосується зловживань при обліку та розпорядженні державним майном. Йдеться про неповний або викривлений облік державної нерухомості, приховування об'єктів, подвійний облік та незаконну зміну статусу майна для подальшої передачі чи забудови. Респонденти також вказують на фіктивні договори оренди та суборенди як інструмент прихованого використання державного майна в приватних інтересах.

«Маніпуляції обліком і розпорядженням державною нерухомістю (приховування об'єктів, подвійний облік, незаконна зміна статусу/цільового використання для подальшої передачі чи забудови)» (теоретик)

«Неповний або викривлений облік державної нерухомості та іншого майна» (теоретик)

Експерти також вказують на використання адміністративних процедур як інструменту тиску. Йдеться про штучне затягування бюрократичних процедур та прийняття рішень з метою отримання неправомірної вигоди, вимагання завищеного пакету документів, а також створення штучних перепон суб'єктам, які залежать від діяльності державного підприємства.

«Затягування бюрократичних процедур ДП задля отримання неправомірної вигоди» (теоретик)

«Вимагання завищеного пакету документів» (практик)

Респонденти звертають увагу на корупційні ризики у процедурах контролю та погодження управлінських рішень. Йдеться про ручне погодження фінансових планів, інвестиційних програм і рішень щодо продажу майна в обмін на неофіційну винагороду або лояльність, а також про неприйняття рішень колегіальним органом як інструмент блокування небажаних процесів.

««Ручне» погодження фінансових планів і ключових управлінських рішень (інвестпрограми, закупівлі, продаж майна) в обмін на неофіційну винагороду або лояльність» (теоретик)

Державне регулювання та контроль у сфері економіки

До сфери *державного регулювання та контролю в економіці* було віднесено питання регуляторної політики, дозвільних процедур, нагляду за господарською діяльністю, державного ринкового нагляду за продукцією, а також контролю зовнішньоекономічних операцій та експортного контролю.

Експерти звертають увагу на ризики, пов'язані з дозвільними процедурами та зловживанням *дискреційними повноваженнями*. Йдеться про неофіційні платежі за отримання, продовження або прискорення дозвільних документів, а також про надання дозволів і погоджень з порушенням встановлених вимог. Окремо респонденти наголошують на практиці штучного створення адміністративних бар'єрів як інструменту генерування корупційного попиту.

«Неофіційні платежі за отримання, продовження або прискорення дозвільних документів (ліцензій, дозволів, погоджень) чи «позитивного» рішення за формальних підстав для відмови» (теоретик)

«Зловживання дискреційними повноваженнями службовими особами контролюючих органів з метою спонукання до надання їм неправомірної вигоди» (теоретик)

Значна частина відповідей експертів стосується використання *контрольних перевірок як інструменту тиску* на бізнес. Йдеться про безпідставні та «замовні» перевірки, штучне затягування дозвільних процедур, а також вимагання неправомірної вигоди в обмін на складання сприятливого висновку або зниження штрафів і санкцій.

«Використання перевірок як інструменту тиску на бізнес з метою отримання неправомірної вигоди» (теоретик)

«Проведення «замовних» перевірок суб'єктів господарювання з метою усунення їх з певного ринку» (теоретик)

Експерти звертають увагу на системну *вибірковість при здійсненні контрольних заходів*. Йдеться про нерівномірне застосування вимог і санкцій, ігнорування реальних невідповідностей продукції встановленим стандартам, а також надання необґрунтованих переваг окремим підприємцям. Окремо респонденти вказують на фальсифікацію результатів експертиз і актів перевірок як крайній прояв упередженості контролю.

«Фальсифікація результатів експертиз, актів перевірок і протоколів випробувань» (теоретик)

«Зосередження зусиль на дрібних порушеннях» (практик)

Експерти окремо звертають увагу на ризики *регуляторного лобіювання* через конфлікт інтересів. Йдеться про ситуації, коли регуляторні вимоги або винятки з них формуються не в публічних інтересах, а під конкретних учасників ринку, що фактично унеможлиблює діяльність небажаних суб'єктів.

««Регуляторне лобіювання» через конфлікт інтересів – встановлення вимог або винятків під конкретних гравців ринку, створення штучних бар'єрів для конкурентів» (теоретик)

Експерти вказують на системні *порушення адміністративних процедур* як самостійний корупційний ризик. Недотримання положень Закону «Про адміністративну процедуру» в поєднанні з відсутністю реального механізму оскарження рішень в адміністративному порядку створює умови для безкарності контролюючих органів.

«Недотримання положень Закону «Про адміністративну процедуру»» (теоретик)

«Відсутність можливості реального оскарження рішення в адміністративному порядку» (практик)

Окремий блок відповідей експертів стосується *галузево специфічних корупційних механізмів*. У сфері *експортного контролю* йдеться про зарегульованість процедур, що створює простір для зловживань, а також про неофіційні платежі за отримання експортних документів і сертифікатів. У *податковій сфері* респонденти вказують на вимагання неправомірної вигоди за

розблокування податкових накладних і непрозорість зміни податкових підходів. Окремо згадується практика безпідставних відмов у реєстрації емісій.

«Вимагання неправомірної вигоди за розблокування податкових накладних та/або виключення з реєстру ризикових платників» (теоретик)

«Під час розгляду документів про реєстрацію емісій та прийняття відповідних рішень у цій сфері, можлива безпідставна відмова в реєстрації» (практик)

Захист економічної конкуренції

У межах дослідження до сфери **захисту економічної конкуренції** було віднесено питання розгляду заяв і розслідування порушень конкурентного законодавства, збору інформації від суб'єктів ринку та органів влади, контролю за узгодженими діями та концентраціями, а також дослідження ринків і визначення домінуючого становища.

Найчастіше експерти згадували проблеми неефективності діяльності АМКУ, у т.ч. випадку захисту монополії з боку установи. Неправомірна вигода може бути отримана в ході розгляду скарг на порушення законодавства, випадків затягування або закриття справ, прийняття упереджених рішень на користь окремих компаній.

«АМКУ виконує роль «захисника» монополій. Конкретно - захист монопольного становища Укрзалізниці» (теоретик)

«Одержання неправомірної вигоди членами АМКУ від сторін в процедурах розгляду скарги на порушення антимонопольного законодавства» (практик)

Експерти згадують деякі маніпуляції під час розслідувань, зокрема неофіційний вплив на відкриття чи закриття розслідувань, розгляд заяв і розслідування конкурентного законодавства, домовленості щодо висновків та розмірів санкції.

«Неофіційний вплив на відкриття або закриття розслідувань (не реєструвати заяву, «зняти питання», або навпаки запустити справу як інструмент тиску)» (теоретик)

««Торг» розміром санкцій – заниження штрафів, заміна реальних санкцій на формальні зобов'язання або затягування виконання рішень» (теоретик)

Окремо експерти наголошували на корупції, що виникала при погодженні концентрацій, у т.ч. видача дозволів незважаючи на ризики для конкуренції та створення перешкод конкурентам.

«Корупція у погодженні концентрацій та узгоджених дій (видача дозволів попри ризики для конкуренції або створення штучних перешкод конкурентам)» (теоретик)

«Отримання неправомірної вигоди за погодження концентрацій» (теоретик)

Окремим напрямом є проблема виникнення практик дій регулятора в інтересах підконтрольних суб'єктів, зокрема лобювання інтересів окремих учасників ринку з боку посадових осіб. Респонденти розповідають про розкриття інсайдерської інформації про хід розслідування, надання неофіційних порад щодо стратегій захисту, а також вибіркового запит документів, що сигналізує про напрям і межі перевірок.

«Зловживання процесом збору інформації та доступом до матеріалів справи (витік конфіденційних даних, "підказки" щодо стратегії захисту, вибіркового запиту документів)» (теоретик)

«Розголошення службової інформації учасникам ринку» (практик)

Деякі експерти фіксували використання перевірок як спосіб тиску на конкурентів через контролюючі органи.

Публічні закупівлі

У межах дослідження до сфери **публічних закупівель** було віднесено планування та проведення процедур замовниками, закупівлю робіт, товарів і послуг, моніторинг і перевірки

торгів, а також функціонування системи публічних закупівель і розгляд скарг АМКУ щодо порушень.

Експерти передусім звертають увагу на ризики, пов'язані з підготовкою тендерної документації. Йдеться про формування технічних і кваліфікаційних вимог під конкретного постачальника з метою обмеження конкуренції, встановлення дискримінаційних умов участі, а також змову замовника і постачальника ще до моменту оголошення торгів. Результатом є фіктивна конкуренція, коли переможець визначається заздалегідь, а інші учасники відсікаються формальними підставами.

«Заточування» тендерної документації під конкретного постачальника (дискримінаційні вимоги, унікальні характеристики, надмірні кваліфікаційні критерії)» (теоретик)

«Узгоджені дії під час процедур закупівель (наперед визначені переможці, тендерна документація готується під конкретних учасників)» (практик)

Значна частина відповідей експертів стосується практик обходу конкурентних процедур закупівель. Йдеться про дроблення предмета закупівлі на дрібні суми для уникнення обов'язкових процедур, неправомірне застосування переговорного способу або прямих договорів, а також маніпуляції з очікуваною вартістю на етапі планування. Окремо респонденти вказують на проведення допорогових закупівель поза системою ProZorro.

«Обхід конкурентних процедур – дроблення предмета закупівлі, неправомірне застосування переговорної/прямих договорів або зловживання винятками «терміновості»» (теоретик)

«Поділ закупівель на дрібні суми для обходу конкурентних процедур» (практик)

Експерти також звертають увагу на корупційні домовленості між учасниками тендерів та замовниками. Йдеться про змову учасників і фіктивну конкуренцію через підставні пропозиції, ротацію переможців та узгодження цін за мовчазної згоди замовника, а також вимагання відкату від переможців тендерів як умову підписання договору.

«Змова учасників і фіктивна конкуренція (підставні пропозиції, ротація переможців, узгодження цін) за мовчазної згоди замовника» (теоретик)

«Створення умов для перемоги у тендері заздалегідь обраного суб'єкта господарювання за «відкат»» (теоретик)

Окремий блок відповідей стосується зловживань при розгляді тендерних пропозицій. Йдеться про безпідставне відхилення пропозицій конкурентів та вибірковий допуск учасників на користь заздалегідь визначеного переможця, а також суб'єктивну оцінку пропозицій із використанням формальних підстав для усунення небажаних учасників.

«Замовники неправомірно відхиляють учасників задля підписання договорів з фаворитом» (теоретик)

«Суб'єктивна або упереджена оцінка тендерних пропозицій та відхилення учасників за формальними підставами» (теоретик)

Експерти звертають увагу на корупційні ризики на етапі виконання договору. Йдеться про завищення обсягів і вартості через додаткові угоди, оплату фактично не виконаних робіт або поставок неналежної якості за винагороду відповідальним особам, а також підписання актів виконаних робіт без їх фактичного проведення.

«Корупція на етапі виконання договору – завищення обсягів/вартості через додаткові угоди, оплата неякісних або фактично не виконаних робіт/поставок» (теоретик)

«Хабар за підписання актів виконаних робіт без їх проведення» (практик)

Респонденти вказують на корупційні ризики у сфері контролю за публічними закупівлями. Йдеться про неофіційний вплив на моніторинг і перевірки, вибіркові висновки контролюючих органів та затягування або формування потрібних рішень в АМКУ. Окремо експерти звертають

увагу на зловживання повноваженнями Комісії АМКУ з розгляду скарг, а також на тиск правоохоронних органів на переможців тендерів через відкриття кримінальних проваджень з метою отримання частини доходу.

«Неофіційний вплив на моніторинг, перевірки та розгляд скарг (вибіркові висновки, «зняття» порушень, затягування або потрібні рішення в АМКУ)» (теоретик)

«Ініціювання правоохоронними органами тиску на переможців тендерів через відкриття кримінальних проваджень за ст. 191 КК України з метою одержання частини отриманого доходу» (теоретик)

Ліцензування господарської діяльності

У межах дослідження до сфери **ліцензування господарської діяльності** було віднесено питання видачі та переоформлення ліцензій, проведення перевірок дотримання ліцензійних умов, розгляду скарг ліцензіатів, а також нагляду за рішеннями профільних органів і ведення відповідних реєстрів.

Експерти передусім звертають увагу на корупційні ризики при отриманні та переоформленні ліцензій. Йдеться про неофіційні платежі за видачу або прискорення оформлення ліцензій, у тому числі попри формальні підстави для відмови, а також про навмисне ускладнення процедур через дискреційні повноваження з метою спонукання заявників до надання неправомірної вигоди. Респонденти вказують на практику створення штучних перешкод у прийомі документів або висування вимог щодо додаткових довідок для стимулювання звернення до посередників.

«Неофіційні платежі за видачу/переоформлення ліцензії або «прискорення» внесення до реєстрів (у т.ч. попри формальні підстави для відмови)» (теоретик)

«Умови ліцензій виписані так, що без хабарів їх отримати неможливо» (теоретик)

Значна частина відповідей експертів стосується штучного затягування процедур ліцензування як інструменту корупційного тиску. Йдеться про затягування розгляду заяв і документів, ускладнення процедури переоформлення з метою формування умов для корупційної пропозиції, а також про затримки з розглядом скарг заявників.

«Створення штучних перешкод у прийомі документів або «вимоги» додаткових довідок, щоб стимулювати заявника звертатися до посередників чи платити за «вирішення»» (теоретик)

Експерти звертають увагу на зловживання при проведенні перевірок дотримання ліцензійних умов. Йдеться про використання позапланових перевірок як інструменту тиску на ліцензіата, перебільшення виявлених порушень, а також про неофіційні домовленості щодо результатів перевірок – незафіксування порушень або пом'якшення акту за винагороду.

«Зловживання погодженням позапланових перевірок і самими перевітками ліцензійних умов (тиск на ліцензіата з метою отримання вигоди)» (теоретик)

««Домовленості» щодо результатів перевірок — не фіксувати порушення, пом'якшити акт або не ініціювати зупинення/анулювання ліцензії за винагороду» (теоретик)

Окремий блок відповідей стосується корупційних ризиків при відмові у видачі або позбавленні ліцензій. Йдеться про безпідставні відмови у ліцензуванні, вибіркочну видачу ліцензій залежно від неформальних домовленостей, а також про повторне прийняття аналогічного рішення після його скасування в адміністративному чи судовому порядку.

«Безпідставне позбавлення чи непродовження дії ліцензії» (практик)

«Повторне прийняття подібного рішення після його скасування в адміністративному чи судовому порядку» (практик)

Експерти звертають увагу на корупційні ризики при розгляді скарг та нагляді за рішеннями органів ліцензування. Йдеться про вибіркочний розгляд скарг, затягування строків та прийняття

заздалегідь визначених висновків. Окремо експерти вказують на формальний характер розгляду скарг, коли єдиним реальним способом захисту залишається звернення до суду з додатковими витратами часу і коштів.

«Маніпуляції розглядом скарг і наглядом за рішеннями органів ліцензування (вибіркове реагування, затягування строків, прийняття потрібних висновків)» (теоретик)

«Розгляд скарг відбувається за формальним принципом — і у разі розгляду скарги по суті єдиним виходом є звернення до суду, додаткові витрати часу і грошей» (теоретик)

Група сфер: 10. Інфраструктура, транспорт, енергетика та відновлення

Будівництво та інфраструктура

У межах дослідження до сфери **будівництва та інфраструктури** було віднесено видачу дозволів на будівництво та введення об'єктів в експлуатацію, погодження містобудівної і проєктної документації, проведення експертизи проєктів, а також контроль за дотриманням будівельних норм та реалізацію проєктів із реконструкції інфраструктури.

При визначенні основних корупційних практик у містобудуванні та архітектурно-будівельному контролі експерти акцентували увагу на тотальній «культурі» хабарництва при отриманні дозвільної документації. Найбільш ризикованими етапами визначено видачу містобудівних умов та обмежень (МУО), надання дозволів на початок робіт та введення об'єктів в експлуатацію. Респонденти вказують на маніпуляції з документацією, коли дозволи видаються всупереч Генпланам або Детальним планам територій (ДПТ) за неправомірну вигоду.

«Умисне заниження класу наслідків (відповідальності) об'єкта (наприклад, з СС3 на СС2) для спрощення процедури експертизи та уникнення більш суворого державного нагляду» (практик)

«Прийняття об'єкта з грубими порушеннями за неправомірну винагороду» (практик)

«Продаж погоджень відхилень від ДБН. Непрозорість погодження відхилень, відсутність оприлюднення матеріалів та відкритого поіменного голосування. Сам факт існування погодження відхилень від ДБН» (теоретик)

У сфері бюджетного будівництва та державних закупівель інфраструктурних об'єктів експерти звернули увагу на масштабні зловживання з фінансами. Основними практиками названо штучне завищення вартості матеріалів та робіт у кошторисах, а також маніпуляції з актами виконаних робіт. Окремо було підкреслено проблему «лобіювання» конкретних підрядників через дискримінаційні умови тендерів.

«Маніпуляції на етапі планування: штучне включення об'єктів до програм розвитку без реальної потреби. Завищення початкової кошторисної вартості проєктів; лобіювання проєктів під конкретного забудовника або підрядника» (практик)

«Використання фіктивних актів виконаних робіт у державному інфраструктурному будівництві, що дозволяє списувати бюджетні кошти за матеріали або роботи, які фактично не були використані чи виконані» (практик)

Значний масив коментарів стосувався землекористування та підключення до мереж. Експерти наголошують на «суцільному треші» при отриманні прав на землю під забудову та зміні її цільового призначення. Також критичними є корупційні ризики з боку суб'єктів природних монополій під час видачі технічних умов на приєднання до мереж електро-, газо- та тепlopостачання.

«За виділення землі під будівництво будинків необхідно віддати кеш» (практик)

«Зловживання монополюючим становищем суб'єктами природних монополій при видачі технічних умов та вирішенні питання про приєднання закінченого будівництвом об'єкта до зовнішніх інженерних мереж» (теоретик)

«Отримання погодження проект[ної] документації в органі охорони культ[урної] спадщини за хабар; отримання дозволу на буд[івниц]тво без погодження в органі ох[орони] культ[урної] спадщини (коли воно вимагається), експертиза ігнорує пам'яткоохоронні обмеження» (теоретик)

Окремо респонденти виділили проблему незалежної експертизи та технічного нагляду. За словами експертів, існує практика «приватних експертних організацій», які за гроші ігнорують порушення будівельних норм або надають позитивні висновки на помилкові проекти. Також згадувалися випадки лобювання інтересів великих забудовників на законодавчому рівні (зокрема, через адмінресурс у профільних комітетах ВР).

««Рабство» експертних організацій, залежність від регулятора при включенні в перелік та виключенні з переліку експертних організацій. Легалізація через експертизу містобудівних порушень за гроші» (теоретик)

«Вибіркові перевірки ДІАМ. Відсутність чітких критеріїв для перевірок дозволяє ДІАМ вирішувати це «в ручний спосіб» і «на замовлення»» (теоретик)

Наостанок, експерти згадали про специфічну сферу ритуальних послуг та поховання, вказавши на тотальну монополізацію ринку комунальними службами та «продаж» місць на закритих кладовищах.

«Поховання. Тотальна залежність ринку від комунальних рит[уальних] служб. Відсутність правових механізмів для збільшення к[ілько]сті крематоріїв, впровадження біопоховання. Продаж місць в закритих кладовищах, рішень про нерозтин тощо» (теоретик)

Транспорт та безпека на транспорті

У межах дослідження до сфери транспорту та безпеки на транспорті було віднесено видачу ліцензій, дозволів і сертифікатів, нагляд і контроль за дотриманням вимог безпеки на всіх видах транспорту (автомобільному, залізничному, водному та авіаційному), а також перевірки суб'єктів перевезень і технічного стану транспортних засобів.

При визначенні корупційних практик у цій сфері експерти найчастіше вказували на існування системних поборів на пунктах габаритно-вагового контролю. Найбільш поширеною практикою є проїзд вантажівок із перевантаженням за регулярні хабарі, що дозволяє перевізникам уникати значних офіційних штрафів. Крім того, респонденти відзначили формальний підхід до технічного огляду транспортних засобів, де документи видаються без реальної перевірки справності систем безпеки.

«Вантажівки з перевищенням ваги проїжджають контрольні пункти за регулярні хабарі/платежі» (теоретик)

«Систематичні побори на пунктах габаритно-вагового контролю, де перевізники сплачують фіксовану суму за можливість проїзду з перевантаженням без офіційного штрафу» (практик)

««Закриття очей» на порушення режиму праці та відпочинку водіїв, що дозволяє транспортним компаніям економити на штаті ціною підвищеного ризику ДТП» (практик)

Значний масив коментарів стосувався ліцензування, дипломування та розподілу дозволів. Експерти акцентували увагу на корупції в органах Укртрансбезпеки, зокрема при розподілі дефіцитних дозволів на міжнародні перевезення (ЄКМТ). Також було виділено проблему «доїння» моряків та авіаційного персоналу через створення штучних перешкод при складанні іспитів та отриманні професійних дипломів.

«Створення штучних перешкод при дипломуванні моряків або сертифікації авіаційного персоналу, що змушує фахівців платити за успішне складання іспитів чи швидке отримання посвідчень» (теоретик)

«Посадовці профільного органу (наприклад, Укртрансбезпеки) маніпулюють електронною чергою або приховують реальну кількість наявних дозволів на в'їзд до країн ЄС» (практик)

«Продаж дозволів на міжнародні вантажні перевезення (так званих «дозволів ЄКМТ»), коли дефіцитні квоти розподіляються на користь наближених до керівництва компаній або за хабарі» (практик)

У сфері пасажирських перевезень та розподілу маршрутів респонденти звернули увагу на дискримінаційні умови конкурсів. Експерти зазначали, що організатори перевезень часто висувають нереальні вимоги для конкурентів, надаючи преференції «своїм» перевізникам, які часто мають небезпечний або застарілий автопарк. Крім того, існує проблема функціонування нелегальних автоперевізників «під прикриттям» посадових осіб.

«Надання преференцій окремим перевізникам або підприємствам під час розподілу маршрутів, ліцензій та дозволів за хабар» (практик)

«Нелегальна зайнятість (ринок таксі, міських, приміських, внутрішньообласних перевезень) в обмін на хабар» (теоретик)

«Отримання економічно вигідних маршрутів поза конкурсом через домовленості з організаторами» (теоретик)

Окремо було відзначено корупційні ризики у діяльності залізничного та морського транспорту. Респонденти вказали на лобістські тарифи на вантажні перевезення «Укрзалізниці», непрозорість аукціонів на оренду вагонів та видачу сертифікатів придатності на зношене суднове обладнання.

«Лобістські тарифи на вантажні перевезення УЗ. Відсутність автоматичного розподілу тяги. Розкрадання вантажів» (теоретик)

«Паразитична частина тарифів Регістру судноплавства відносно річкового флоту. Поброри контролюючими органами морських перевізників та судновласників» (теоретик)

«Маніпуляції під час закупівель у транспортній галузі (ремонт доріг, рухомого складу, систем безпеки) з метою перемоги заздалегідь визначених компаній» (практик)

Енергетика

У межах дослідження до сфери **енергетики** було віднесено питання надання споживачам електричної та теплової енергії, газу й води, ліцензування та регулювання діяльності постачальників, встановлення тарифів, а також контролю якості, безпеки й дотримання умов постачання.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти насамперед акцентували увагу на проблемах приєднання до мереж (електро-, газо-, тепlopостачання). Аналіз відповідей свідчить, що основні зловживання пов'язані зі штучним створенням перешкод при видачі технічних умов, вимаганням хабарів за прискорення підключення або збільшення потужностей. Респонденти вказують на те, що підприємці та власники приватних будинків часто змушені платити за «обходи» технічних процедур.

«Штучне створення перешкод при підключенні до мереж, коли від підприємців або забудовників вимагають хабарі за видачу технічних умов або прискорення погодження проектної документації» (практик)

«Вимагання неправомірної вигоди за приєднання до електричних або газових мереж» (практик)

«Приховані підключення до електромережі Укрзалізниці» (теоретик)

У сфері державних закупівель та фінансових розрахунків на енергоринку експерти акцентували увагу на масштабних схемах «відкатів» та залученні підконтрольних підрядників. Особливо резонансною є практика «Шлагбауму», коли керівництво державних компаній навмисно блокує законні платежі контрагентам, вимагаючи відсоток за розблокування оплати за вже поставлену продукцію чи виконані роботи.

«Закупівля енергоресурсів, обладнання або послуг за завищеними цінами через афілійованих постачальників» (практик)

«Фіктивні або завищені обсяги виробництва, транспортування чи ремонтів з метою незаконного отримання коштів» (практик)

«Схеми «шламбауму» в розрахунках, коли керівництво державних енергокомпаній блокує законні платежі контрагентам, вимагаючи відсоток за розблокування оплати за вже поставлені ресурси чи виконані роботи» (практик)

Значний масив коментарів стосувався тарифного регулювання та ліцензування. Експерти вказують на зловживання під час встановлення тарифів, зокрема включення фіктивних витрат у структуру ціни для населення. Також було виділено проблему «торгівлі» ліцензіями на право провадження господарської діяльності та маніпуляції з документами для отримання «зеленого тарифу» приватними домогосподарствами.

«Хабарі за отримання ліцензій на постачання електроенергії, газу, води, тепла» (теоретик)

«Внесення недостовірних відомостей до документів про відповідність встановлених генеруючих установок до приватних домогосподарств задля укладання договорів про купівлю-продаж електричної енергії за «зеленим тарифом» (теоретик)

«Перепродаж ресурсів, призначених для населення, промисловим підприємствам» (практик)

Окремо респонденти звернули увагу на проблеми державного нагляду (контролю). Експерти наголосили на низькому рівні заробітної плати працівників Держенергонагляду, що створює корупційні ризики, а також на недостатності штрафних санкцій за порушення законодавства. Крім того, вказувалося на формальність технічних перевірок енергетичних об'єктів, які проводяться «для звітності».

«Формальне або вибіркове проведення технічних перевірок та аудитів енергетичних об'єктів для приховування порушень» (практик)

«Відсутній рівень адекватного покарання (штрафних санкцій) за порушення законодавства у сфері державного нагляду (контролю) у галузях електроенергетики та теплопостачання, а також на ринку природного газу» (практик)

«Зарегульованість регламентів, що дає перевіряючим широке коло для маніпуляцій та вимагання вигоди» (теоретик)

Відновлення (відбудова) України

У межах дослідження до сфери **відновлення (відбудови) України** було віднесено реалізацію проектів із відбудови житла, соціальних та інфраструктурних об'єктів, оцінку пошкоджень, управління коштами на відновлення, а також підготовку й контроль будівельних робіт і взаємодію з міжнародними партнерами.

При визначенні основних корупційних практик у цій сфері експерти насамперед наголосили на відсутності чітких та об'єктивних критеріїв відбору проектів на етапах планування та пріоритетизації. За оцінками респондентів, домінуючими ризиками є лобіювання «потрібних» об'єктів в інтересах пов'язаних осіб або політичних груп, що спотворює реальні потреби громад. Крім того, фахівці вказують на випадки штучного завищення ступеня руйнувань з метою отримання надмірного обсягу фінансування або компенсацій.

«Децентралізація ресурсів при одночасній слабкості інституційного контролю на місцях. Кошти розподіляються через численні фонди та програми (наприклад, "єВідновлення", Фонд ліквідації наслідків агресії), що створює ризик» (практик)

«Посадовці, які формують графіки відновлення, вимагають хабарі від мешканців (через голів ОСББ) або бізнесу за те, щоб їхній об'єкт потрапив у першу хвилю фінансування» (практик)

«Розробка непотрібних проектів відновлення з метою замовлення експертизи за бюджетні кошти» (теоретик)

У сфері проведення тендерів та вибору підрядників експерти вказали на надзвичайну закритість ринку. Найпоширенішими практиками є проведення закупівель в умовах штучно обмеженої конкуренції, використання прямих договорів без відкритих торгів (під приводом терміновості) та залучення афілійованих компаній, що часто створюються безпосередньо під конкретні проекти відбудови.

«Загалом ринок відбудови дуже закритий. Немає зрозумілого прозорого механізму як відкритий ринок може долучитися до проєктів відбудови» (теоретик)

«Формування тендерних пропозицій під конкретного виконавця» (теоретик)

«Вибір «своїх» благодійних фондів або компаній для реалізації грантів» (теоретик)

Значна частина коментарів стосувалася фінансових маніпуляцій та ціноутворення. Експерти акцентували увагу на системному завищенні вартості будівельних матеріалів та робіт у кошторисах, що дозволяє виводити державні та донорські кошти через підставні фірми-субпідрядники. Також було відзначено ризики подвійного фінансування одного і того самого об'єкта.

«Завищення вартості відбудовчих робіт і матеріалів під приводом терміновості або воєнних ризиків» (практик)

«Корупція під час затвердження проєктно-кошторисної документації (завищення/заниження цін)» (теоретик)

«Подвійне фінансування проєктів» (теоретик)

Окремо респонденти виділили проблему контролю якості та прийняття об'єктів в експлуатацію. Експерти вказують на масові випадки фіктивного підписання актів виконаних робіт, коли оплата здійснюється за обсяги, що фактично не були завершені або виконані з використанням дешевших та неякісних замінників.

«Оплата робіт, які фактично не виконані або виконані частково чи з нижчою якістю» (практик)

«Фіктивне підписання актів виконаних робіт на етапі відновлення житла або інфраструктури, коли кошти виплачуються за роботи, які фактично не були завершені або виконані з використанням дешевших та неякісних замінників (практик)

«Отримання неправомірної вигоди за не застосування штрафних санкцій до підрядників за порушення умов договорів» (теоретик)

Група сфер 11. Довкілля та природні ресурси

Охорона довкілля

У цій сфері експерти визначали корупційні практики, пов'язані з наглядом та перевіркою дотримання природоохоронних вимог, екологічними оцінками та ліцензуванням, дозволами на викиди, скиди й інші види впливу на довкілля, а також застосуванням санкцій за порушення екологічного законодавства.

Значна частина відповідей експертів стосувалась корупції при видачі дозвільних документів та ліцензуванні. Експерти відзначали випадки отримання неправомірної вигоди за видачу дозволів, ліцензій і погоджень, зокрема на «санітарні рубки», які насправді використовуються для заготівлі деревини, викиди і скиди відходів, маніпулювання нормами природоохоронного законодавства тощо. Окремі відповіді стосувались видачі дозволів і ліцензій без належної перевірки.

«Отримання неправомірної вигоди за видачу екологічних дозволів, ліцензій або погоджень» (практик)

«Прискорене чи незаконне видання ліцензій та дозволів без належної перевірки» (практик)

«Хабарі за отримання чи продовження дозволів на викиди/скиди із завищеними лімітами або заниженими вимогами до очищення та моніторингу» (теоретик)

Експерти звертали увагу на корупційні випадки під час оцінки впливу на довкілля. Так, спостерігаються випадки отримання дозволів без реальної екологічної оцінки, використання маніпуляцій у вигляді замовних висновків, формальних громадських обговорень, зазначення широкого переліку перешкод для здійснення господарської діяльності у тому числі у позитивних висновках ОВД.

«Висновки з ОВД, навіть будучи позитивними, можуть містити широкий перелік перешкод для здійснення господарської діяльності з метою схилення до незаконної винагороди» (теоретик)

«Маніпуляції під час ОВД (оцінки впливу на довкілля) — замовні висновки, формальні громадські обговорення та «підгонка» даних під потрібне рішення» (теоретик)

Окрема частина відповідей стосується корупції під час екологічних перевірок та інспекцій. Експерти повідомляють про практику неофіційних платежів за проходження екологічних перевірок або пом'якшення інспекційних заходів, прискорення отримання екологічного дозволу без належної оцінки фактичного впливу на довкілля, формальне або вибіркоче проведення екологічних перевірок, ігнорування або неналежне реагування контролюючих органів на порушення природоохоронних вимог, вибіркочість застосування санкцій. Деякі відповіді стосуються відсутності сучасного контролю над використанням водних ресурсів, що сприяє поширенню корупційних практик.

«Неналежне реагування контролюючих органів на порушення природоохоронних вимог (заниження штрафів, непризначення санкцій або формальне проведення перевірок) в обмін на неправомірну вигоду» (теоретик)

Вибіркове застосування санкцій — штрафи й приписи як інструмент тиску на «незручних» або, навпаки, ігнорування порушень «своїх» (теоретик)

Окремі відповіді стосувалися проблеми незаконної вирубки лісів та видобутку корисних копалин, яку можуть відбуватися поза межами відведених ділянок та за сприянням посадових осіб.

«Незаконна вирубка лісів, видобуток корисних копалин за сприяння посадових осіб» (практик)

Надрокористування

У сфері надрокористування експерти повідомляли про поширені корупційні практики щодо дозволів та ліцензій на користування надрами, геологічне вивчення та видобутку ресурсів, аукціони на отримання спецдозволів, погодження програм робіт та регуляторного контролю за дотриманням умов користування й охорони надр.

Експерти передусім звертають увагу на корупційні ризики при отриманні спеціальних дозволів на користування надрами. Йдеться про неофіційні домовленості для отримання спецдозволу поза реальною конкуренцією, маніпуляції аукціонами через підставних учасників і заздалегідь заточені вимоги, а також неправомірну вигоду за прискорення погоджень і видачу «правильних» висновків. Респонденти зазначають, що отримання прав на надрокористування загалом є однією з найбільш корумпованих процедур у цій сфері.

«Маніпуляції аукціонами на спецдозволи — підставні учасники, змова, заточені вимоги або штучне усунення конкурентів» (теоретик)

«Неофіційні домовленості для отримання спецдозволу поза реальною конкуренцією або на кращих умовах (прискорення розгляду, «правильні» висновки, погодження документів)» (теоретик)

Окремий блок відповідей стосується корупційних ризиків при погодженні програм робіт і контролі за дотриманням умов користування надрами. Йдеться про «продаж» погоджень програм робіт і змін до них, зокрема розширення площі, продовження строків або зміну виду користування всупереч фактичним підставам. Респонденти також вказують на непрозорість тендерних процедур та вимагання хабарів за переоформлення ліцензій на видобуток.

««Продаж» погоджень програм робіт і змін до них (розширення площі, продовження строків, зміна виду користування) всупереч фактичним підставам» (теоретик)

«Хабарі за отримання, продовження або переоформлення ліцензій на видобуток корисних копалин» (практик)

Значна частина відповідей експертів стосується незаконного видобутку корисних копалин за сприяння посадових осіб. Йдеться передусім про видобуток піску, бурштину та граніту поза межами відведених ділянок або на територіях природно-заповідного фонду. Окремо респонденти вказують на толерування порушень умов користування надрами за винагороду — перевищення обсягів видобутку, роботу без належних документів та невиконання вимог щодо рекультивациі.

«Толерування порушень умов користування надрами за винагороду (перевищення обсягів видобутку, робота без належних документів, невиконання рекультивациі та природоохоронних вимог)» (теоретик)

«Незаконний видобуток корисних копалин (пісок, бурштин, глина тощо)» (практик)

Експерти також звертають увагу на маніпуляції з обліком обсягів видобутку як інструмент ухилення від рентних платежів. Йдеться про приховування або заниження даних про видобуток і запаси корисних копалин за сприяння контролюючих органів, а також про затвердження занижених запасів для зменшення рентних платежів або, навпаки, їх завищення для отримання більших дозволених обсягів видобутку.

«Приховування або заниження даних про видобуток і запаси для зменшення ренти/платежів (маніпуляції обліком, "договори" з контролем і перевітками)» (теоретик)

«Затвердження занижених запасів корисних копалин для зменшення рентних платежів або навпаки, завищення для отримання більших обсягів видобутку, ніж дозволено» (практик)

Аграрні відносини

Сфера **аграрних відносин** охоплює питання земельних відносин і управління сільськогосподарськими угіддями, розподілу державної підтримки та субсидій для агровиробників, контролю якості та безпечності агропродукції, а також нагляду за дотриманням стандартів і вимог у сільському господарстві. Експерти загалом вказують на низький рівень інституційної спроможності держави здійснювати ефективний контроль у цій сфері, що створює сприятливе середовище для корупційних практик.

Експерти передусім звертають увагу на зловживання при розподілі державної підтримки агровиробників. Йдеться про непрозорий розподіл субсидій і дотацій із підлаштуванням критеріїв відбору під «своїх», відкати за включення до реєстрів отримувачів підтримки, а також закупівлю техніки та матеріалів через підконтрольних постачальників із завищеними цінами та фіктивними поставками.

«Непрозорий розподіл субсидій/дотацій і компенсацій — пріоритет «своїм» із підлаштуванням критеріїв надання підтримки, завищення показників, відкат за включення в реєстри отримувачів» (теоретик)

«Неправомірна вигода за включення агровиробника до програм державної підтримки або за прискорення виплати дотацій/субсидій, у тому числі шляхом маніпуляцій із критеріями відбору» (теоретик)

Експерти звертають увагу на корупційні ризики при здійсненні контрольних заходів у сільському господарстві. Йдеться про вибіркові перевірки дотримання стандартів як інструмент тиску або торгу – штрафи й приписи в обмін на неофіційні платежі. Загалом респонденти вказують на низьку інституційну спроможність контролюючих органів як системний чинник, що поглиблює корупційні практики в цій сфері.

«Вибіркові перевірки дотримання стандартів і вимог у с/г як інструмент тиску або «торгу» (штрафи/приписи в обмін на неофіційні платежі)» (теоретик)

«Низька інституційна можливість перевіряти» (теоретик)

Окремо респонденти звертають увагу на корупційні ризики у сфері контролю якості та безпеки агропродукції. Йдеться про видачу ветеринарних і фітосанітарних документів та сертифікатів походження без фактичної перевірки продукції. Така практика створює загрози не лише для державних фінансів, але й для здоров'я споживачів та репутації українського агроекспорту.

«Корупція у контролі якості та безпеки агропродукції (ветеринарні/фітосанітарні документи, сертифікати походження) — видача «чистих» документів без фактичної перевірки» (теоретик)

«Контроль якості та обігу агропродукції» (теоретик)

Земельні відносини

Сфера **земельних відносин** охоплює питання реєстрації, приватизації і надання земельних у власність або користування, ведення кадастру, оформлення прав на землю, зокрема власність, оренду, відчуження, погодження проєктів землеустрою щодо відведення ділянок, а також контролю за використанням і охороною земель.

Експерти передусім звертають увагу на корупційні ризики при наданні та передачі в оренду земель державної і комунальної власності. Йдеться про безоплатне виділення ділянок пов'язаним або підставним особам за неправомірну винагороду, маніпулювання ставками оренди для створення привілейованих умов конкретному орендарю, а також приховану оренду через договори про спільну діяльність замість прозорих аукціонів. Окремо респонденти вказують на практику надання ділянок, площа яких у разі перевищує площу об'єктів, для обслуговування яких вони нібито призначені.

«Маніпулювання ставками оренди при передачі в оренду державних/комунальних земель, щоб занижувати платежі або створювати привілейовані умови для конкретного орендаря» (теоретик)

«Прихована оренда: замість прозорих аукціонів ДП або навчальні заклади укладають договори про спільну діяльність з агрохолдингами» (практик)

Значна частина відповідей експертів стосується зловживань механізмом безоплатної приватизації земельних ділянок. Йдеться про оформлення ділянок на підставних осіб з подальшою консолідацією в руках одного бенефіціара, використання фіктивних житлово-будівельних кооперативів для отримання великих земельних масивів, а також надання пріоритету «своїм» за неофіційні винагороди з порушенням конкурсних процедур.

«Зловживання механізмом безоплатної приватизації — оформлення ділянок на підставних осіб, «подвійні» заяви, «туалетні» схеми, пріоритет «своїм» за неофіційні винагороди» (теоретик)

«Маніпуляції з безоплатною приватизацією: використання підставних осіб для отримання ділянок, які потім консолідувати в руках одного бенефіціара» (практик)

Експерти звертають увагу на корупційні ризики при зміні цільового призначення земель та встановленні меж територіальних громад. Йдеться про неправомірну вигоду за переведення сільськогосподарських угідь і ріллі під забудову або комерційне використання. Окремо респонденти вказують на те, що питання встановлення меж територіальних громад породжує корупційні практики і конфлікти між суміжними землекористувачами.

«Корупційна зміна цільового призначення» (практик)

«Питання встановлення меж територіальних громад породжує корупційні практики і конфлікти між суміжними землекористувачами» (теоретик)

Окремий блок відповідей стосується маніпуляцій з кадастровими даними та реєстрацією земельних ділянок. Йдеться про видалення записів про право власності, накладання меж ділянок для тиску на законних власників, підробку правовстановлюючих документів через

змову з реєстраторами, а також хабарі за прискорення реєстрації чи зміни цільового призначення.

«Маніпуляції з кадастровими даними: видалення записів про право власності або накладення меж земельних ділянок для тиску на законних власників» (практик)

«Підробка старих правовстановлюючих документів і подальша реєстрація ділянок на їх основі через змову з реєстраторами/посередниками або використання прогалин у перевірці документів» (теоретик)

Респонденти звертають увагу на корупційні ризики при погодженні документації із землеустрою та відведенні ділянок. Йдеться про видачу дозволів на розробку документації лише «своїм», неофіційні платежі за прискорення погодження або «підгонку» меж і цільового призначення, а також лобювання інтересів певних осіб інженерами-землевпорядниками при складанні документації. Окремо експерти вказують на практику видачі та анулювання сертифікатів інженерів-землевпорядників за неправомірну вигоду.

«Неофіційні платежі за розгляд і затвердження документації із землеустрою щодо відведення ділянок (прискорення, погодження з порушеннями, «підгонка» меж/цільового призначення)» (теоретик)

«Інженери-землевпорядники «лобіюють» інтереси певних осіб при складанні документації» (практик)

Експерти вказують на корупційні ризики при організації аукціонів з продажу земельних ділянок. Йдеться про залучення підставних учасників і продаж ділянок за заниженими цінами заздалегідь визначеним особам, що фактично перетворює аукціонну процедуру на формальне прикриття наперед узгоджених рішень.

«Організація аукціонів з продажу земельних ділянок з підставними учасниками, продаж за заниженими цінами потрібним особам» (практик)

Окремо респонденти звертають увагу на використання інспекційних перевірок використання земель як інструменту тиску і торгу. Йдеться про «ручні» перевірки, результати яких – штрафи, приписи або зупинка робіт – використовуються для отримання неофіційних платежів або забезпечення лояльності землекористувача. Експерти також вказують на ведення контролю без застосування сучасних технологій дистанційного зондування землі як чинник, що поглиблює корупційні практики.

««Ручні» інспекційні перевірки використання земель як інструмент тиску і торгу (штраф/припис/зупинка робіт в обмін на неофіційний платіж або лояльність)» (теоретик)

«Ведення контролю за використанням та охороною земель у «ручному режимі» без застосування ДЗЗ і LPIS» (теоретик)

Експерти окремо звертають увагу на зловживання органів місцевого самоврядування у земельній сфері. Йдеться про системне сприяння забудовникам з боку ОМС, а також зловживання повноваженнями щодо оренди земель в умовах воєнного стану, зокрема під природними кормовими угіддями.

«Тут прямо біда у сфері, адже ОМС повноцінно сприяють забудовникам» (теоретик)

«Зловживання ОМС в умовах воєнного стану питаннями оренди земель (зокрема під природними кормовими угіддями)» (теоретик)

Лісове та мисливське господарство

У цій сфері експерти наводили корупційні випадки, пов'язані з заготівлею й використанням лісових ресурсів, отриманням відповідних дозволів, продажем деревини через аукціони, наглядом за веденням мисливського господарства, відтворенням лісів та перевірками дотримання лісового законодавства. Експерти характеризують цю сферу як системно

корумповану, де зловживання відтворюються на всіх рівнях – від лісництва до обласних управлінь.

Респонденти передусім звертають увагу на корупційні ризики при видачі дозволів на заготівлю деревини. Йдеться про видачу або продовження лісорубних квитків з порушенням лімітів і меж відведених кварталів за винагороду, а також маніпуляції з «санітарними рубками» — призначення здорових дерев під вирубку під виглядом хворих або пошкоджених. Окремо респонденти вказують на непрозорий розподіл мисливських угідь і дозволів на добування із формальними перевірками порушень браконьєрства за неофіційну винагороду.

«Видача або продовження лісорубних квитків/дозволів на рубки з порушеннями (перевищення лімітів, рубка не в тих кварталах, «санітарні» рубки під комерційні за винагороду» (теоретик)
«Непрозорий розподіл мисливських угідь і дозволів (ліміти на добування, «свої» користувачі), а також формальні перевірки порушень браконьєрства за винагороду» (теоретик)

Значна частина відповідей експертів стосується незаконної вирубки лісів та її неофіційного покривання. Йдеться про проведення суцільних рубок під виглядом санітарних, несанкціоновану вирубку поза межами дозволів із перевищенням норм, а також «кришування» незаконних рубок і перевезення деревини через неофіційні платежі за невтручання та подрібні документи на походження.

««Кришування» незаконних рубок і перевезення деревини (неофіційні платежі за невтручання, подрібні/фіктивні документи на походження)» (теоретик)
«Проведення суцільних рубок лісів під виглядом санітарних» (теоретик)

Експерти звертають увагу на маніпуляції при продажу деревини через аукціони та прямі договори. Йдеться про змову учасників та підставні компанії на аукціонах, а також продаж деревини поза біржею через фіктивні договори із заниженням сортності на папері. Окремо респонденти вказують на використання завищених тарифів за заготівлю деревини через підставних суб'єктів господарювання.

«Маніпуляції продажем деревини через аукціони – змова учасників, «заточені» лоти, підставні компанії та штучне усунення конкурентів» (теоретик)
«Продаж деревини через прямі та фіктивні договори (відвантаження деревини поза біржею, заниження сортності на папері)» (практик)

Окремий блок відповідей стосується маніпуляцій з обліком деревини та фальсифікації звітності. Йдеться про повторне використання бирок і внесення фіктивних даних у систему електронного обліку деревини, заниження класу та обсягу асортиментів, подвійний облік і списання втрат для зменшення платежів або виведення ресурсу в тінь, а також фальсифікацію звітності щодо лісовідновлення.

«Фальсифікація обліку деревини та якості сортиментів (заниження класу/обсягу, подвійний облік, списання втрат) для зменшення платежів або виведення ресурсу «в тінь»» (теоретик)
«Маніпуляції в системі електронного обліку деревини (повторне використання бирок, внесення фіктивних даних)» (практик)

Респонденти звертають увагу на корупційні ризики в управлінні майном лісгоспів та кадровій політиці галузі. Йдеться про продаж майнових комплексів і переробних потужностей за заниженими цінами під виглядом нерентабельних активів, а також про практику платного призначення на керівні посади – від рівня надлісництва до обласних управлінь.

«Продаж майнових комплексів, комплексів з переробки, консервних цехів за заниженими цінами під виглядом нерентабельних і непотрібних для лісгоспів видів діяльності» (практик)
««Платне» призначення на керівні посади починаючи з надлісництва, лісгоспів та обласних управлінь» (практик)

Експерти також вказують на корупційні ризики при землевідведенні лісогосподарських ділянок та використанні заповідних земель. Йдеться про зловживання на місцях у питаннях землевідведення в умовах несформованих земельних ділянок лісогосподарського призначення, а також про незаконне використання заповідних земель під сільськогосподарські потреби.

«Зловживання на місцях у питаннях землевідведення (у випадках несформованих земельних ділянок лісогосподарського призначення)» (теоретик)

«Використання заповідних земель під сільське господарство» (практик)

Окремо респонденти звертають увагу на системну вертикальну корупцію в галузі через механізм обов'язкового виконання неофіційних планів передачі коштів або деревини вищому керівництву для подальшого перерозподілу по вертикалі.

«Необхідність виконання планів «надавання грошових коштів чи деревини» вищому керівництву для подальшого передавання ще вищому» (практик)

Рибальство, рибне господарство та рибна промисловість

У сфері **рибальства, рибного господарства та рибної промисловості** експерти розглядали питання водних біоресурсів і отримання дозволів та квот на вилов, регулювання аквакультури і рибництва, контроль дотримання лімітів і правил промислу, перевірок користувачів біоресурсів, видачі міжнародних сертифікатів та дозволів на промисел і торгівлю рибною продукцією.

Експерти передусім звертають увагу на корупційні ризики при розподілі квот і дозволів на вилов водних біоресурсів. Йдеться про неофіційні платежі за отримання або перерозподіл квот із пріоритетом для «своїх», маніпуляції електронними аукціонами через штучну конкуренцію для виграшу лотів за мінімальною ціною, а також зловживання при встановленні лімітів вилову. Окремо респонденти вказують на корупційні схеми з дозволами на зариблення та скидання речовин у водойми.

«Неофіційні платежі за отримання або перерозподіл квот і дозволів на вилов (пріоритет «своїм», занижені вимоги, прискорення процедур)» (теоретик)

«Розподіл квот та доступ до ресурсу (створення штучної конкуренції на електронних аукціонах для виграшу лотів за мінімальною ціною)» (практик)

Значна частина відповідей експертів стосується незаконного вилову та його неофіційного покривання. Йдеться про браконьєрство із застосуванням забороненого знаряддя лову, незаконний непідзвітний вилов риби, а також домовленості з інспекторами про невтручання або попередження про рейди. Окремо респонденти вказують на нелегальний продаж риби як невід'ємну складову тіншового обігу продукції галузі.

««Кришування» перевищення лімітів і незаконного промислу (домовленості з інспекторами про невтручання або «попередження» про рейди)» (теоретик)

«Незаконний, непідзвітний та нерегульований вилов риби» (практик)

Окремий блок відповідей стосується маніпуляцій з обліком вилову та фальсифікації звітності. Йдеться про заниження фактичних обсягів вилову, підміну видів і розмірів риби, використання фіктивних накладних для легалізації незаконно виловленої продукції, а також фальсифікацію показників зариблення водойм.

«Маніпуляції обліком вилову та звітністю (заниження фактичних обсягів, підміна видів/розмірів, використання фіктивних накладних для легалізації)» (теоретик)

«Фальсифікація показників зариблення» (теоретик)

Експерти звертають увагу на зловживання при проведенні інспекційних перевірок у рибному господарстві. Йдеться про вибіркові перевірки користувачів біоресурсів як інструмент тиску

або ігнорування порушень за винагороду, зловживання службовим становищем інспекторами при видачі сертифікатів, а також практику штучної мультиплікації протоколів і обкладання ринку неофіційною даниною.

«Вибіркові перевірки користувачів біоресурсів та аквакультури — санкції як інструмент тиску або ігнорування порушень за винагороду» (теоретик)

«Рибпатрулі. Продаж рішень, обкладання ринку «даниною». Штучні «плодіння» протоколів» (теоретик)

Респонденти окремо звертають увагу на корупційні ризики в аквакультурі та при оренді водойм. Йдеться про отримання переваг у конкурсах на оренду водних об'єктів або при отриманні дотацій для аквакультурних господарств в обмін на хабар. Експерти також вказують на тіньовий обіг продукції як системну проблему галузі.

«Отримання переваг у конкурсах на оренду водойм або отримання дотацій для аквакультурних господарств в обмін на хабар» (практик)

«Тіньовий обіг продукції» (практик)

Експерти звертають увагу на інституційні прогалини як системний чинник, що поглиблює корупційні практики в галузі. Йдеться про відсутність обліку та реєстру водних об'єктів і земельних ділянок під ними, відсутність належної нормативно-правової бази щодо окремих видів діяльності, а також штучні обмеження в роботі з електронною системою еРибальство, що звужує прозорість галузі.

«Відсутній облік/реєстр водних об'єктів і земельних ділянок під ними (ставків/озер)» (теоретик)

«Штучні обмеження в роботі з еРибальством» (теоретик)

Група сфер 12. Технічне регулювання, цифровізація та дані

Відповіді щодо групи сфер 12 «Технічне регулювання, цифровізація та дані», на відміну від попередніх груп, не будуть представлені детальним оглядом корупційних практик в кожній окремій сфері через недостатню кількість експертів (N<10).

Сфера **Технічного регулювання, стандартизації та метрології** охоплює питання розробки і застосування технічних норм і стандартів, сертифікації та оцінки відповідності продукції, здійснення метрологічного контролю, а також нагляду за дотриманням вимог законодавства суб'єктами господарювання.

Експерти звертають увагу на використання вузькоспеціалізованих норм і регуляторних рамок для обмеження кола потенційних виконавців та штучного формування шорт-листів.

Окремо респонденти вказують на неузгодженість законодавства як передумову для зловживання службовим становищем, зокрема під час перевірок господарюючих суб'єктів.

Експерти також звертають увагу на саботаж впровадження стандартів ЄС через збереження паралельних національних стандартів.

Самостійним блоком ризиків є бюрократизована процедура створення будівельної продукції, що формує корупційні ризики з боку органів з оцінки її відповідності встановленим вимогам.

У сфері **Охорони праці** експерти зазначають наявність корупційних практик при видачі дозволів на роботи підвищеної небезпеки, що потребує спрощення та дебіюрократизації. Також поширеними є зловживання дискрецією перевіряючих.

У сфері **Цифровізації** один з експертів звернув увагу на ризики несанкціонованого доступу до державних баз даних за неправомірну винагороду. Йдеться про отримання інформації з реєстрів і систем, доступ до яких є обмеженим, через неофіційні домовленості з посадовими особами. Респондент навів приклад таких практик стосовно систем ЗНО, НМТ та Резерв+.

Окремі ризики пов'язані із закупівлями програмного забезпечення та IT-послуг для державних потреб. Через складність незалежного оцінювання вартості програмних продуктів і послуг

створюється широкий простір для завищення цін і зловживань у тендерних процедурах, які важко виявити без спеціальної експертизи.

Також один респондент звернув увагу на *вузькоспецифічні норми і процедури атестації* з профілів безпеки, які штучно обмежують коло виконавців, здатних супроводжувати складні процеси, та фактично формують закриті шорт-листи постачальників.

Експерти не надали відповіді щодо корупційних практик у сфері **Статистики**.

ДОДАТОК 3. ПЕРЕЛІК ЕКСПЕРТІВ, ЯКІ ВЗЯЛИ УЧАСТЬ В ОПИТУВАННІ

Наведено перелік експертів, які взяли участь в опитуванні та надали згоду на публікацію їхніх даних¹

1. Науковці, аналітики та незалежні експерти (в тому числі, представники закладів вищої освіти, науково-дослідних установ, аналітичних центрів), які займаються вивченням явища корупції та її форм, теорії та практики запобігання і протидії корупції, пошуком способів удосконалення антикорупційного і пов'язаного з ним законодавства, практики його застосування, а також представники міжнародних організацій та донорів, які протягом останніх двох років надавали Україні міжнародну технічну допомогу у сфері запобігання і протидії корупції, громадських об'єднань, медіа, незалежні експерти та громадські активісти, які опікуються проблемою корупції в Україні.

ПІБ	Місце роботи (назва установи /організації) та інші відомості
Антипович Олексій Георгійович	ТОВ «Група Рейтинг»
Бабійчук Михайло Васильович	ТОВ «БІ ПРО КОНСАЛТ»
Баряцька Наталія Василівна	ТОВ «Софтмайн»
Бевх Ігор Ігорович	Громадська спілка «Ліга Сильних»
Береза Альона Анатоліївна	Голова ГО, засновниця та CEO онлайн-медіа; Громадська організація «Жіночий Антикорупційний Рух», онлайн-медіа ЖАР.INFO
Березенко Ірина Віталіївна	Державна установа «Науково-методичний центр вищої та фахової передвищої освіти»
Берестенко Віктор Вікторович	Асоціація міжнародних експедиторів України, Президент
Біленко Андрій Борисович	Помічник-консультант народного депутата України (на громадських засадах)
Білецький Андрій Володимирович	Міждисциплінарний науково-освітній центр протидії корупції НАУКМА
Бураковський Ігор Валентинович	Голова Правління, Інститут економічних досліджень та політичних консультацій
Бурдей Надія Вадимівна	ГО «Центр оцінки ризиків»
Бутко Катерина Тарасівна	Голова ВО «Автомайдан»
Васько Андрій Романович	КНП ЛОР «Львівський обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф»
Величко Оксана Володимирівна	ГО «Разом проти корупції»
Войціцька Вікторія Михайлівна	Незалежний аналітичний центр «We Build Ukraine»
Врублевська Юлія Леонідівна	Всеукраїнська Мережа Добросесності та Комплаєнсу
Глібовицький Євген	Інститут фронтиру, генеральний директор
Горбачов Сергій Іванович	Медіа «Нова українська школа»
Грамацький Ернест Мірчевич	АО «Адвокатська фірма «Грамацький і партнери», КНУ ім. Тараса Шевченка, к.ю.н.
Демчук Павло Володимирович	Transparency International Ukraine, PhD
Дихановський Віктор Миколайович	Доктор технічних наук, старший науковий співробітник
Дмитрук Олександр Миколайович	Офіс ефективного регулювання BRDO
Дубровський Володимир Ілліч	Центр соціально-економічних досліджень CASE Україна
Дудоров Олександр Олексійович	КНУ імені Тараса Шевченка, професор
Дядюра Ігор Григорович	ТОВ «Глобал Дрон Академія»
Жолкевський Петро Францевич	Експерт
Загиней-Заболотенко Зоя Аполлінаріївна	Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України
Зелді Роберт Дезидерович	ГО «Технології Прогресу»

¹ Прізвище, власне ім'я та по батькові наведені так, як респонденти зазначили в онлайн-анкеті при опитуванні

Зелений Володимир Миколайович	Координатор сектору фахової передвищої освіти Науково-методичної ради МОН, к.і.н. ВСП «Верхньодніпровський фаховий коледж Дніпровського державного аграрно-економічного університету», В.о.директора
Зелінський Антон Валентинович	Фундація DEJURE
Касперович Юлія Володимирівна	Кандидат економічних наук, старша наукова співробітниця Національний інститут стратегічних досліджень
Кикоть Катерина Вікторівна	BRDO
Кириченко Юлія Миколаївна	Центр політико-правових реформ
Кирий Анна Олексіївна	Керівник ТОВ «Архітектурно-проектна група Анни Кирий», заступник Голови Архітектурної палати НСАУ
Комаров Олександр Дмитрович	Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні
Коротка Тетяна Анатоліївна	Рада бізнес-омбудсмена
Котляр Дмитро Миколайович	Експерт
Курілець Олександр Олегович	ГО «Центр оцінки ризиків»
Ланда Володимир Валерійович	Рада економічної безпеки України
Лапкін Андрій Васильович	Доктор юридичних наук, професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Ларін Юрій Валерійович	Видання «Думка», шеф-редактор
Лівіцька Анжеліка Ігорівна	Юридична компанія ARZINGER
Ломжець Юлія Вікторівна	ГО «Асоціація юридичних клінік України»
Ляшенко Олександр Іванович	Президія Національної академії педагогічних наук України
Малишев Борис Володимирович	Незалежний експерт
Мартин Андрій Геннадійович	Національний університет біоресурсів і природокористування України
Марчук Антон Ярославович	Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні
Миткалик Сергій Іванович	ГО «Антикорупційний штаб»
Мовчан Роман Олександрович	Донецький національний університет імені Василя Стуса, доктор юридичних наук, професор
Мусяка Світлана Сергіївна	CIDS (Centre for Integrity in the Defence Sector)
Навроцький Вячеслав Олександрович	Український католицький університет (Львів), професор кафедри права
Назаровець Сергій Андрійович	Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Ніколов Юрій Петрович	Сайт «Наші гроші», редактор
Орловський Олексій	Міжнародний фонд «Відродження»
Остапенко Дмитро Миколайович	Адвокат
Петренко Ігор Ігорович	Доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук КНУ ім Тараса Шевченка, експерт ГО Аналітичний центр «Об'єднана Україна»
Писаренко Дар'я Миколаївна	ГО Адвокат майбутнього
Піскунова Ольга Борисівна	Доцентка кафедри адміністративного права, процесу та митної безпеки, к.ю.н., Державний податковий університет
Попович Віталія Петрівна	Керівник відділу, кандидат юридичних наук, Головне науково-експертне управління Апарату Верховної Ради України
Русіна Катерина Володимирівна	Transparency International Ukraine
Савченко Ольга В'ячеславівна	Altelaw&Sempra
Сандул Георгій Олександрович	ГО «Трудові ініціативи»
Седик Владислав Миколайович	Незалежний експерт з антикорупції
Серебренников Богдан Сергійович	Кандидат економічних наук, Аналітичний центр ГО «ДІКСІ ГРУП»
Серебряков Михайло Михайлович	ГО «Разом проти корупції»
Сидельников Олександр Дмитрович	Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні

Сидорчук Ольга Євгенівна	Юридична компанія «Altelaw&Sempra»
Сичікова Яна Олександрівна	Бердянський державний педагогічний університет
Січевлюк Наталія Володимирівна	Transparency International Ukraine
Скалецька Зоряна Степанівна	Аналітична агенція «Право і Здоров'я», ГО «Форум здоров'я»
Смирнов Микола Юрійович	Юридична компанія «Праве Діло»
Соколенко Наталія Анатоліївна	Українське радіо (Суспільне)
Сологуб Ілона	ГО «Вокс Україна»
Стріха Максим Віталійович	Доктор фізико-математичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Сулима Анна Андріївна	Експерт з публічних закупівель
Тимошук Віктор Павлович	Заступник голови правління Центру політико-правових реформ, с.н.ч. Інституту держави і права імені В.М.Корецького НАН України
Хавронюк Микола Іванович	Доктор юридичних наук, професор, Національний університет «Києво-Могилянська академія», ГО «Центр політико-правових реформ»
Химичук Анастасія Олександрівна	Аналітичний центр StateWatch
Химчук Андрій Володимирович	Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні
Чабанна Маргарита Валеріївна	НаУКМА
Чала Ніна Дмитрівна	Центр аналітики та бізнес-моделювання сталого розвитку, Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Чернишенко Тетяна Вікторівна	Експерт у сфері містобудування та культурної спадщини
Чижик Тетяна Віталіївна	ВГО «Автомайдан»
Шехавцов Руслан Миколайович	Львівський державний університет внутрішніх справ
Щуклін Юрій Миколайович	ФОП, Власник експедиторських та ІТ компаній
Юлдашова Анна Вікторівна	Центр вдосконалення закупівель Київської Школи Економіки (СЕР KSE), PhD з економіки

2. Представники державних органів / органів місцевого самоврядування, які на загальнодержавному та/або місцевому рівні займаються формуванням та/або реалізацією антикорупційної політики, а також здійснюють досудове розслідування та правосуддя у справах про корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення (НАЗК, НАБУ, САП, ДБР, АРМА, ВАКС та інших судів, Верховної Ради України, КМУ, міністерств, інших державних органів або органів місцевого самоврядування, в тому числі уповноважені особи з питань запобігання та виявлення корупції).

Місце роботи (назва установи / організації)	ПІБ
НАБУ	Васильчук Володимир Анатолійович
НАБУ	Іванова Іванна Іванівна
НАБУ	Чеченко Сергій Олександрович
НАЗК	Запоровська Інна Сергіївна
НАЗК	Калмиков Дмитро Олександрович
НАЗК	Кривошей Олена Володимирівна
НАЗК	Кулікова Юлія Володимирівна
НАЗК	Салімонов Іван Миколайович
НАЗК	Тимченко Ірина Володимирівна
НАЗК	Хохич Ігор Михайлович
НАЗК	Чорнуцька Ганна Юріївна
Офіс Генерального прокурора	Бовсунівська Наталія Вікторівна
Офіс Генерального прокурора	Чебаненко Ірина Миколаївна
Міністерство культури України	Падалко Дмитро Вікторович
Міністерство енергетики України	Мазур Юрій Олександрович

Пенсійний фонд України	Касьянов Олександр Олександрович
Адміністрація Державної прикордонної служби України	Дейнеко Сергій Васильович
Державна аудиторська служба України	Білоусов Артур Геннадійович
Державна інспекція архітектури та містобудування України	Новицький Олександр Валерійович
Державна інспекція енергетичного нагляду України	Герасименко Олександр Олександрович
Державна інспекція енергетичного нагляду України	Замулко Анатолій Ігорович
Державна податкова служба України	Пилипенко Олексій Анатолійович
Державна служба геології та надр України	Григораш Андрій Георгійович
Державна служба статистики України	Панькін Іван Дмитрович
Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру	Сірий Олег Васильович
Державна служба України з питань праці	Галай Анатолій Олегович
Державна служба України у справах дітей	Щербанський Олександр Миколайович
Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України	Пермінова Ольга Олександрівна
Державне агентство розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм України	Петренко Василь Абрамович
Державне агентство розвитку туризму України	Гончар Яна Олександрівна
Верховний Суд	Комар Оксана Володимирівна
Восьмий апеляційний адміністративний суд	Затолочний Віталій Семенович
Вінницький апеляційний суд	Подолук Василь Анатолійович
Центральний апеляційний господарський суд	Мороз Валентин
Херсонський апеляційний суд	Коровайко Олександр Іванович
Чернівецький апеляційний суд	Марчак Віталій Ярославович
Волинська ОДА	Кондрацький Олександр Панфілович
Дніпропетровська ОДА	Гайваненко Владислав Вікторович
Дніпропетровська ОДА	Найденко Олександр Леонідович
Житомирська ОДА	Хабчук Олег Матвійович
Закарпатська ОДА	Алмаші Іван Миколайович
Кіровоградська ОДА	Омельянчук Людмила Миколаївна
Львівська ОДА	Меріо Ольга Романівна
Рівненська ОДА	Жижчук Віктор Олександрович
Тернопільська ОДА	Вишовська Ніна Василівна
Хмельницька ОДА	П'ятницький Андрій Васильович
Львівська обласна рада	Собенко Іванна Миколаївна
Кіровоградська обласна рада	Ткаченко Наталя Олексіївна